

IRODALMI SZEMLE

LXVII ■ 2024 ■ 1

ÁRA: 2,50 € / 1100 FT
ELŐFIZETŐKNEK: 2,00 € / 900 FT

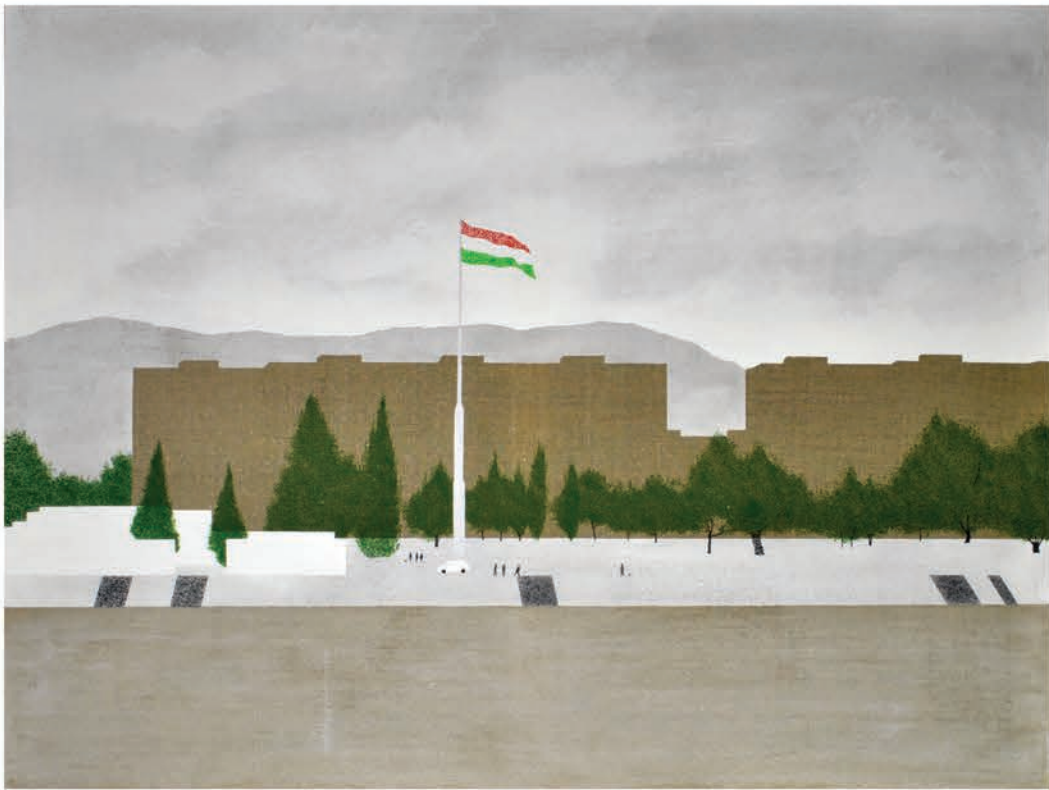
- ALAPÍTÁS ÉVE: 1958
- LXIV. ÉVFOLYAM
- ALAPÍTÓ FŐSZERKESZTŐ:
DOBOS LÁSZLÓ
- FŐSZERKESZTŐ: **MIZSER ATTILA**
(ATTILA.MIZSER@GMAIL.COM)
- SZERKESZTŐ:
NAGY CSILLA
(CSILLESTER@GMAIL.COM)
NÉMETH ZOLTÁN
(NEMETX@GMAIL.COM)
- LAPTERV ÉS TÖRDELÉS:
GYENES GÁBOR, VÁCLAV KINGA
- KÉPSZERKESZTŐ:
GYENES GÁBOR, VÁCLAV KINGA
- KORREKTOR: **SZANISZLÓ TIBOR**
- FŐMUNKATÁRSÁK:
CSANDA GÁBOR, GRENDEL LAJOS,
N. TÓTH ANIKÓ, POLGÁR ANIKÓ,
TŐZSÉR ÁRPÁD
- SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:
BALÁZS IMRE JÓZSEF, BÁRCZI ZSÓFIA,
DARVASI FERENC, JUHÁSZ TIBOR,
NAGY HAJNAL CSILLA, PLONICKY TAMÁS,
SZALAY ZOLTÁN
- SZERKESZTŐSÉG:
MADÁCH EGYESÜLET, P.O.BOX 7, 820 11
BRATISLAVA
- ISSN 1336-5088
- WEB: WWW.IRODALMISZEMLE.SK
- FACEBOOK.COM/IRODALMISZEMLE
- IRODALMISZEMLE@GMAIL.COM

SZÁMUNKAT DOBÓ BIANKA ALKOTÁSAIVAL ILLUSZTRÁLTUK.

DOBÓ BIANKA 1981-ben született Szegeden, a Magyar Képzőművészeti Egyetem Képgrafika szakán diplomázott 2008-ban. 2014-től művésztanár, 2018-tól egyetemi tanársegéd az MKE képgrafika specializációján. 2021-ben egy szemesztert Erasmus-ösztöndíjjal tanult a németországi Staatliche Hochschule für Gestaltung Karlsruhe egyetemen. 2024-ben fejezi be tanulmányait az MKE Doktori Iskolájában. Tagja a MAMŰ Társaságnak. 2018-ban a Római Magyar Akadémia, 2017-ben a Budapest Galéria művészcsere program bécsi ösztöndíjasa volt. Munkái megtalálhatók a KÉSZ csoport K-Arts Kft. gyűjteményében, a Herman Ottó Múzeum Miskolci Galériájában, a kecskeméti Katona József Múzeumban, az UniCredit Bank gyűjteményében, valamint a Museum of Young Art (MOYA) bécsi archívumában. Munkamódszerét folyamatos kísérletezés jellemzi, kutatásai során a köztéri művek és környezetük kapcsolatával foglalkozik. Az aktuálpolitika és a társadalom, a szimbólummá váló épületek és az emlékezet kapcsolata fontos elemei műveinek. Művészként fokozott figyelemmel követi a hatalom köztér-átalakítási törekvéseit, ezeken keresztül a kollektív emlékezetre kifejtett hatását. Alkotói módszereinek kiindulópontját elsősorban a környezet adta benyomások és tapasztalatok adják.

A CÍMLAPON: MŰ-EMLÉK-MŰ, 2023, MŰFŰ,
KAVICS, FA, CIANOTÍPIA,
PAPÍR, FA, POSZTAMENS

KIS ORSZÁG, NAGY ZÁSZLÓRÚD I-II., 2018, AKRIL, VÁSZN, 90x120 cm

MŰ-EMLÉK-MŰ, 2023, FAROSTLEMEZ, KORDON, 220x150 cm

- 3 TŐZSÉR ÁRPÁD: REMÉNYI JÓZSEF TAMÁSNAK, AZ „UTOLSÓ MOHIKÁNNAK” A HALÁLÁRA (NAPLÓRÉSZLET)
- 4 ADAM ZAGAJEWSKI: ÖNARCKÉP (20)08 (VERS, GÖMÖRI GYÖRGY FORDÍTÁSA)
- 6 SZÁZ PÁL: A SZENTEK VÁROSA. A SZARAJEVÓI EVLIJÁK NYOMÁBAN (ÚTIESSZÉ, RÉSZLET)
- 14 BARTALOS TÓTH IVETA: A HALAK NEM TUDNAK SÍRNI (PRÓZA)
- 17 PETER ŠULEJ: EGYÜTT (REGÉNYRÉSZLET, DOBRY JUDIT FORDÍTÁSA)
- 23 RICHARD PUPALA: EGY ÉJSZAKA A TEKNŐSSEL; SOŇA ÉS A GYEREKEK (PRÓZA, MÉSZÁROS TÜNDE FORDÍTÁSA)
- 38 BARBORA HRÍNOVÁ: MAJDNEM; KÖZÜLÜNK (PRÓZA, MÉSZÁROS TÜNDE FORDÍTÁSAI)
- 54 CSIBY ÉDUA BOGLÁRKA: BELTERJES; VILLÁSREGGELI; VÁRT IGAZ; SZÉLJEGYZET (VERSEK)
- 59 LESITÓTH CSABA: A KERINGÉS TEKINTÉLYES FÖLGYORSULÁSA; VADKERTI TETTEK (VERSEK)
- 65 PETRES CSIZMADIA GABRIELLA: „AZ AZ ÉRZÉSEM, HOGY MA A FÉL VILÁG IDEJÖTT TALÁLKOZNI”. TRANSZKULTURÁLIS TALÁLKOZÁSOK PÖSTÉNYBEN – A WINTER-VAKÁCIÓ (TANULMÁNY)
- 77 VERES ERIKA: TRANSZKULTURALIZMUS ÉS BILINGVIZMUS A NÉMET IRODALOM TÖRÖK HÁTTÉRŰ SZERZŐINÉL (TANULMÁNY)
- 90 NÉMETH ZOLTÁN: HALLUCINÁCIÓK 1. AZ ASSZIMILÁCIÓ ZENÉJE (PRÓZA)
- 93 DECZKI SAROLTA: LAUDÁCIÓ SZÁZ PÁL BÁZIS-DÍJÁHOZ
- 96 SZERZŐINK

■ KIADJA A „SPOLOK MADÁCH – MADÁCH EGYESÜLET”
■ (EV 153/08), NYILVÁNTARTÁSI SZÁM: 30807719.
■ A LAP MEGJELÉNÉSÉT A SZLOVÁK KÖZTÁRSASÁG
KISEBBSÉGI KULTURÁLIS ALAPJA TÁMOGATTA.

 **KULT
MINOR**
FOND NA PODPORU KULTÚRY NÁRODNOSTNÝCH MENŠÍN

■ NYOMTA AZ INFOPOINT KFT. ■ TERJESZTI A KIADÓ ÉS A SLOVENSÁK POŠTA, A. S. ■ MEGRENDELHETŐ A SZERKESZTŐSÉGBEN, ILL. A KÖVETKEZŐ CÍMEN: SLOVENSÁK POŠTA, A. S. TREDISKO PREDPLATNÉHO TLAČE, UZBECKÁ 4. ■ P. O. BOX 164, 820 14 BRATISLAVA 214. ■ E-MAIL: ZAHRANICNA.TLAC@SLPOSTA.SK ■ MEGJELENIK HAVONTA (ÉVENTE 10 RENDES ÉS EGY ÖSSZEVONT SZÁM). PÉLDÁNYSZÁM: 170. ■ EGYES SZÁM ÁRA: 2,50 €. MAGYARORSZÁGON: 1100,-FT. ELŐFIZETŐKNEK FÉL ÉVRE 12,- € , EGY ÉVRE 23,50,- €, ■ MAGYARORSZÁGON FÉL ÉVRE 5500,-FT, EGY ÉVRE 10.500,- FT. SZLOVÁKIÁN, ILL. MAGYARORSZÁGON KÍVÜLI POSTÁZÁS ESETÉN A POSTAKÖLTSÉGET FELSZÁMÍTJUK.

■ JANUÁR/2024 ■ VYDÁVA „SPOLOK MADÁCH – MADÁCH EGYESÜLET” ■ (EV 153/08). ■ SPOLOK IRODALMI SZEMLE EGYESÜLET ■ ŠÉFREDAKTOR: ATTILA MIZSER ■ REDAKTOR: CSILLA NAGY, ZOLTÁN NÉMETH ■ GRAFICKÁ ÚPRAVA A OBÁLKA: GABRIEL GYENES, KINGA VÁCLAVOVÁ ■ VÝTVARNÝ REDAKTOR: GABRIEL GYENES, KINGA VÁCLAVOVÁ ■ JAZYKOVÝ REDAKTOR: TIBOR SZANISZLÓ ■ ADRESA REDAKCIE: MADÁCH EGYESÜLET, P.O.BOX 7, 820 11 BRATISLAVA. ■ ISSN 1336-5088. ■ WEB: HTTP://WWW.IRODALMISZEMLE.SK ■ ADRESA VYDAVATELSTVA: SPOLOK MADÁCH, MIEROVÁ 16, 821 05 BRATISLAVA 2. ■ IČO VYDAVATELSTVA: 30807719. ■ REALIZOVANÉ S FINANČNOU PODPOROU FONDU NA PODPORU KULTÚRY NÁRODNOSTNÝCH MENŠÍN ■ TLAČ: INFOPOINT, S.R.O. ■ ROZŠIRUJE VYDAVATELSTVO A SLOVENSÁK POŠTA, A. S. OBJEDNÁVKY NA PREDPLATNÉ PRIJÍMA REDAKCIA A KAŽDÁ POŠTA SLOVENSKEJ POŠTY. OBJEDNÁVKY DO ZAHRANIČIA VYBAVUJE SLOVENSÁK POŠTA, A. S. STREDISKO PREDPLATNÉHO TLAČE, UZBECKÁ 4. P. O. BOX 164, 820 14 BRATISLAVA 214. ■ PARTNER: SPOLOK IRODALMI SZEMLE EGYESÜLET ■ E-MAIL: ZAHRANICNA.TLAC@SLPOSTA.SK. ■ VYCHÁDZA MESAČNE (10 RIADNYCH A 1 SPOJENÉ ČÍSLO ROČNE). ■ NÁKLAD: 170. ■ CENA JEDNÉHO ČÍSLA: 2,50 €. PREDPLATNÉ ZA POLROK: 12,- €, NA ROK: 23,50,- €.

ROZSDÁSODŮ KOSZORŮ, 2019, TIME LAPSE VIDEO

REMÉNYI JÓZSEF TAMÁSNAK, AZ „UTOLSÓ MOHIKÁNNAK” A HALÁLÁRA

(NAPLÓRÉSZLET)

Hát minden barátom, emberi-írói lényegemet értő társam ki-dől mellőlem?! 74 éves korában, tulajdonképpen fiatalon, meghalt Reményi József Tamás. A kihalófélben levő humanista fajtából való szívember volt, mint, mondjuk, nálunk Koncsol Laci. Ő adta ki 2010-ben (a Palatinus szerkesztőjeként, saját remek utószavával) a kívül-belül legtetszetősebb versválogatásomat, *A vers ablakán kihajolva* címűt. A kétezres évek legeleje nekem íróként egyébként az egyik legsikeresebb korszakom volt, főleg épp Reményi vagy akár Esterházy Péter, Keresztury Tibor, Varga Lajos Márton rólam szóló írásainak köszönhettem sokat... Te Jóisten!, hová téved a tollam!, nem magamról akarok én itt ömlengeni, a névsorral csak azt akarom érzékeltetni, mennyi kitűnő íróbarátom eltávozott a közelmúltban, a felsoroltak közül egyedül Keresztury él, s ő búcsúztatja Reményi József Tamást is a Literán, egekét vádoló fájdalommal, mindannyiunk nevében: „...üzenem Istennek, hogy ne csinálja ezt tovább, fejezze be, ha már levette a kezét rólunk, elég volt, nem bírjuk már, hogy elmennek a legjobbaink előzmények nélkül, váratlanul... Reményi Jóska a legtisztább ember volt, akit ismertem... Talán az utolsó mohikán az irodalmi élet beszűkült színpadán, aki irodalmárként, szerkesztőként és kritikusként fenntartotta az irodalom ethoszát, azt az alázatos, a megszületett művet, a teljesítményt maradéktalanul tisztelő attitűdöt, aminek lassan, akárhonnán nézzük, vége van”. Aláírom. Sokszor Reményi tartotta bennem is az írói-költői lelket, úgy éreztem, ha ő mondja, hogy költészet, amit művelek, akkor az úgy is van. És nem egyszer mondta (rendszerint a Vörösmarty tér környékén, a Madal Caféban vagy a Szívem Csücskében) 185 centiméteres magasságának s ősz sörényének teljes tekintélyével – és megbízható versértésével. Legutóbb az *Akhilleuszomat* (naplókönyvemet) olvasta, így: „A Naplók naplóját köszönöm! Új könyvbe mindig beleszabolok (régén még volt friss, olmos nyomdászag), s ha hiszed, ha nem, a 67. oldalon nyílt ki, s ott mindjárt rámkialtott a nevem. Hiába, a rutinos recenzens...”. S recenziót ígért, őszre, de ez, sajnos, már örökre benne maradt a tollában. – Isten veled, drága barátom! Hamarosan találkozunk a Transzcendentália Caféban!

2023. november 11.

ADAM ZAGAJEWSKI

ÖNARCKÉP (20)08

Mind öregebben. Elhasznált ruhák. Sokat olvas, néha elvész a könyvekben, mint egy indián a feltáratlan dzsungelben. Ismétlődik, minden ismétlődik, sárga notesz a zsebben, a zene erős vonzása. Este az ablakhoz lép gyűrött ingben, ásít. Minden fényképen kicsit más – az apai vonások betetörnek kissé melankolikus arcába; a rövid ősz szakáll, állítják ellenségei, egyfajta megadást jelent. Szeme reménykedően tekint a gép lencséjébe. Mind öregebben.

Szereti a vizet, az álmos folyók síkját és a zöld óceánt, ha úszik, teste eltűnik az áram sötét sodrában, mintha belépne egy másfajta, idegen létbe. Eláll lélegzete a szélről, teljes békét nyújt neki az éjjel (nincs más, ami abszolút ezen kívül, mondja gúnyosan ismerőse, akivel elszánt harcot folytat már egy évtized óta). Állampolgárként megsebzett országára gondol, meg a gyermekkor kertjére, ami sohasem létezett.

Sokat utazik – április Belgrádban, amely még himlős a nemrégii háborútól, az áradó Duna kora ifjúságát idézi német földön; májusban Jeruzsálem, harcok nyomai itt is, de mégis a szentség magnóliaillata lebeg a legendás városon. Az újságíró hölgy kérdései furcsán ismerősek. Növekvő idegenség. Mindig ugyanaz: korai reggeli, majd az ebéd után hosszú séta. Lassan mozdulatlan tárgyá válik. Föld alá viszik az álmok, de a hajnal tőlük ügyesen megszabadítja.

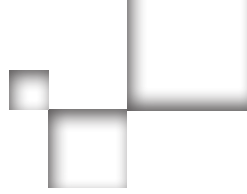

De hisz én vagyok ez, mindig én, örökké valamit kereső
és formátlan, szüntelen én – minden reggel
csillogó új fejezetet nyit és nem tudja befejezni, én
vagyok az utcán, az állomáson, én hallgatom a gyereksírást,
a diákok nevetését, a rigófüttyöt, én, a tudatlan, bizonytalan,
vággyal és várankozással, vad örömmel teli én, aki semmit sem értek,
de felelek a kihívásra, kételkedőn, próbálok mindent újratekdeni,
miközben eszmecekerébe, kétségbeesetten, tudós értekezésbe rejtőzöm,

meg a téli nap csöndjébe, én vagyok az, kedvetlenül, lemondón,
boldogtalanul, arrogánsan, én, mint egy tizenkét éves, álmokba
süppedőn, pokolian életuntan, mint egy vénember,
én vagyok a múzeumban, a tengerparton, Krakó vásárterén,
arra a percre vágyva, amely egyre várat magára, amely rejtőzik,
mint magas hegyek gerince felhős délutánon, amikor végre eljön
a fényözön, amikor mindent egyszerre tudok, azt is, hogy az nem én vagyok.

Gömöri György fordítása

SZÁZ PÁL

A SZENTEK VÁROSA

A SZARAJEVÓI EVLIJÁK NYOMÁBAN*

ÚTISSZÉ (RÉSZLET)

HASSZÁN, A BOZA-ÁRUS

Hasszán *buzadžija*, azaz *buza-* vagy *boza-*árus volt. Édes, erjesztett italát ott árulta minden nap a szarajevói főutcán. Házából minden reggel azon az úton ment le a Baščaršijára, amely mellett ma az a kupolás dzsámi áll, amelyet a szóhagyomány szerint ő épített. Mivel jámbor ember volt, és félt a Magasságot, már jóelőre kinézte a helyet: ő itt bizony dzsámit fog egy napon építtetni, hogy akár a homokszem a sívatagot, úgy bizonyítsa a járókelők előtt az ar-Rahman ar-Rahím végtelen könyörületességét. Megépíti, persze, amint némi pénzre tesz szert. De a pénz útja különbözik a könyörületétől (*rahmet*), ő pedig feleségével csupán a szinte könyöradományak beillő bevételből tengette életét. Bárhogy igyekezett, bármily korán is indult útnak, bármily későn tért haza, s bármekkora hordót vitt is magával, nem ment jól az üzlet.

Egyszer éjnek idején valaki bekopogtatott háza kapuján. Kérdésére, hogy ki az, az ismeretlen úgy válaszolt, vigye le azon nyomban az összes bozáját, mind amennyije csak van. Két hordót vitt magával Hasszán, s leballagott Gázi Huszrev bég hamamja elé. Hirtelen támadt vevőinek alig győzte a buzát osztogatni. Ekkor vette csak észre, hogy vendégeinek csak egyetlen orrika van, s ebből rögtön felismerte, hogy nem embereknek, de dzsinneknek szolgálta fel italát. Amikor minden buzáját szétosztotta köztük, szerényen a fizetségét kérte. A vendégei mind a legöregebbikükre néztek, aki úgy tűnt, mintha a vezérük lenne. Ez aggastyán kora ellenére iszonyú haragra gerjedt. „Hogy ezért a lőréeért fizessek ennek a szerencsétlen nyomorultnak, amiért ilyen a posovánnyal kellett itatnom ezer és egy gyermekemet? Hát jó! Legyen a fizetséged érdemed szerint.” Majd megparancsolta a többieknek, hogy rakják tele mindkét kiürült hordóját homokkal. Hasszán a dzsinnek bosszúságától tartva hátára vette a súlyos hordókat, s minden erejét latba vetve – mintha saját elfuserált életét vinné a hátán – elindult a hamam előtti sarokról hazafelé, felfelé a lejtőn. Otthon aztán kimerültségében és bánatában, hogy semmit sem keresett, bedőlt az ágyba, s kisláttatva el is aludt. Amikor felébredt, szólt az asszonynak, hogy öntse ki a hordókból a homokot, mossa ki őket, és töltsen meg őket buzával, hadd mehessen minél hamarabb a čaršijára. Feleségébe még a sikoly is beleszorult a nagy álmélkodástól, amikor a homok helyett arannyal csurig telt két hordót megtalálta.

* Bázis-díj, 2023

Hasszánt nem vakította el a hirtelen támadt gazdagság, s szíve tisztaságának fokmérője lett a dzsámi, amelyet szent fogadalmát betartva építtetett. Ó, mennyi gazdag vagyon ma a föld kerekén, akik csupán Allah dzelesánuhu csak végtelen könyörületességének köszönhetik, hogy nem sújtja le őket! És az ő Prófétáját követve légyen!

Ím, ez épületet a jó emberek számára
Az adakozók büszkesége emelte
Fejzur, a szolgál, tarihját mondja:
Édeni lakás, jó emberek hajléka.

A dzsámi felirata ezen utolsó sorának arab betűi adják ki az időpontot, a történelmet, a *tarihot*, tehát az építtetés idejét, amelyet az arab betűk számértékének az összeadásával kapunk meg: a hidzsra 963-dik (azaz Krisztus születésének 1555/6-ik) esztendejét.

A Buzadži hadži Hasan dzsámi, amelynek alapítójára a régi városi szóbeliség e mondával emlékezett, a város szíve fölött, a szarajevói Josip Stadler érsekről és Logavin sejkéről elnevezett utcák kereszteződésében áll. A város hét kupolás dzsámija közül időrendben az ötödik: előtte emelték a Skenderiját (1518), amely ma már nincs meg, a Čekrkčijina dzsámit (1526), a vele szinte szomszédos Baščaršija dzsámit (1528), s végül a fődzsámit, Gázi Huszrev-bégét (1531).

Ezeknek az alapítási éveknek a magyar történelem mérlegével való összehangolása többet mond mindennél. Elveszik a Magyar Királyság befolyási övezetébe eső Travnik (1518), és vele együtt a középkori bosnyák államiság maradványai. Az elkövetkező években az oszmánok sikeresen bontják meg a védelmi vonalakat a Magyar Királyság déli végvárainak bevételével, majd sor kerül a döntő, a mohácsi csatára (1526), két évvel később pedig az ifjú Szulejmán készítheti hadait Bécs ostromára (1529). Az 1531-ben megkötött békében már világossá vált, hogy Magyarország végképp három részre szakad. Ezekben az időkben Boszna pasaluk és Szarajevó virágkorára virradt, amely a budai pasalukkal a későbbi pax ottomana idején való koegzisztencia alatt delelt.

Közben a legenda szerint a jámbor Hasszán, a buzadzsija, a dzsámijáról álmodozott. Amelyet a csodának hála végül a hidzsra 963-ik esztendejében megépíttetett, egyidőben a budai Tojgun pasával, aki Budán ugyanekkor építtetett dzsámít, amelynek elemei a Fő utcai kapucinus templom falában máig láthatóak. Tojgun pasa azonban egyáltalán nem volt olyan jámbor, mint a szegény boza-árus: éppen ebben az esztendőben vívta a déli határvidéket, Szigetvárra és Kanizsára indulva Kaposvárt, Babócsa várát foglalta el. Csak Csurgó mellett sikerült megállítani.

A szájhagyomány ugyan nem nevezi a jámbor bozaárust evlijának, világos, hogy szent, jó ember volt. Az iszlámban pedig nemes cselekedetnek számít a közjót szolgáló épületeket emelni – dzsámít, karavánszerájt, hamamot, imáretet (szegénykonyhát), muszafirhánt (vendégházat), vagy akárcsak egy cseszmát (česma, çeşme = csöveskút). Hasszán ilyen *hair-sahibija*, jótévő volt.

A történet egy másik verziója szerint azon a bizonyos végzetes éjjelen a fürdő mellett búbajos szépségű lányok lejtették körtáncukat, s őket kínálta buzájával Hasszán. Amikor a hajnalt jelző kakasszó elhangzott, a nők eltűntek, s az italért kifizetett pénz, amit a kiürült hordóba gyűjtött Hasszán, szemétté változott: hagymahéj, romlott gyümölcs, égett famaradványok egy tűzhelyről, sülttökhéjak, ilyesmik. Bosszankodva indult haza a bozaárus, otthon az asszonynak kiadva a parancsot, hogy takarítsa ki a hordókat. A lányok a régi világban tündérek voltak annál a forrásnál, amelyre korábban a hamam épült. Ugyanebben a bájos történetben a honos *vilák* szerepelnek a keleti dzsinnek helyett, s világos a korok és tudatok egymásba-élése. A muszlim délszlávok az ősi pogány hiedelmeket a pravoszláv és katolikus köntös alól átvéve saját jelmezükben hagyományozták tovább. De úgy tűnik, Allah dzselesánuhu nem válogatós, s a vilák csodáját éppoly kegyesen fogadja, mint a dzsinneknek köszönhető dicsőségére épült dzsámít.

A hagyomány szerint a rászakadt gazdagságból a zarándoklat, a haddzs parancsolatát is be tudta teljesíteni Hasszán. A hadzsi buzadzsija dzsámija pedig éppen akkora, mint a mekkai szentély. Két zsinórt vitt ugyanis magával Hasszán, a zölddel a Bejtullah kerületét, a pirossal a magasságát mérte le, míg hétszer körüljárta a szent Kábát. Buzadži Hadži Hasszán dzsámija tehát Allah Háza (Beit ul Allah) földi másának bosnyákföldi mása.

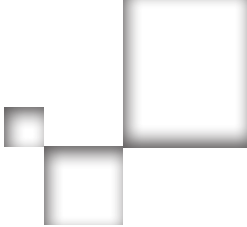
[KOMMENT]

Széljegyzet kínálkozik a szarajevói néphiedelmek és a dzsinnek címére. Mula Mustafa Bašeskija, a krónikás, aki éppen a Buzadžić dzsámi imámja volt, a hidzsra 1199. (1784/5) esztendejének feljegyzésében az elhunytak között említ egy szarajliját, mégpedig „...hadži Alija Bego tréfamester[t], akit arról ismertek, hogy a bolondokat szokta gyógyítani. Valójában egy talizmánt birtokolt, egy gyűrűt, amelyet ha elhajított, összegyűltek ott a dzsinnek. Így esett, hogy egyszer egy nőt szállt meg egy dzsinn, s szólt belőle. A saját szememmel láttam, amikor az említett a pecsétgyűrűt az asszony markába nyomta. A dzsinn ezt követően jajgatni kezdett, ezután már pedig az asszony úgy beszélt, mint máskor szokott.”

Egyre azon töprengek, dzsinnek vagy vilák jutalmazták-e vajon meg a jámbor buzadzsisját? A boszniai iszlám, a vallás, melyre a muszlimok („törökök”) szomszédai mindig behozatalként tekintettek, meghonosította az ortodox, Korán-centrikus vallássóság mellett a keleti képzeteket is. A dzsinnekről szólót például, s ugyan a Korán 29 alkalommal is említést tesz a dzsinnekről, biztosra vehető, hogy korábbi hagyományt használ fel. A hidzsra idejének arab hitvilágába a közel-keleti későantik képzetvilág maradványai épültek be, és Hazreti Szulejmán alejhisszelám, a dzsinnek ura mögött Salamon király bibliai alakjának elnépiesedett képével van dolgunk, amelyeket nemcsak a keresztények, de az úgynevezett pogányok is saját hősüknek tarthattak. Persze az iszlám előtti arab hiedelemvilágról alig tudunk valamit. A hit szerint a dzsinnek, akik ugyan csodálatos erővel bírnak, és képesek egy szempillantás alatt szédítő távolságokat beutazni, éppúgy étkeznek és lak(oz)nak valahol, mint az emberek, sőt, saját társadalmukban élnek, egymás között házasodnak, sőt, néha földi nőekkel is. Az emberekkel is kapcsolatba tudnak lépni tehát, ezenkívül nekik is van vallásuk, sőt, meg is térhetnek az igazhitre.

A Korán szerint a Magasságos dzselesánuhu, az emberek és a dzsinnek fajtát tartja számon a földön, az embert agyagból, a dzsinneket a *samum* tüzéből teremtette (15:26). Az ítélet után a gonosz dzsinnek is a dzsehennembe vettetnek. (6:128) A 72. Al-Dzsinn szúrában egyenesen a démonok monológiáját olvashatjuk, akik a Küldöttnek szállalláhu alejhi vesszelem, válaszolnak: meghallották a Kegyes Korán verseit, s meg-

tértek. Követői, az aszábak, egy alkalommal kétségbe esve várták a szakállszőrén-szálán eltűnt Küldött szállalláhu alejhi vesszelem visszatértét Jatrib oázisában. Azt hitték, azért távolodott el tőlük, hogy könnyítsen magán, de csak másnap került elő. A hadiszban a következő történetet olvashatjuk:

„Megkérdeztem ,Alqamát, hogy Ibn Maszúd ott volt-e Allah Küldötte alejhisszelám szállalláhu alejhi vesszelem mellett a dzsinnek éjszakáján, amikor a Próféta találkozott ezekkel. Ibn Maszúd, a mesélő azt mondta: »Nem: Allah Küldöttje (szállalláhu alejhi vesszelem) társaságában voltunk az éjszaka, de szem elől tévesztettük őt. Kerestük őt a völgyekben és a hegyekben, és azt mondtuk. Vagy elvitték a dzsinnek, vagy talán titokban megölték.« Majd azt mondta a mesélő: »A legrosszabb éjszakát töltöttük el, amit emberek valaha is eltöltöttek. Amikor hajnalodott, láttuk őt a Hiri lejtőjéről lejönni. Azt mondtuk neki: Allah Küldötte, hiányoltunk téged, és kerestünk téged, de nem találtunk meg, és éltünk legrosszabb éjszakáját töltöttük el, amit ember valaha is eltölthet. A Szent Próféta így szólt: „Nem, nem, nem, nem, nem, nem, nem, nem, nem! Egy követ jött hozzám, és én elmentem vele a dzsinnek meghívására, és kinyilatkoztam nekik a Koránt.« Majd azt mondta a mesélő: »Aztán elment velünk, és megmutatta nekünk az éjszakai nyomaikat, s láttuk a tűzhelyük kihamvadt parazsát. Ők (a dzsinnek) megkérdezték őt (a Próféta, szállalláhu alejhi vesszelem) az étükükről és lakásukról, és ő azt mondta: Minden csont a ti részetek, amely felett Allah nevét kimondják, a ti jól lakástok. Amint megkaptartjátok, hús növi majd be. Állataitok számára pedig a tevék trágyája szolgál takarmányul. Allah Küldötte (szállalláhu alejhi vesszelem) azt mondta: »Ne végezzetek isztindzsát [az ürítést követő tisztálkodás] ezekkel (a dolgokkal), mert ezek a testvéreitek (a dzsinnek) táplálékai.«” (Muslim 450a)

A *lejletul dzsinn*, avagy a dzsinnek éjéről szóló elbeszélés mellett a kegyes hagyomány más olyan történetet is megőrzött, amely szerint a dzsinnek meghallották Muhammad alejhi vesszelem tanítását. Már e példa alapján is borítékolható, hogy az iszlám által meghódított különféle régiók népi vallásosságában fontos szerep jutott a dzsinnekbe, s azok különféle rendjeibe vetett hitnek – ennek legszebb lenyomatát az *Ezeregyéjszaka* történeteiben találjuk.

S mikor több kanyarulat után az ottomán iszlám szárnyán ezek a képzetek Boszniába jutottak, könnyen léphettek a képzel lények, a folklórdémonok helyébe. Azon a szár-

nyon, a Korán evezőtollai alatt egyébként az *Ezeregyéjszaka* is eljuthatott ide, hiszen éppen az evliják legendáiban találunk a mesei csodaelemekhez hasonló jelenségeket: a szent lábfejeére rálépve, s szempillanat alatt utaznak az evlijákkal híveik csakúgy, mint az arab mesék szereplői, Kuštura hodzsa furcsa legendája szintén az *Ezeregyéj* egyik meséjével rokon csoda-elemet tartalmaz. A táncoló vilák is persze könnyen dzsinnekké válhattak. A vilák, akik szintén mágikus erővel rendelkeznek, akár a dzsinnek egyik típusa, éppen az adott helyhez kapcsolódnak, genius lociként. Ráadásul a délszláv néphagyomány szerint leggyakrabban éppen forrásoknál lakoznak, és legfőbb időtöltésük, hogy körtáncot lejtssenek (kolo igraju).

Olyan cinikus idealista vagyok, aki ugyan imádja a csodát és valóságot vegyítő legendás mendemondákat, de a legskizofrénebb állapotot kezdeményező materialistaként viszolyog is tőlük, és az ideált elhomályosító propagandát is látja mögötte. Vilák vagy dzsinnek? A történetet a bozadzsjáról és a dzsinnekről akár Bagdad egy mahalai dzsámijának vagy mezdzsidjének miliójében éppúgy el tudjuk képzelni, mint a szarajevóban. A vilák által mesés kincshez juttatott halandóról szóló történetek pedig nemcsak a délszláv, de az összeurópai folklórban is ismeretesek. A forrásoknál lakozó viláktól eredhet az a szarajevói városi hiedelem, miszerint a dzsinnek és sejtánok a hamamokban töltik az éjszakát. Akkor jelennek meg, amikor beesteledik, s akkor tűnnek el, amikor a hajnalpír feltűnik. Isten ments, hogy a hamamba menj éjjel, állhatsz a kerítésen, de mit fogsz csinálni, ha a kerítésen állsz? A cinikus azt kérdezi, hogy vajon melyik ideológiának kellett megfelelni, a keletinek, tehát iszlámnak? Vagy a pravoszlávia és a katolicizmus által a később érkező iszlámhoz hasonlóan az ősi szláv pogányságból megőrzött vagy megtúrt hitnek? A cinikus tovább kérdez, és szigorú forráselemzést parancsol: a dzsinnes történetverziót elsőként Hamdija Kresevljaković történész, aki az ottomán Sza-

rajevórol is sok megalapozó tanulmányt írt, a Bosznia-Hercegovina fürdőiről írott dolgozatában közli (1952). A vilás verzióval pedig a Bosznia oszmán örökségét feltáró kiváló kultúrtörténeti munkák szerzőjének, Muhamed Hadžijahićnak a szarajevói dzsámikhoz fűződő szó hagyományokat összegyűjtő tanulmányában találkozunk (1936). Egyik munka sem közöl semmi háttérinformációt az adatközlők kilétét, s a körülményeket illetően. A cinikus tovább mondja: Kresevljaković bigott muszlim, Muhamed Hadžijahić pedig a jugoszláv eszmét propagálja – testvériség és egység (bratstvo i jedinstvo) nevében. Maga írt megalapozó tanulmányt a boszniai iszlám szinkretikus elemeiről, arról, hogy a pogány örökségből sokmindent megőriztek a konvertáltak. A gondolat igazán jugó: hangsúlyozzuk az idejétmúlt felekezeti falak helyett azt, ami közös: internacionális, és visszavezet az eredetünkhöz. Múltalakítás. A viláknál ennél jobbat keresve sem találunk. Mondja a cinikus. A rajongó azonban már régen tovább lapozott.

És egy oldalon újabb aranyérméjét csippenti fel a hit kincsének. Aiša Softić folklorista egyik adatközlője, a gradačaci idős Muharem Mejremić (sz. 1886) azt mondta: „A mi időnk előtt mindenhol dzsinnek éltek. Az isten valami miatt megátkozta őket, vétkeztek valahogy ellene, és miután meghaltak, dzsinneké, az asszonyaik pedig tündérékké, vilákká lettek.”

ÉGHAJLATI JELENSÉGEK I, 2021, ACÉLLEMEZ, RELIÉF, HÍMZÉS, 45x35,5x2,7 cm

BARTALOS TÓTH IVETA

A HALAK NEM TUDNAK SÍRNI

Elaludt a tévé előtt. Az asztalon egy doboz fájdalomcsillapító és egy fél pohár víz. Néhány nap múlva kell visszamennie varratszedésre.

Apu minden év karácsonyán halászlévet főz. Reggel egy üveg kíséretében elindul, üres kézzel mégsem illik beállítani az ünnepek alatt senkihez sem, magyarázza, pedig Karcsi bácsi pénzért adja neki a halat, nem ingyen. Aztán valamikor délután hazaérkezik, a nejlonszatyor kiszakadt sarka halszagú mandalát fest a konyha járólapjára. Nem beszél, dolgozni kezd, koncentrál, nehogy szétessenek a mozdulatai, az egyik hal kétszer is kicsúszik a kezéből, mire sikerül a fazékba raknia. A konyhapulton egy zacskóban levágott halfejek. Mind engem néznek. A halak szeméhez nem tartozik szemhéj és könnymirigy sem. Nem tudnak sírni, ha életlen a kés. Rövidlátók, az egész szemlencséjük előre vagy hátrahúzódnásával érik el a maximum 1-2 méternyi éleslátást. Sietve hátralépek kettőt, nehogy felismerjék az arcvonásaimat. Apu nem kapcsolta be a páraelszívót, a halszagú forró gőz végigfolyik a konyhaablak üvegén. A főzőlap mellett a pulton egy üveg konyak. Aranybarna. A ragadozó halak kedvelik az aranybarna színt.

Anyuval a nappaliban ülünk a kanapén, a Csendes éjt hallgatjuk. Apu ekkor megjelenik, nagy, koszos kezeivel megkapaszkodik a falban, új lendületet nyerve elbotorkál a fáig, alá rakja az ajándékokat, majd visszatántorog a konyhába. A karácsonyi csodát már évek óta nem várom, de apu nagylelkű ajándékait igen. A dobozok méretéből próbálom kitalálni, vajon köztük van-e az áhított iPhone-om és az Air Max cipőm.

Az ezüst színű edényt a megterített asztalra teszi, a kilöttyenő halászlé mohón falja be az abrosz fehérségét. Átöntöm a levesestálba, ajánlja fel anyu, a fazékért nyúl, de apu hirtelen ellöki a kezét. Ez így jó, mondja és a tányérokba meri a halászlévet. Látom, hogy le se paszírozta, opálos fehér csontok mindenütt, szerintem a halfejeket sem szedte ki belőle. Undorodva tolom el magamtól az ételt, a gyomrom teljesen felfordul a látványtól. Edd meg, mondja. Nem válaszolok, ezt anyutól tanultam, ilyenkor bármelyik szavam lehet katalizátor. Edd meg azt a kurva halászlévet ismétli, és bár látom, hogy ez most már az az apu, akinek a ragaszkodása mindig foltot hagy anyu bőrén, még messzebbre tolom a tányért. Majd én megeszem, mondja anyu halkan, a saját üres tányérját mosolyogva tenné arrébb, de már késő, apu feláll és egy erős mozdulattal megüti anyu fejét.

A vér piros. Végigfolyik a fehér cserépdarabokon. Egyszer azt olvastam, hogy bizonyos édesvízi halfajok a piros színre nagyon gyorsan felfigyelnek. Úgy hiszem, ez lehet az oka annak, hogy a halfejek most mind felúsztak a leves tetejére.

Kortárs csendélet, ahogy a fa alatt az ajándékaim mellett fekszik. A szőnyegre kifolyt a nyála álmában. Anyu rutinosan percek alatt pakolja össze a két táskát. Mindkettőnk telefonját kikapcsolja és az ágyam párnatartójába rejti. Pár nap múlva, ha visszajövünk, majd újra előszedjük őket onnét.

Neki persze van egy másik mobilja is, csakis vészhelyzet esetére, magyarázza. Az útvonaltervezőbe reszkető ujjakkal pötyög be egy címet, néhányszor melléit, idegesen javít. Több óras autózás a sötétben. A rádióban Michael Bublé karácsonyi dala szól. Nem beszélünk a történekről, máskor sem, most sem, végigalszom az utat.

Nem tudom, hol vagyok, nem ismerem ezt a várost. Idegenek a falak. Nincs karácsonyfa, a kórház udvarán letört fenyőágot az asztal közepére tette egy pohár vízbe. Rajta a fehér angyal, amit akkor horgolt, amikor velem volt várandós. Már az ajtóból futott vissza érte, leakasztotta a fáról, úgy hozta, mint egy kincset, miközben én egyre csak a kibontatlan dobozokat néztem a fa alatt apu hányása és nyála mellett a nagyszobában.

Ülök az asztalnál, a kopott tányéron kihűlt halrudacska és dermedt bolti krumplisaláta. A horgolt angyalt bámulom, gyűlölöm őt is, a kényelmetlen idegen szagú kanapéágyat is, amin ketten osztozunk majd, Igló kapitányt is, és anyut is. Figyelem, ahogy emelkedik, majd süllyed a takarója. Mélyen alszik. Kevint is egyedül nézem a tévében. Irigylem őt, amiért egy puccos New York-i szállodában dőzsölhet a családi karácsonyozás helyett. Ajándékot persze nem kaptam. Anyu se, de ő már felnőtt, másként viseli ezeket a dolgokat. Apu egyébként egy új Freyville nyakláncot vett neki Bécsben, tudom, hogy drága cucc volt, lehetett akár egy ezres is. Persze az is ott maradt a fa alatt egy dobozban. Mindent ott hagytunk. Kibontatlanul, mint az iPhone-omat és az Air Max Jordan cipőmet. Fantáziátlan, buta jelenet volt. Néhány nap múlva majd teátrálisan újra hazamegyünk apu Audijával.

A rendetlenséget azóta már biztosan összetakarította. Szégyenli magát, amiért így viselkedett velünk. Mindig megbánja, ha megüti anyut, hatalmas virágcsokorral, sírva kér tőle bocsánatot, majd elviszi Füredre egy wellnesshétvégére.

A számát fejből is tudom. Elveszem anyu telefonját és írok neki. Csak annyit, hogy szia apu. Rögtön válaszol, azt kérdezi, mit csinálok. A Reszkessetek betörőket nézem a tévében, írom. Egyszer elviszlek téged New Yorkba, olvasom, rögtön gyorsabban ver a pulzusom. Fel se bontottad az ajándékaidat, írja. Behunyom a szemem, magam előtt látom a fa alatt hagyott rengeteg csillogó dobozt. Kinyitom a szemem, az idegen külvárosi sötét szobában csak a szakadt angyal fehérlik a fenyőágon. Leakasztom róla és a sarokba hajítom. A telefon helyzetmeghatározója segítségével beazonosítom a tartózkodási helyünket és elküldöm apunak pont úgy, ahogy anyu szokta. Pár óra és ott vagyok, tudod, mennyire szeretlek titeket, írja. Elhiszem neki, mert anyu is mindig elhiszi. A jól ismert dialógusok mellett ez is benne van a szövegvégtörésében, én is rég megtanultam már.

Kitörölöm az üzeneteket anyu vacak telefonjából. Odakint hideg sötétség, nincsenek kivilágított fényárban úszó házak, mint mifelénk. Átfordul a másik oldalára, az orráig felhúzza a plédet. Catch&Release azt jelenti horgásznyelven, hogy a halat fogd meg, majd engedd vissza. Nemsokára minket is visszaengednek. Hosszasan bámulom anyut. A homlokán hirtelen átvérzik a fehér kötés.

PETER ŠULEJ

EGYÜTT*

(REGÉNYRÉSZLET)

Vannak, akik azt hiszik, a futball olyannyira fontos, hogy úgyszólván élet-halál kérdése. Mindig elszomorít, ha ilyen véleményt hallok. Biztosíthatok mindenkit: a futball sokkal, de sokkal fontosabb.

Bill Shankly (1913–1981), skót labdarúgó, az FC Liverpool edzője

Nagyanyja számos igazsággal, és talán még ennél is több tanulsággal ajándékozta meg Danielt.

Figyeld a jeleket! Mindig figyelned kell a jeleket! Mondta komoly arccal, miközben reumatától meggörcbült mutatóujjával lassú mozdulatokat tett az orra előtt.

Az is jelnek számított, ha a zöldbabfőzelék kifutott a fazékból.

A bableves sose futhat ki, talán csak az olyan mamlaszoknak, mint az öregapád meg az apád. Egyik kutya, másik eb. Remélem, te majd nem jársz úgy, mint ők, és legalább rántottát megtanulsz sütni a sparhelten, mondja, miközben a felforrósodott, zöldes lötytel összekoszolt platnit törölgeti. Kifutott. Nem, nem futott ki, csak a jel mutatkozott meg teljes valójában.

Amikor Daniel megkérdezte, miről árulkodik a jel, mire próbál rámutatni, mire figyelmet, nagyika vállat von, azt mondta, nem tudja pontosan, de vigyázni kell, résen kell lenni, jobban oda kell figyelni a körülöttünk lévő dolgokra, mindig jól nyitva kell tartani a szemünket meg a fülünket, pásztázni vele, mint a szatellitantennák, egyszóval készen kell állni.

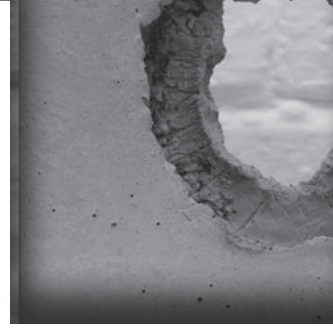
Á, hiszen én már készen születtem. Próbálta őt felvidítani Daniel.

Mint a többi férfi. Haszontalan jószágok. Mondja és csak úgy foghegyről hozzászól:

Levágok egy nyulat, hátha többet megtudunk, és ha mégse, legalább eszünk egy jó paprikást. Paprikás vagy pörkölt? Az örök, már-már shakespeare-i kérdés a családjukban. A paprikás csábított a nevével, megtevesztett a kinézetével, piros színnel álcázta magát, ennek ellenére tejfőllel készült, így aztán inkább fehéres színű volt. A pörkölt – „csupán” hagymán, ízlés szerint édes vagy csípős piros paprikán párolt hús, esetleg gomba. Az ételek hozzávalóit és neveit a család különböző tagjai tetszés szerint váltogatták. Nagymama viszont bármiből képes volt jósolni, úgyhogy ebből a szempontból tulajdonképpen mindegy is volt.

Amikor februárban virágozni kezdtek a fák, hasonló jóslási módszerrel derítette ki, hogy valami fontos dolog fog történni az életében. Tudtam, hogy a nagyapád vissza fog jönni

* A regény fordítását a Szlovák Művészeti Alap ösztöndíja tette lehetővé.

a háborúból. Daniel ellent akart neki mondani, hogy hiszen nagyapa jó tíz évvel a megismerkedésük előtt tért vissza a krími fogságból, amikor nagymama nagyjából tizenhárom éves lehetett, de végül meggondolta magát, tudta, hogy nagyika csak legyintene és ezzel annyiban maradna a dolog. Az összes gondolatban, az összes történetben volt átfedődés, mindegyik egymásba olvadt, akárcsak matematikaórán a halmazok vagy egy vén, kiszáradt fa ágai, áthatolhatatlan hálót fonva összegabalyodtak. Arra is emlékezett, amit sosem élt át. Akárcsak egy grafikai programban megszerkesztett emlékre. Másrészt viszont Daniel elhitte neki, hogy a fák valóban kivirágoztak februárban, és valóban történt valami nagyon jelentős dolog. De abban is biztos volt, hogy ez az esemény nem nagyapja világháborúból való visszatérése.

Nagyapja hadifogságának és krími tartózkodásának története egy volt azon kevés családi események közül, amelyet a titkok homálya fedett. Tudni lehetett, de erről is csak foslányokban és homályosan, hogy nagyapja huszonegy évesen az első világháború második vagy harmadik évében esett fogságba valahol a keleti fronton. 1895-ben született, születésének pontos ideje kiment a fejből, Daniel azonban megfogadta, hogy a hónapot és a napot is kideríti. Lenyűgözte a gondolat, hogy nagyapja a tizenkilencedik században született. Állítólag könnyebben megsérült a háborúban, de az unokájának sose mutatott semmiféle sebet, nem láthatta semmiféle következményét a háború rémtetteinek. Fogolyként egy krími nagybirtokos asszonynál szolgált. A háború véglegesen véget ért számára, a kalandok azonban folytatódtak. Roppant hosszú ideig tartott, amíg hazajutott. De valóban a mitikus, legendákkal körülölelt Taurida kormányzóság területén fekvő Krím láncolta magához, az nem akarta elereszteni a nagyapát?

Ez is egy volt a történet lehetséges változatai közül, melyet Daniel az úgynevezett női változat munkacímmel illetett, mivel a család férfitagjai számára létezett egy másik, kalandosabb, romantikusabb változat is. Ezek a változatok azonban cserélődtek, váltogatták egymást, félremagyarázták őket, mindez attól függött, hogy éppen milyen lelkiállapotban volt a történet mesélője. Akárcsak a paprikás és a pörkölt esetében. Mindenesetre a férfi változat, melyet nevezünk most B-verzióknak, nagyjából így hangzott:

Miután nagyapa a keleti fronton, valahol Galíciában fogságba esett, több földijével együtt egy krími internálótáborba került, ahol az önkéntes ápolónők között volt egy fiatal nemesasszony is, akibe nagyapja, hogy is történhetett volna másképp, halálosan belezeretett. Röpké idő alatt kételyek garmadája zúdult a nyakába, hiszen annyi mindenben

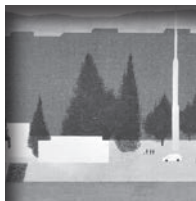
különböztek (nagyapapa az ellenség táborából származó idegen, aki még véletlenül sem arisztokrata család sarja), de szerelme végül viszonzásra talált. Boldogságuk azonban csak rövid ideig tartott, mert a foglyokat Szibériába deportálták, az ápolónők pedig újabb megnyomorított szerencsétlenek kontingenseit vették gondozásba.

Úton istentudja hová, valahol a kínai határ mellett, de már a tajga mélyén nagyapapa és két földije kiugrott a vonatból. A fiúkat, akik fivérek voltak és a szülővárosa villanegyedében laktak, csak látásból, a Lazovná utcai evangélikus templomból ismerte. Ők ketten úgy döntöttek, hogy a legközelebbi kínai kikötőben felszállnak az első Európába tartó hajóra. Szerencsésük volt, mert dán misszionáriusokkal hozta őket össze a sors, akik alapvető dolgokban segítettek nekik. Nagyapapa a szívére hallgatott, és a krími herceg-nője nyomába eredt. Mi lehetett a neve? Egyszer Zina, egyszer Zoja, máskor pedig Nina vagy Nadezda. Az egyik éves családi összejövetel során valamiféle rosszindulatú sokadnagybácsi az apai ágról hirtelen arról kezdte gyözködni a többieket, hogy a hercegnőt nem hívhatták Zinának, sokkal inkább Zulejdának vagy Zildanjának, hiszen a tatárok ilyesmi neveket viselnek, és a Krím félszigetet akkoriban csak tatárok lakták, érvelt hevesen Daniel mai napig ismeretlen, távoli rokona.

Nagyapapa egyszer Mongólián, Kínán, Afganisztánon és Iránon át vándorolt egészen Törökországig, máskor pedig az „alsó” útvonalon, Indián, az Indiai-óceánon, az Arab-félszigeten és Szírián át egészen Isztambulig, ahol aztán találkozott választottjával.

Ki tudja, nincsenek-e anyádnak valahol széles e világon testvérei, jegyezte meg egyszer Daniel apja a krími fogság margójára. Neked pedig unokabátyáid és unokanővéreid. Tette hozzá. Ekkor nagyjából tízéves lehetett, és a fiatal nagyapát inkább a görög mitológia argonautáinak egyikeként, mintsem a háború által meggyötört fogolyként képzelte el.

Az 1917-es nagy októberi szocialista forradalom kitörése után és az azt követő polgárháború idején, amikor nagyapapa sivatagokban és őserdőkben bolyongott, Zina, hívjuk tehát így, aki egyszer krími tatárok és egy neves lengyel család leszármazottja volt, máskor pedig „csupán” egy orosz nemesasszony, az első lehetséges „gőzössel” Isztambulba menekült, ahol nagyapát várta. Onnan már együtt utaztak tovább Görögországba, majd Olaszországba, ahonnan már csak egy ugrásra volt Párizs. Majd pedig néhány Párizsban töltött év után nagyapapa végül hazatért.

Ez az izgalmas történet folyamatosan birizgálta Daniel fantáziáját. Még most is, anynyi évvel a halála után Daniel időről időre ismét fellapozza az atlaszt, hogy az orosz–mongol vagy az orosz–kínai határt tanulmányozza. Azon morfondíroz, vajon merrefele járt a nagyapja. Hol ugrott ki a vonatból? Hol vett búcsút a fivérektől? Ők végül sosem tértek haza. Sanghajban telepedtek le. Új otthon alakítottak ki maguknak. Egyikük híres építész lett. Papó egyszer mutatott neki egy régi, utószínezett fényképet, amely egy emeletes épületet ábrázolt.

Látod. Az épület lépcsőzetes csúcsát mutatja. Az egész egy hatalmas bazaltbányára emlékeztet, nagyapja a lakkal bevont papíron az öböl fölött büszkén tornyosuló zikkuratra bök.

Na, ezt én tanítottam neki, amikor a vezérkarnak földbe vajt zemljankákat építetünk. Jó, hogy a ferdeszeműeknél maradt. Dűnnyög egy sort.

Emlékszik, hogy világlejében arról álmodozott, hogy a Transzsibériai vasútvonalon indulva bejárja azt az utat, amerre nagyapja járt. De hol szállna le a vonatról? Hol változtatná meg az útvonalat, és hol lépné át a kínai határt? Valahol Irkutzknál vagy Csita után, vagy még távolabb? Világos volt számára, hogy a pontos helyet, ahol a szökevények elhagyták a vonatot, már sosem fogja megtudni.

Miután nagyapa hazatért, az első dolga volt, hogy megalapítsa a kommunista párt helyi szervezetét, életének ezen része egészen pontosan fel van térképezve. Azt a történetet pedig, hogyan lépett ki a második világháború után a pártból a vendégek szórakoztatására volt szokása mesélni. A kompoztra hajította a vörös párttagkönyvét, oszt jónapot. Hónapról hónapra kerülte a tagsági bélyegek fizetését. Tagkönyve nem volt, hová is ragasztotta volna őket. A pártelnök, akivel a pártot alapították, készítettett neki új könyvecskét, odahamisította az aláírását és becsületesen fizette helyette a bélyegeket, így aztán Daniel nagyapjának halvány lila dunsztja se volt, hogy még mindig párttag.

Az összes nagyapjáról keringő családi történet közül azonban a legérdekesebb határozottan a két kontinens közti titokzatos utazása volt. Az egész világ egy nagy talány, egy enigma nevű fájl, áthatolhatatlan titok, melynek alfája és ómegája nagyapja – a hős. Egy ilyen világ mindig csábítgatja az embert. Erre az egész „európai” hősköltevényre több tárgyi bizonyíték is emlékeztetett; egy art deco stílusú ezüst cigarettatárca, egy ezüst

Doxa karóra és az a számos nyelv, amelyen nagyapja beszélt, melyeket fokozatosan elfelejtett és alkalmanként újra felelevenített. Daniel a magyar szitokszavakat már fiatal korában elsajátította és mai napig az egyetlen magyar szókincsét képezik. Nagyapja folyékonyan beszélt oroszul és franciául, tudott egy kicsit lengyelül és németül, törte az olaszt, a törököt és a görögöt. Daniel viszont sokáig naivan úgy gondolta, hogy papó a világ összes nyelvét beszéli, talán még a hullók, madarak és emlősök nyelvét is.

Egyszer a városba látogatott az orosz cirkusz. És amíg nagymamával cukorvattáért álltak sorba, papó szóba elegyedett egy ferdeszemű, mókás, szögletes sapkát viselő légtornással. Daniel ma már azt tippelné, hogy talán üzbég lehetett, de már akkor tudta, hogy nem oroszul beszélgettek. Hiszen az orosz nyelvet ismerte az iskolából. Nagyapja hadonászott karjával, mindketten boldogan mosolyogtak.

Időről időre azokkal a romákkal is megállt egy szóra, akik a közeli fémgyűjtő telepekre cipelték a vasat. A kőhajtásnyira lévő Diviaky felé vezető vasútvonal környéke tele volt fém- (és egyéb) hulladékkal, amely szinte kérte, hogy gyűjtsék be. Különös, hogy a szocializmus idején senkinek se szúrta a szemét. Mivel a romákat senki se hajtotta, elég idejük volt eldiskurálni nagyapával a tornácon. Egészen biztosan nem szlovákul. Mindenesetre jól kijöttek egymással, mert minden egyes hasonló találkozó ugyanúgy végződött. Papó elszaladt a pincébe egy üveg barackpálinkáért, kitöltött szépen egy-egy kupicával, koccintottak és mindenki ment a dolgára. Idilli időszaknak is lehetett volna nevezni, de az is lehet, hogy minderre csak rosszul emlékezett.

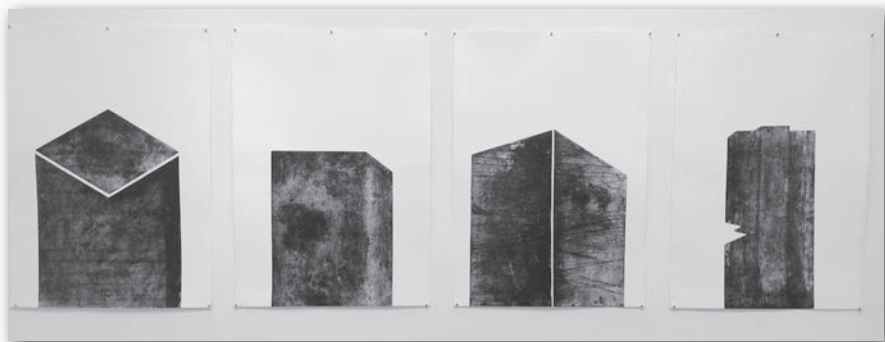
Amire nagyapapa végre megtaníthatta volna nyughatatlan unokájának valamelyik nyelvet, meghalt. Halálával a „krími fogság” története is lezárult. Papó inverz argonautává lett. Soha senki se tudja már meg, mit is csinált valójában a Krímen, mi történt Párizsban, ki volt az a titokzatos nő és hová tűnt végül.

Dobry Judit fordítása

MŰ-EMLÉK-MŰ, ALUMARATÁS, 2023, 100x70 cm

MŰ-EMLÉK-MŰ

RICHARD PUPALA

EGY ÉJSZAKA A TEKNŐSSEL

Az iskolában, a tanulószobán megcsinálta a leckét. Csendben üldögélt a padban és várta, míg elindulhat haza. A napközis tanító néni tudni akarta, miért nem játszik a többiekkel vagy miért nem rajzol legalább, hiszen szeret rajzolni, igaz? Dorotka nem felelt. Érezte, hogy megdermed hátul a nyaka, lesütötte a szemét. Nem mondhatta meg, miért nem rajzol.

Az iskolából hazamenet beérte Tomy, és lihegve mutogatta a sebeit, amiket piros filccel rajzolt a két csuklójára meg egy nagyot keresztbe a hasára; feltúrta a pólóját és a foga közt tartotta, hogy Dorotka alaposabban szemügyre vehesse. Melegség áradt Tomy testéből. A szomszéd házban lakott. Egy darabon még együtt mentek, de Dorotka az élelmiszerbolt-nál megállt.

Tomy visszafordult és látta, hogy a lány leteszi a táskáját a földre. Dorotka onnantól fogva egyetlen szót sem szólt, csak tűrte némán, hogy Tomy gúnyolja és bökdösse, míg a fiú el nem unta a piszkálódást. Akkor jó közélről belepukizott szájával a kislány arcába, majd eltűnt a sarok mögött.

Dorotka vette a táskáját, és kilépett az óvoda felé.

Az elszántságból, amellyel reggel elindult otthonról, és amelyet úgy cipelt magával egész nap, mint egy hideg titkot a tenyerében, lépésről lépésre kevesebb lett; mire odaért a kerítés mellett álló fához, alig maradt belőle valami. Tanácstalanul ácsorgott, és sajnálta, hogy nem mondta el Tomynak, mit tervez. Tomy segíthetett volna. Átmászhatná most helyette a kerítést, ő meg közben örködne. Elmagyarázná a fiúnak, hogyan jut át észrevétlenül a hátsó udvarra a bokrok takarásában, és hogy hol találja Želmíra kifutóját.

Össze kellett szednie a bátorságát. Filipre gondolt. Megvárta, míg elmegy mellette egy néni a kutyájával, aztán megmarkolta a kerítést, felemelte a bal lábát, és a fa törzsének feszítette a talpát.

Kinyitotta a bejárati ajtót, belépett a csendbe. Nem volt otthon senki. Se anyu, se Filip, se apu. Benézett minden helyiségbe.

Letérdelt a gyerekszobában a szőnyegre. Kinyitotta a táskáját, és óvatosan, kicsit félve kivette belőle a teknőst. Želmíra szerencsére visszahúzódott a páncéljába.

Szárazföldi teknős volt. Az igazgató néni áthozta megmutatni a nagycsoportba, tavaly, amikor még Dorotka is odajárt, és azt mondta, közösen fognak róla gondoskodni. Želmíra a telet átaludta a terráriumában. Mikor melegebb lett az idő, és a teknős éjszakára is

kint maradhatott, a gyerekek a hátsó udvarra jártak őt látogatni. Želmíra fel-alá mászkált a kifutójában, és lassan, alaposan megrágt a salátalevelet meg a gyümölcsöt, amit a gyerekek hoztak neki az uzsonnáról. Dorotkának nem tetszett a teknős. Pikkelyes lába karmokban végződött, nyaka ráncos volt. Az arca pedig akár egy öregasszonyé.

Filip viszont oda meg vissza volt tőle. Az mondta, ő szereti Želmírárt legjobban a gyerekek közül, és most, hogy nem járhatott óvodába, még sűrűbben emlegette.

Álmában is beszélt róla.

Dorotkának le kellett rajzolnia a teknőst. Apu kitette a képet Filip ágya fölé. És Želmíra most itt volt, a szobájukban. Olyan volt az iskolatáska mellett, mint egy mintás kő, amelyikből bármikor kitolódhat négy láb meg egy ocsmány fej.

Dorotka csak nézte, és egy pillanatra mintha megszűnt volna létezni; elálmosodott. A fal túloldaláról, a szomszédok felől áthallatszott a zene, csendben, visszafogottan.

A képet nem ingyen kapta Filip; kislányost kellett cserébe játszania vele. Engednie kellett, hogy Dorotka harisnyát húzzon a fejére, kvázi hosszú hajként, amit aztán be lehetett fonni. Filipnek ez nem tetszett. Dorotkának annál inkább. Nem volt szabad veszekednie az öccsével, tilos volt kínoznia, így hát legalább összevissza csókolgatta, olyan szorosan ölelve, hogy a kisfiú levegőért kapkodott.

Térden csúszva vonszolta a táskáját a kissekreányhoz, hogy bepakolja másnapra az iskolai holmiját. Figyelnie kellett, hogy ne tévessze össze a szekrény belső falára ragasztott órarenden a napokat. Sehoh sem találta az angol munkafüzetét; a szekrényében rendtelenség volt. Anyu mindig azzal fenyegetőzött, hogy kihajigál belőle mindent. Aztán egyszer csak hazajött apu, bekiáltott az előszobából. Dorotka fogta a teknőst, bezárta a szekrénybe.

Apu szája kurta mosolyra húzódott, de az arca komoly maradt. Felvette Dorotkát a karjába és azt mondta, Filipet bevitte a mentő a kórházba. És hogy anyu is vele van.

– Filip meg fog halni?

– Nem fog – kapta fel apu a fejét a vacsorából. – Miért halna meg?

Nézte a lányát, és ingatta a fejét, hogy szétporlassza azt a szót ott az asztal fölött.

– Rendbejön, ne félj...

Egyikük sem pucolta üresre a tányérját. Apu a kukába kotorta a maradékot, a tányérokat pedig betette a mosogatóba. Elővett a hűtőből egy üveg vermutot, a fagyasztóból pedig egy zacskónyi jégkockát. A jégkockákra csorduló mélyvörös színt Dorotka gyönyörűnek találta; tetszett neki a jég csilingelése is.

Apu kint hagyta a palackot a konyhapulton.

– Lerajzoltam Filipet...

Dorotka a palack bonyolult mintázatú címkéjét nézte.

Apu belekortyolt az italába, a jégkockák összezsundultak.

– Néhány napra talán benntartják, elvégeznek pár vizsgálatot...

Dorotkára pillantott.

– És mi volt a rajzon?

A kislány legszívesebben beleolvadt volna a címke mintájába.

– Hogy meghalt – felelte halkán, és apjára emelte a tekintetét.

A vermutospohár megállt a levegőben.

– Tegnap rajzoltam. Anyu haragudott...

Apja felhős arca kissé felderült, ahogy eszébe jutott, miről is van szó.

– Ó, igen, láttam azt a képet. Anyu megmutatta. Miért csináltad?

– Én nem akartam...

– Jól van, bogárkám. De máskor ne rajzolj ilyet, jó?

Dorotka bólintott, apu pedig hátat fordított neki, mert megszólalt a telefonja. Átment vele a nappaliba. Dorotka követte. Apu a hajába túrva hallgatta, amit a másik beszélt. Aztán megfordult, észrevette Dorotkát, és átadta neki a telefont.

– Szia, kisszívem!

Olyan volt az anyja hangja, mintha rég nem látták volna egymást. Elmondta, hogy Filip alszik, és hogy holnap reggel megműtik. Ma éjszakára a kórházban marad, és vele együtt anyu is.

– Szoríts nekünk, jó?

Dorotka teljes erejéből ökölbe szorította a kezét. Visszaadta apunak a telefont, összeszorította a másik kezét is, apu pedig kiment telefonálni a konyhába.

Dorotka egész este ökölben tartotta a két kezét, tévézés közben is, és még mindig az iskolai ruhája volt rajta. Nézte, hogyan keveri apu az ujjával a jeget a vermutban. Ahányszor csak kiürült a pohara, felállt, kiment a konyhába, és amikor visszajött, látszott, hogy az elő-

zónél megint egy kicsivel többet töltött bele. Az ajka nedvesen csillogott. Dorotka azt is észrevette, hogy hiába bámulja a tévét, nem figyel arra, amit lát.

Maga döntött úgy, hogy elmegy aludni.

– Kész a leckéd?

Pizsamába bújt. Fogat nem mosott, csak az ujjait fürösztötte egy darabig a folyó víz alatt. Apu betakargatta és megpusztilta; a kislányt megcsapta a vermut illata. Ugyanolyan vonzónak tűnt, mint a szépséges színe.

– Nyitva hagyod egy kicsit az ajtót?

– Hát persze. Jó éjt!

Apu lekapcsolta a villanyt.

Mielőtt elaludt, eldöntötte, hogy ha nagy lesz, a haja pedig sok és hosszú, vörös vermutot fog inni, csilingelő jégkockákkal.

Apu bent volt a gyerekszobában.

Dorotka belenyitotta a szemét a sötétbe. Filip ágyán valami nagy, sötét foltot látott. Mondani akart valamit, hogy elhessegetse a félelmét, és apu is felült, mintha zajra riadt volna. Dorotkának eszébe jutott a teknős, ettől megdermedt, arcát a párnába fúrta.

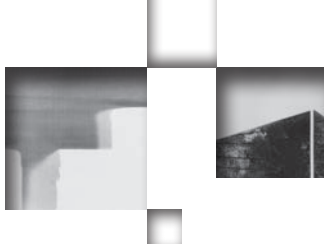
Úgy érezte, hogy sokáig, nagyon sokáig fekszik így, alig lélegezve. Kimerítő volt. Mikor újra kinyitott a szemét, látta, hogy apu visszafeküdt.

– De én direkt – mondta, és hallotta, ahogy az apja vesz egy mély levegőt. – Direkt úgy akartam lerajzolni...

Apu nem felelt, és a lélegzéséből Dorotka rájött, hogy alszik.

Lehunyta a szemét, de sokáig nem bírta elaludni, mindig a teknőst látta maga előtt. Kinyújtott nyakkal mászkált a füzeteken és könyveken, csócsálta a lapjaikat, mint az uzsonnáról hozott salátalevelet, és nem is annyira teknős volt, mint inkább a kissekrény rabságában sinylódó, orr nélküli boszorka. Mikor újra feleszmélt, fülében egy csilingelő hanggal, az ajtó egy hosszú fénycsíknyira nyitva állt, és Filip ágya üres volt. Valahonnan furcsa hangot hallott; mintha nevetés lenne, de tudta, hogy nem az. Visszazuhant újra az ürességbe, az éjszaka pedig tágult és zsugorodott, életének leghosszabb éjszakája, a füzeteken pedig ott mászkált Zelmira, és ott is marad mindörökre, Dorotka fejében. A vermut illata. Az öccse halála. A teknős a szekrényben.

SOŇA ÉS A GYEREKEK

Késztetést érzett, hogy kinyújtsa a kezét, megérintse Matej szép arcát; beigazolódott, amit először gondolt most, hogy hosszabb idő után találkoztak újra: Matej tényleg meghízott, és mindazt követően, amit együtt és külön-külön megéltek, tud lelkifurdalás nélkül mosolyogni. Ekkor figyelt fel a gyereksírásra.

A kislány feltápászkodott a földről; négyévesforma volt, és senki sem sietett a segítségére. Soňa a szemével követte, ahogy bömbölve gázolt a sörfőzde vendégekkel teli, kavicsal felszórt teraszán át az asztalok között egész a három felnőttig – két nő és egy szakállas férfi, további gyerekekkel. Meglepte a közönyt, amellyel a kislányt várták. És mikor odaért hozzájuk, akkor sem ölelte meg senki, ahogy ő tette volna, a gyerek szóke, bánattól csatakos fejét az álla alá szorítva.

– Nagyon jól áll neked ez a ruha – mondta Matej, Libor pedig egyetértően megpaskolta a nyakát.

– Nekem is tetszik a feleségem.

Soňát megnyugtatták a férfiak mozdulatai, bár érteni nem értette őket; a nők, amint arra a tanáriban töltött évek megtanították, inkább a rajtuk vagy náluk levő dolgokat érintik meg, a férfiak fesztelensége nélkül.

– Most van rajtam először – mondta, és Matej a fa koronája felé fordította a fejét.

– Valami rám cseppent.

– Csak képzeled – intette le Libor. – Mára nem jelentettek esőt.

Pajkos mosollyal a feleségére kacsintott:

– Talán lekakált egy madár.

Ettől a mosolytól mindig garantáltan összerándult Soňa gyomra.

A könnyű, apró virágokkal meghintett, halványzöld darabot a sötét színű diktátuma elleni dacból vette fel; végül is több mint egy évig várakozott

a ruha a szekrény mélyén. Rövidujjú volt, és amikor vásárolta, már viszketett az alkarja. A kiütést vette észre először, az apró piros pettyeket a lábán. Gyorsan továbbterjedt a kezére, a csípőjére, sőt a hátára is. Vakarózással próbált enyhíteni a viszketésen. A leletet két ujjal írógéphe pötyögő, meghökkentően öreg, és mint kiderült, kellemetlen modorú orvosnő behatóbb vizsgálódás nélkül állapította meg, hogy krónikus stádiumú csalánkiütésben szenved. Gyakori eset a hasonló korú nők körében. Az immunrendszerrel függ össze, és Soňánál feltehetően a stressz hozta ki. Mikor Soňa megmondta, hogy autóbalesetben meghalt a lánya, a doktornő felnézett; ezzel az információval érdemelte csak ki a teljes figyelmét. Tekintetét belefúrta Soňába, összedörzsölte májfoltos kezét. Érdeklődése a következő pillanatban már ki is hunyt. Visszatért az írógéphez, mely feltehetően a jelennel való szembeszegülését volt hivatott jelezni.

Az a szó, hogy stressz, szájalmasnak, semmitmondónak tűnt Soňa szemében. Közé nem volt ahhoz, amit épp megélt.

Véresre vakarta a bőrét. Nem bírta leküzdeni az ingert, körme még álmában is szántotta a bőrét. Egy idő után már nem járt el otthonról. Varas bőre mintha belülről viszketett volna. Ha teheti, letépi a csontjairól, mint valami héjat. Napjait a kanapén töltötte, egy pokróc alatt. Élete az ujjaiiba, nyughatatlan, haraggal teli ujjaiiba koncentráldott. Libor rendszeresen lenyírta a körmét. Kitartó türelemmel ült le mellé, szinte elviselhetetlenül tapintatosan, halkán beszélt hozzá. Egyetlenegyszer borult csak ki. Kiabált, és sírva fenyegetőzött, hogy egyujjas kesztyűt ragaszt Soňa kezére. Végül az erős kortizonos kenőcsök segítettek. Meg az idő.

Matej mindenben mellettük állt. A ő ötlete volt, hogy az évforduló napján vigyék ki az urnát a nyaralóba. Ez Soňának is eszébe jutott, de Matej kimondta helyette. A hétvégét borozgatós emlékezéssel, a gyász kiöblögetésével töltötték. Vasárnapra biztosan tudták mindhárman, hogy jövőre is visszatérnek ide. Megígérték egymásnak, és megígérték Zuzánaknak.

– Azt hiszem, igazad volt, pajtás – mondta Libor, és kiitta a sörét. – Nem madár volt.

Ekkorra már Soňa is megérezte az esőcseppeket. De még üldögéltek egy kicsit. Libor, aki a lánya elvesztését kitartó optimizmussal próbálta kezelni, ragaszkodott hozzá, hogy ebből nem lesz eső, és ha mégis, akkor csak egy futó zápor. Kár lenne veszni hagy-

ni ezt a jó kis helyet a fa alatt. Intett a pincérnek, rendelt egy újabb kör búzasört, és leszakadt az ég.

Csuromvizesen menekültek be a vendéglőbe. Odabent kinyitották a bankett-termet, hogy a lehető legtöbben beférjenek a teraszon ülők közül a belső terekbe; ide hozta ki a pincér a sörüket. A nem túl nagy helyiséget pillanatok alatt betöltötte a nyüzsgés és a hangzavar.

Libor megborzosolta nedves haját.

– Legalább felfrissültünk egy kicsit, nem igaz?

A ruha rátapadt Soňa bőrére. Az asszony összerezett, amikor a feje melletti hangszóróból váratlanul felharsant a zene.

Mondani akarta, hogy üljenek át, amikor rikoitozva, a három felnőtt előhadaként berontottak a gyerekek, és elfoglalták az egyetlen üres asztalt, pont az övék mellett. A kislány, aki korábban hasra esett, eperdzúszt követelt, sipítózva, mint egy elromlott masina, míg az erősebb testalkatú nő, aki kócos haját tessék-lássék összefogta egy csipesszel, látszólag türelmesen, minden szót külön hangsúlyozva meg nem fenyegette, hogy ha nem hagyja azonnal abba, akkor nem lesz sem dzsúsz, sem hasábkrumpli; majd kivette a szakállas férfi kezéből a kisbabát, aki siránkozva kapaszkodott az anyjába. Ekkora csecsemőt Soňa még sosem látott.

Két kisfiú is tartozott a társasághoz. A fiatalabbikon, aki nagyjából a kislánnyal lehetett egyidős, feljebb húzta a melegítőnadrágot a másik nő, ez karcsú volt, rövid hajú. Soňa felfigyelt összetetovált alkarjára. Ilyesminek képzelte a lesbikusokat. A legnagyobb gyereknek, a másik fiúnak, aki talán már iskolás volt, átnyújtott a szakállas – nyilván az apja – egy tefont.

– Aztán engedd a kicsiknek is, értetted?

A fiú tekintete azonnal a kijelzőre tapadt. Apja megragadta a kezét.

– Artur, hallod, amit mondok?

– Jó.

A férfi elengedte a gyereket, és Artur, nyomában a két másikkal, hirtelen irányt váltva épp csak nem ütközött össze a pincérrel.

– Gratulálok, pajtás! Hallod, Soňa?

Soňa Liborra pillantott.

– Megkapta azt az állást az intézetben – mondta a férje, és megbökte Matej vállát az öklével.

– Remek – felelte Soňa. – Mikor kezdesz?

Matej mintha azt válaszolta volna, hogy a jövő hónapban, de szavai belevesztek az épp arra száguldó gyerekek ricsajába. A kisebbik fiú nekiment Soňa székének és megtántorodott, de nem esett el; az asztallapon, közvetlenül a söröspohár mellett, kövérkés tenyér csattant.

– Ezt meg kell ünnepelnünk, méghozzá alaposan! – Libor Matejra, majd a feleségére pillantott, és a felhívást nyomatékosítandó, kétszer is felvonta a szemöldökét. – Pezsgővel!

Matej bólintott, de Soňa érzekelte a röpke habozást.

Libor megállította a pincért.

– Egy palack pezsgőt legyen szíves!

– Pezsgőbort...?

– Hát ha maga így hívja... – kedélyeskedett Libor, és Matejra kacsintott.

– Három poharat hozzá – szögezte le kérdően a pincér.

– Nem lehetne egy kicsit lehalkítani a zenét? – kérdezte Soňa. – Iszonyú zaj van itt.

– Sajnálom – mondta a pincér, és elmenet ügyesen kikerülte a gyerekeket.

– Artur! – kiáltotta a testesebb anyuka a helyiség hátsó része felé, ahol a gyerekek huzakodtak a mobiltelefonon.

Közben próbálta elhúzni a fejét a csecsemő elől, aki eldöntötte, hogy megszerzi magának a hajcsipeszt. A nőnek telt, erős hangja volt, és a legkevésbé sem zavarta, hogy a többi asztaltól is odafordulnak felé.

– Hozd ide azonnal!

Artur taktikusan átengedte a telefont a kisebb fiúnak. A fordulattal elégedetlen kislány a kislány fülébe dőfött az ujjával.

– Nem hallom a saját szavamat – jegyezte meg Soňa, majd elkapta a szakállas apuka pillantását.

– Majd hangosabban beszélünk – jelentette ki Libor.

– Mondanom kell nektek valamit.

– Nocsak, pajtás, további újság?

Matej előrehajolt, és Soňa ezúttal tisztán értette minden szavát. Az idén nem jön velük a nyaralóba.

Úgy tűnt, ez megviseli.

– Augusztusban végig Manchesterben vagyok, az intézet együttműködik az ottani egyetemmel – magyarázta hol Soňa, hol Libor felé fordulva. – A második hétvégére pedig Skóciába szerveztek nekünk valami programot.

Libor megmarkolta a söröspoharát, de el is engedte rögtön.
– Néztem, hogy nem tudnék-e meglógni valamelyik hétvégén, de... – Matej a fejét ingatta és sóhajtott. – Sajnálom.
Libor rövid szünet után bólintott.
– Emiatt ne fájjon a fejed – mosolygott megértőn Matejra. – Majd lemész egy alkalmasabb időben.
Mikor lesz az?, kérdezte magában Soňa, és felvillant előtte a kép, amint a második évfordulót ülik a nyaralóban: Libor, ő meg Zuzanka hamvai.
– Na mindegy – mondta Libor, és felállt. – Kéredzkedik kifelé a sör!
A széthúzott szájú, jaj-csak-odaérjek grimaszt néhány szándékoltan apró lépéssel egészítette ki elmenet.
– Sajnálom, nagyon-nagyon sajnálom – mondta Matej, mintha Soňának szüksége lett volna rá, hogy ezt újra hallja, ezúttal külön neki címezve.
És abban a pillanatba felötlött benne, sőt tudta, teljes bizonyossággal.
– Van valakid.
Matej megdermedt.
– Igaz?
A férfi kinyitotta a száját, majd alig észrevehetően bólintott.
– Miért nem mondtad el nekünk?
Matej válasz helyett tenyerébe temette az arcát. Soňa a karcsú, hosszú ujjakat bámulta, várta, hogy a másik előbújjon és újra ránézzen.
– El akartam...
– Mikor?
Matej, hogy ne kelljen az asszony szemébe néznie, beleivott a sörébe. Az ajtó felé pillantott, mintha onnan várná a felmentést, és ez volt, amitől Soňa kimondta.
– Szakítani akart veled.
Matej arca megnyúlt, mintha pofonvágták volna.
– Tudtad? – kérdezte Soňa.
– Miért mondod ezt most nekem?
Az asszony vállat vont.
– Talán hogy megkönnyítsem a dolgodat?... – majd hozzátette: – Libor nem akarta, hogy elmondjam.
– Voltak problémáink, mindenkinek vannak, de... szerettem – mondta Matej.

– Zuzana nem volt biztos ebben. Ezért itta a bort, és ezért nem akart nálunk maradni éjszakára. Nem hallgatott rám. Elindult hozzád.

– Ez így nem fair, Soňa.

– Nem is kell annak lennie.

Megérezte, hogy van valaki a közelében, és mikor odafordította a fejét, látta, hogy a telefonba mélyedő kislány az.

– Hogy hívnak? – kérdezte Soňa.

A kislány úgy pillantott fel, mintha az idegen nő a semmiből materializálódott volna.

– Sofinka – csilingelte, majd egyszeriben ott termett Artur, és kitépte a kezéből a telefont.

– Add vissza neki! – kiáltott rá Soňa.

Egyszerre fordult felé a szomszéd asztalnál elmélyülten beszélgető három arc.

– Elég ebből! – állt fel szakállas apu, elvette Arturtól a telefont, és barátságtalanul végigmérte Soňát.

Libor visszajött a vécéről. Dörzsölgette a kezét.

– Jön már a pezsgőcske...

Megjelent mögötte a pincér, és letette az asztalra a palackot a három pohárral.

– A sört elviheti... ugye? – nézett rájuk kérdőn Libor.

Bólintottak, majd miután a pincér megnyugodott, hogy kifizetik a sört úgy is, hogy nem itták meg, felpakolta a krigliket a tálcára, és távozott.

– Na mi lesz? Gyerünk, pajtás!

Matej kinyitotta a pezsgőt, óvatosan, hogy ne durranjon, majd töltött mindnyájuknak. Soňa egész idő alatt mereven nézte, várta, hogy összeakadjon a tekintetük.

– Mire iszunk? – kérdezte Libor.

– Az új kezdetekre – javasolta Soňa, és Matej ekkor vetett rá végre egy kurta pillantást.

– Pompás! Akkor hát sikeres új kezdeteket!

Koccintottak.

– Ja tényleg – mondta Soňa, miután beleivott a poharába. – Matejnek új barátnője van.

Libor kezében lejjebb csúszott a pohár.

– Nocsak – préselte ki magából, és elfelejtett közben mosolyogni.

– Igen – bólintott Matej. – Luciának hívják, a kolléganőm. Leendő...

– Mióta vagytok együtt? – kérdezte Soňa.

– Kábé három hónapja.

– Az már elég szép idő.

Libor vett egy nagy levegőt, kifújta, és mikor Soňa látta, hogy megpaskolgatja Matej kezfejét, legszívesebben ököllel vágott volna a megértő kézre.

– Megmutathatnád – mondta ehelyett, és nagyon igyekezett, hogy ez könnyedén hangozzon. – Hát nem? – pillantott Liborra, majd újra Matejra. – Ne mondd, hogy nincs róla képed!

Hogy Libor is várakozón nézett rá, Matej elővette a nadrágzsebéből a telefonját. Keresgélt a fotók között, majd átadta a mobilt Libornak, kemény pillantást vetve közben Soňára.

– Szép – bólintott Libor.

A hangjában szomorúság csengett. Mikor Soňa felé nyújtotta a telefont, az asszony visszahőkölt. Ezt nem gondolta végig; nem akarta látni Matej szép új barátnőjét. Hallotta Sofinka sipítását, hogy pisilnie kell. Elvette a telefont. És megnézte az arany retriever mellett mosolygó barna lányt.

Visszaadta Matejnak a telefont, hevesebb mozdulattal, mint az általa kiprovokált játék megkövetelte volna.

A szomszéd asztalnál abban a pillanatban több dolog is történt egyszerre. Megint felbukkant Artur, beesett Soňa látászögébe. A pincér a hasábrumplis tányérokat pakolta az asztalra, az anyja karjában vergődő csecsemő pedig felborította a dzsúszot.

– Utánam! – vezényelte Artur, és tetovált anyu sírva fakadt.

Ahogy az összefirkált kezét nézte, amivel a nő eltakarta az arcát, Soňa egyszeriben apró tűszúrásokat érzett.

– Egy pillanat – bökött csipeszes anyu a levegőbe a pincér orra elé, és átadta a csecsemőt az asztal felett az apukának.

Elővette a retiküljéből egy csomag papírsebkendőt, és odakínálta tetovált anyunak. Aztán Arturhoz fordult.

– Vidd ki Sofinkát a vécére. A nőibe, értetted?

Lehúzta a terítőt az asztal száraz részéről, és szakállas apuval együtt nekiláttak, hogy áthelyezzék oda a poharakat; mintha egy tökéletesen begyakorolt számot adtak volna elő. Aztán lehúzta a terítő maradék részét is úgy, hogy közben feltörölje vele a kiömlött gyümölcsleget. A pincér lerakosgatta a hasábrumplis tányérokat; cserébe rögtön a kezébe nyomták a gombóccá gyúrt abroszt. A tetovált nő kifújta az orrát. A kislány komoly arccal nézte, ahogy a szakállas vigasztalni próbálja az anyját. Csipeszes anyu papírsebkendővel szárogatta tovább az asztalt, majd megfogta a kislány kezét, és leültette maga mellé a székre.

– Egyél szépen – mondta, és odatolta elé az egyik hasábkrumplis tányért.
– Kepacs – mondta a fiúcska, és csipesz anyu odatolta elé a kecsapos tálkát is.
Ekkor az apró tűk szétáramlottak Soňa egész testébe, és hirtelen úgy érezte, muszáj megkapaszkodnia valamibe, muszáj lelassítania a közelében kavargó örvényt.
A fiúcska megmártott egy szál krumplit a kecsapban.
Soňa nem hallotta jól, miről beszélnek, de miután kicsit odafigyelt, kiderült, hogy szakállas apu meg tetovált anyu testvérek.
A csipesz nő odahajolt a tetoválthoz, megfogta a kezét.
– Hülye fasz.
Odasandított a mellette ülő gyerekre, de az az enivalónak szentelte minden figyelmét, kecsapos volt az orra.
– Beszélhetek veled, ha akarod – vetette fel szakállas apu. – Vagy szétverhetem a pofáját. Gyermeked anyja lemondón legyintett.
Tetovált anyu megszívta az orrát, és a fejét ingatta.
– Látni sem akarom – húzott ki a csomagból egy újabb zsebkendőt.
Matej a telefonján mutogatott valamit Libornak.
– Ne félj, jön ő még térdén csúszva – hallotta Soňa csipesz anyut.
Az örvény nem szelődött. A pincér hozott egy tiszta terítőt. Sofinka megállt az ajtóban, bugyija a térde alatt. Egyik kezével az ajtókeretnek támaszkodott, a másikkal a szoknyája szélét emelgette. A tetovált vette észre a gyereket.
– Oda nézz – intett állával az ajtó felé.
Sofinka anyukája hátrafordult.
– Te jó ég! – Azzal odaszaladt a lányához, lehajolt hozzá, felhúzta a bugyiját. – Így nem mászkálhatsz itt, csillagom. Hol van Artur?
Szakállas apu felállt, és a csecsemővel a karján kiment a folyosóra.
A sógornők összenevettek, Sofinka pedig nekilátott a krumplinak.
Soňa érintésre riadt; Libor ragadta meg a jobb csuklóját, és komolyan, figyelmeztetőn a szemébe nézett.
– Ne csináld, drágám. Ne vakarózz.
Soňa elkapta Matej pillantását. Elfordította a fejét. Szakállas apu visszajött.
– Egy öreg bácsival beszélget.

- Jó, csak ne maradjon el sokáig – mondta csipeszés anyu.
- A kisfiú felnyomott az orrába egy szál krumplit. Sofinka nevetett.
- Megőrültél? – húzta ki a gyerekből a hasábot tetovált kezével az anyja.
- Felnőttekkel jobban megy neki – mondta csipeszés anyu.
- Mászkál még éjszakánként a lakásban? – érdeklődött a sógornő.
- Egyfolytában – felelte a bátyja.

Az óriáscsecsemő elaludt a karjában, kezét apja mellkasának támasztva.
Soňa felállt.

- Hova mész? – kérdezte Libor.

Nem felelt. Mindenütt érezte a tűket; böködték a bőre alatt. A végében nem volt senki. A biztonság kedvéért azonban lehajolt, végignézte a fülkék alját. Meg kellett magát vakarnia, alaposan, tíz körömmel. A lábát, meg mindenét a nedves gönc alatt; legszívesebben letépte volna magáról a ruhát. Mikor felállt, hogy vádlíja után tarkója viszketésén is enyhítsen, megpillantotta magát a mosdó fölötti tükörben. Ázott haja szárnalmas-nevetségesen lapult a fejére. Nézte az öreg, magára maradt nőt, aki a végén vakarózik, és egyszeriben ellenállhatatlan vágyat érzett, hogy visszaforgassa az időt; belülről jött a vágy, ahol nem viszket semmi, ahol minden puha és meleg. Újra kicsi akart lenni, vadonatúj. És akkor kinyílt az ajtó.

Artur állt a küszöbön.

- Mit keresel itt? – kérdezte Soňa félrecsúszó hangon.

A gyerek szólanul nézte, és Soňa akkor látta, hogy az egyik szeme lejjebb van a másiknál. Azelőtt nem vette észre, mert a fiú egyfolytában mozgásban volt, vagy a telefonba temetkezett. Most mozdulatlanul állt, ismeretlen veszélyt sugározva.

- Menj innen. Ez nem a neked való végé.

A fiú csak nézte rendületlenül, mintha valami terve lenne vele; mintha foglyul akarná ejteni. Soňának össze kellett szednie a bátorságát, hogy elinduljon az ajtó felé.

- Tűnj innen, nem hallod?

Fel kellett emelnie a hangját.

És le kellett hajolnia: elkapta a fiú keskeny vállát, közvetlenül a nyakánál, és megrázta a gyereket. A fiú üvöltöni kezdett, és valószínűleg belemélyesztette a körmét Soňába; otthon vette észre a karján a félhold alakú vájatokat.

Szakállas apu csipesz anyu kezébe csapta a csecsemőt. A szék, amelyikről felugrott, hangosan zörgött. A férfi mély hangja végigszántotta a bankett-terem levegőjét.

– Mi a fenét csinál?!

Libor meghallotta Soňa hangját, és kiszaladt ő is a teremből csipesz anyu meg a csecsemő után. Láta, ahogy az apa a fiát próbálja felemelni a padlóról, és mellette – értelmezhetetlenül – ott guggol Soňa, elnyílt szájjal, a fejét ingatva. Egyre többen jöttek ki a folyosóra, mindkét teremből.

Libor talpra segítette Soňát. Csipesz anyu csitíttatta az apja karjában, a férfi álla alatt megbúvó Arturt; szoborcsoport, háromalakos.

– Megverte a gyereket ez a bűdös vén ribanc!

– Kérem szépen, legyen szíves...

Libor fogta a felesége kezét, és tekintetét az apára szegezte, aki széles terpeszben biztosította a szoborcsoport stabilitását; Soňa ide-oda fordult az arcok falanxa között, mintha meg akarta volna őket számolni. Vagy megérteni.

– Nem akart kiengedni – mondta nagyon halkán, annyira, hogy csak Libor hallhatta.

– Az isten szerelmére, hát hogy üthet meg egy gyereket!

Úgy tűnt, csipesz anyu nyomban sírva fakad felháborodásában. A csecsemő megpaskolgatta anyja arcát.

A Soňa körüli kíváncsi-felháborodott arcokról, mintha sorra lekapcsolgatták volna őket, fokozatosan eltűnt az érzélem. Egyetlen, könnyörtelenül egyértelmű arc kivételével. Matej tekintete elől el kellett bújni, bele az ölelő karba. Az utolsóba, ami még megmaradt neki.

Mészáros Tünde fordításai

TALAPZAT 1, ALUMÍNIUMMARATÁS, 100x70 cm, 2022

MAJDNEM

Először a bézbólsapkáikat cserélték ki. Ahogy a kalapos táncban szokás. A pólóval folytatták. Kamaszos mellkasuk megvillant egy pillanatra a bár teraszán. Már csak a nadrág volt hátra. Pajkos mosollyal húzták le az asztal takarásában a cipzárjukat. Kicsit lejjebb csuszszantak a széken, mintha egy elgurult érmét próbálnának elérni a lábukkal, úgy vették le a nadrágot. Alsógatyában nyilvános helyen, ez igen, ez feljegyzendő. A privát krónikájukba. A levetett farmereket átadták egymásnak az asztal alatt, majd a lehető leggyorsabban magukra húzták, és majdnem kirobbant belőlük a nevetés. De visszafogták, mert a pincérnő pont odajött megkérdezni, hogy hozhat-e még valamit. Még egy kofolát. Józanul is mindig fényes jókedvük volt így együtt. Mikor meglátták a másikat a saját ruhájukban, még közelebb érezték magukat egymáshoz. Mintha a tükörképük ülne szemben. Egyszeriben tudták, hogy akarják, és hogy most, hogy nem várnak tovább. Húszas éveik legelején jártak, privát tér nem állt a rendelkezésükre, elfogadhatónak tűnt hát a szolid vendéglátó-ipari egység véceje. Mire a pincérnő kihozta a kofolát, üres volt az asztal.

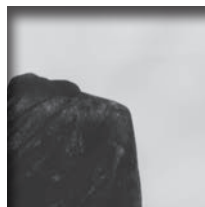
Lívia a laptopjánál ült, hirdetest fogalmazott. *Kiadó garzon a Trnavské mýtón, jó környék, négyszáz euró, rezi és internet az árban.* Nemrég kicsekkolt az albérlő, ő pedig lázasan kereste a következőt. A családi ingatlanok karbantartása és bérbeadása volt a fő tevékenysége és egyben remek módja annak, hogy új embereket ismerjen meg.

A férje külföldön dolgozott. Hiányzott. Nemegyszer azon kapta magát, hogy újrasalja az egyszer már kivasalt ingeit. Egyet-egyét fel is vett néha, még melegen. Olyan volt, mintha a férje ölelné. Ilyenkor csak ült mozdulatlanul az ágyon, a férfiing hosszú ujjja a kézfejeére lógott. Ha a férje hazajött időnként hétvégére, általában fáradt volt, nemigen nyúlt a feleségéhez. Ráadásul mintha Jakub is elidegenedett volna tőle, amióta egyetemista lett. Az utóbbi időben mindig máshol volt, csak épp otthon nem, az anyja mellett.

Lívia elbóbiskolt a tévé mellett, de amint zörrent a zárban a kulcs, kiszállt az álom a szemből. Hol voltál? Kint. Hol kint? A városban. Kivel? Barátokkal. Milyen barátokkal? Nem ismered őket. Mondd csak, Kubo, nem valami lány van a dologban? Én megértem, ha igen, ez természetes.

Kubo becsapta maga mögött a szobája ajtaját. Az ő új fia.

De Jakubot bántotta a dolog, szerette az anyját. Fél órával később kijött a szobájából, a tévé még duruzsolt, fogott egy párnát, az anyjához bújt. A híradót ismételték, épp a litvániai Pride-ről tudósítottak. Bár maradt volna még öt percig a szobájában. Nem szerette az anyja arcát, amikor ilyesmiről volt szó a tévében. Az orra meg a pofacsontja egyértelműen

jelezte, hogy nem ért egyet az effélékkel. Amit mondott közben, az már szinte mellékes volt: Megint ezek? Más nem is megy már a tévében! De hát az előbb a Dr. House-t nézted, nem?, próbálkozott Jakub. Nem tudom, mi kéne még nekik, már mindent megkaptak, mondta Livia, meg se hallva a fiát. Mi mindent? Összevissza házasodnak, lassan meg majd gyereket is nevelhetnek. Nem mindenhol, vetette ellen Jakub. Jól van, hát nincs nekem velük semmi bajom. De azért mégiscsak természetellenes. Livia mindig ezzel a kijelentéssel zárta le a témát. Természetellenes. Ami rosszabb, mint a beteg, mert azt meg lehet gyógyítani, azon lehet javítani. A természetellenes pont olyan végzetes volt, mint a természetes, csak épp valami negatív, elfogadhatatlan módon. Jakub megtanult hallgatni, miközben beszélt, megtanulta, hogyan tartson meg bizonyos dolgokat magának. Egyszerre volt látható és láthatatlan. Az észrevétlen nadrágcseré egy zsúfolt bárban az egyszerűbb trükkjei közé tartozott.

Miután visszajöttek a vécéről, fizettek, majd sokáig csavarogtak még a városban. Marekkel mindig volt egy csomó jó ötletük. Marek rokonlélek. Az anyjának nem volt senki hasonlója, így Jakub a haragon kívül hirtelen részvétet és gyengédséget érzett iránta. Megkérte, hogy süssön neki palacsintát. Az ilyesmit szerette az anyja, mert ugye a kislánya, a kis Kubo...

Líviának másnap elromlott a laptopja, nem tudott szoliterezni, és a csatlakoztatott billentyűzettel sem tudta frissíteni a lakáshirdetést. Jakub próbált csinálni vele valamit, de lebénytotta a szorongás, hogy nem igazán ért a műszaki dolgokhoz. Felhívta Marekot, aki gyakorlatiasabb típus volt. Hallgatta az instrukcióit, megnyomott ezt, megnyomott azt, de a monitor nem indult be. Livia megkérdezte, hogy nem ugrana-e át hozzájuk ez az ügyes barát. Jakubnak nem is kellett közvetítenie a kérést, Marek hallotta Líviát a vonal túlsó végén. Dehogynem, mondta. De nem kell, próbálta lebeszélni Kubo, és kiment a telefonnal a kertbe. Eszedbe ne jusson idejönni, mondta Mareknak, beviszem a szervizbe. Ne már, mitől félsz? Hisz csak haverok vagyunk, nem?, győzködte Marek. Hát de, ismerte el Kubo. Tulajdonképpen egész jó móka lehet belőle, újabb opusa a külső szemlélőt átverő játékrepertoárjuknak.

Jakub sosem gondolt még arra, hogy milyen lesz, ha egyszer majd hazahozza a partnerét, illetve arra nem gondolt soha, hogy valaha is hazahozná. Ezért különösebb fenntartások nélkül elfogadta, hogy ilyen lehet: Marek ül a laptop előtt, és az alaplapot boncolja. Megtalálta és kijavította a hibát. A monitoron felugrott a kép, Livia örült. Megkérte a fiút, hogy segítsen a telekommunikációs szolgáltatótól érkezett új csomaggal is. Az ígért hatvan

adó helyett csak harminc jön be a tévén. Marek nekilátott a szerelésnek. Miközben magabiztosan mozgott a kábelek dzsungelében és a terjedelmes menü egyes pontjai között, Lívia odafordult Jakubhoz, és azt mondta: Figyeld, hogyan csinálja, hogy te is be tudd kötni, ha majd lesz családod. Ettől mindketten összerándultak. De csak belül.

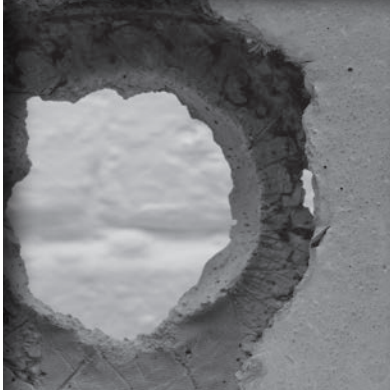
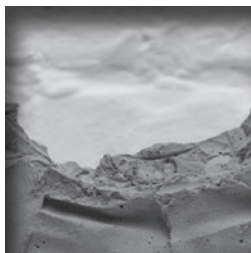
Mareknak sikerült a tévét is jobb belátásra bírnia, bővítve ezzel Lívia választási lehetőségeit. Az asszony meg akarta hálálni a segítséget, terített. Jól jött a kaja, a diák mindig éhes. Líviának tetszett, hogy ízlik Mareknak az étel, milyen jó lenne, ha lenne Jakubnak egy bátyja. Ez a fiú beszédes volt, nem harapófogóval kellett húzgálnia belőle a szót, mint a fiából. Rátért a személyesebb dolgokra, hova valósi vagy, hogy tetszik Pozsony? Kollégiumban laksz? Marek azt felelte, hogy a város tökjő, de a kolin négyen nyomorognak egy szobában, a zuhanyok nem működnek, a folyosón svábbogarak futkosnak. Jakub tudta, hogy túloz, csak hogy ne kelljen arról beszélnie, ami a legrosszabb: hogy a szobatársai folyosóbulikat rendeznek, és aki nem csajozik, az fura. Lívia a svábbogarak hallatán megsajnálta. Hogy élhet így egy ilyen kedves fiú?

Az addigi érdeklődők nem tetszettek neki, a lakás megtekintése után néhányan nem is jelentkeztek többé. Eldöntötte, hogy Mareknak ajánlja fel a garzont. Enged az árból, elég lesz kétszáz euró is, nincs annyija? Akkor százötven. A közelében akarta tudni, alig bírta megállni, hogy ne borzolja meg a fiú haját. Az ő privát kis rendszergazdája.

Mareknak tetszett az ötlet. Végre egy kis privátszféra. Privátszféra?, kérdezte Jakub, amikor elkísérte. Anyám olyan tisztán látja majd, hogy mit csinálsz, mintha egy halat nézne az akváriumban. Azzal meg ne számolj, hogy feljárom hozzád. Tök gáz vagy, mondta Marek. Meddig akarsz még titkolni? Akár mindhalálig, gondolta Jakub. Tudta, hogy óvatossága bosszantja a másikat. Nincs mitől félned, győzködte Marek, nálam lesz a kulcs, és a szerződésben ott van, hogy nem törhet rám bejelentés nélkül.

Marek beköltözött. A szobában volt egy franciaágy, ledobta rá magát, széttárta a karját, el-lazulhatott végre. Líviát ki lehetett bírni. Igaz, viszonylag gyakran megjelent a garzonban ilyen-olyan ürüggyel, de mindig telefonált előtte. Marek a lakbért nem utalhatta számlára, a nő mindig személyesen jött érte, és olyankor maradt is egy kávéra. Néha összefutott az ajtóban a fiával. Jakub idővel felbátorodott, feljárt a lakásba. Mikor Marek bezárta az ajtót és kettesben maradtak, úgy érezte, mégiscsak biztonságos búvóhely ez. Egyre gyakrabban maradt ott reggelig.

Lívia azt hitte, a pozsonyi éjszakai életet tanulmányozzák a fiúk, de ebbe nem szólt bele. Inkább örült, hogy van a fiának barátja. Jakub mindig nagyon zárkózott volt, félt, hogy sehol sem tud majd beilleszkedni, és ettől még inkább tudta értékelni Marekot. Rendszeresen meghívta a vasárnapi ebédre. Hármásban ültek az asztalnál, illetve egyszer, amikor a férje épp hazajött

a szolgálati útról, négyesben. A férje Coburger Bratwurstot és Blaue Zipfelt hozott Németországból, bevásárolt egy kolbászfesztiválon. Egy teljes órán át bírt beszélni a kolbászról, mert a fesztiválon megtudta, hogy minden szálnak megvan a maga története. A fiúk időnként összenéztek, és kis híján kitört belőlük a nevetés. Kis híján. Az apa ebéd után sört bontott, az ütősebből, igyatok, srácok, férfiak vagytok már. Anyunak öntünk egy kis radlert.

Akkor először nem hozta haza kimosni az ingeit. Líviában felmerült a gyanú, hogy valaki más mos-vasal rá Németországban. Hosszú estéi során megkérdőjelezte magában a férje magyarázatát, miszerint mosodába hordja a szennyesét.

Hajnal volt, a fiúk a garzonban szexeltek. Egyszer csak kopogott valaki. Sürgetőn. Marek? Ott vagy? Jézusom, az anyám. Ha csendben maradnak, megússzák, hiszen Marek bezárta az ajtót. De aztán hallották, hogy fordul a kulcs a zárban. Valószínűleg mégsem zárta be rendesen. Míg az a anyja végigment az előszobán, Jakub bemászott az ágy alá. Lívia belépett a szobába, szia, Marek, bocs, hogy ilyenkor, sugárzott róla a boldogtalanság. Gondterhelt arcán hangsúlyossá váltak a ráncok, és enyhe alkoholszaga volt. Talán vett egy tuskét a benzinkúton. Leült az ágy szélére, Marek maga köré tekerte a paplant. Így alszol, nincs pizsid?, kérdezte Lívia a fiú meztelen vállát nézve. Mit álmodtál? Hogy... hogy repültem! Lívia pillantása gyengéd lett, repültél, ez milyen szép. Én nem álmodtam semmit. Nem is aludtam. Nem tudod, mi van Kubóval? Becsajozott? Ismered? Hogy hívják? Rendes lány? Hasonlít rám? Nekem tulajdonképpen mindegy, de hát miért nem mond el semmit, félted őt, érted? Lerúgta a túsarkút, megdörzsölte lábujjával a másik talpát. Testszínű nejlonharisnya volt rajta. Azt nézte Jakub az ágy alól. Tudta, hogy az anyja szomorú. Ő is az volt. Fázott a hideg parketten. Hirtelen eszelős késztetést érzett, hogy kinyúljon, és megcsiklandozza az anyja lábát. Csak egy sugallat volt, váratlan ihlet, a most vagy soha érzése. Lívia felkapta a lábát, felsikoltott, rémülten nézett az ágy alá. Kubo? Jesszusom, te vagy az? A fiú nem akart teljesen előbújni, még védekezett. Az anyja Marekra pillantott. Marek lesütötte a szemét. Ekkor értette meg Lívia. Vagyis hát tudta már régen. A gyomra tudta, ezért fáj egyfolytában. A fiúkat egyszeriben óriás, gusztustalan rovaroknak látta, legszívesebben lefújta volna őket Biolittal. De mi maradna neki, ha kihúzná, áthúzná, megsemmisítené őket? Csak a férje meleg inge, amibe néhanapján belebújik. Milyen gonosz a világ. Természetellenes! Sírva fakadt.

KÖZÜLÜNK

Csak mióta egy lakásban laktak, vagyis alig két hónapja ismerték egymást, de elég sokat tudtak már mindketten a másikról. A közösen használt helyiségekben maguk után hagyott nyomokból és a konyhában esténként egyre sűrűbben kialakuló beszélgetésekből.

Lujza sejtette, hogy Danka új randipartnerre nő, Danka pedig nem győzött csodálkozni, hogy Lujzának harmincéves korára nem volt még komoly kapcsolata.

– Szerintem nem a megfelelő irányba nézel. Ha nem jött össze pasikkal, meg kéne próbálnod nőkkel. Nekem úgy tűnik, hogy nem az a szigorúan egykategóriás típus vagy.

– Megyek, járok egyet – emelkedett fel Lujza a konyhaszékről. A kéretlen diagnosztizálás kezdett az idegeire menni. Kinyitotta a szekrényét, felöltözött.

Danka nem sértődött meg. – Ez az! Gyakrabban kell kimozdulni, és előbb-utóbb biztosan megtapad rajtad valaki!

Nem tapad, gondolta Lujza. Nem is tudta felidézni, mikor próbálta utoljára felszedni egy pasi, vagy akár egy nő, ha már így szóba került. És ez utóbbi volt a bizonyítéka annak, hogy az emberi faj semmi vonzót nem talál benne. Nem volt semmi értelme a tuti tippetket és trükköket alkalmaznia, amelyek segítségével vonzó objektummá válhatott volna. Így ezeket fokozatosan ki is szorította az életéből. A rég lejárt rúzs ki tudja, hol bomlott éppen elemi részecskéire, szoknyát nem viselt, és egyedül szokott beülni sörözni.

Leszállt a buszról, végigment néhány óvárosi utcán, majd betért egy eldugott sikátorban megbújó kocsmába. A kocsmá dugig volt, hármás-négyes csoportokban ültek az emberek, de végül mégiscsak talált egy szabad asztalt az ajtó melletti sarokban.

Rendelt egy korsó sört, a pincér készségesen bölintott, visszasietett a bárpulthoz, visszanezett Lujzára. Szégyenlősen, nyomokban flörtöt tartalmazó pillantással. Lujzának bevillant, hogy a múltkor is látta már itt ezt a pincért, és hogy az már akkor is pislogott felé. Mikor letette elé a sört meg az alátétet, Lujza úgy érezte, hogy a fiú talán szívesen leülne mellé. De akár tévedhetett is. A pincérnek sietnie kellett a következő asztalhoz.

Lujza nézte, ahogy távolodik; egész jó alakja volt. De nem tudta, mi mást gondolhatna még róla. A testek sosem keltettek benne elégséges vágyat. Más dolgok izgatták. Például riport egy kevésbé ismert kaukázusi népcsoportról, vagy amikor Halík professzor a tévében az ökömenéről beszélt. Dédelgetett egy álmot, hogy jön majd egyszer valaki, akinek csodaszép, bonyolult lelke lesz, és akivel majd hosszú, pezsgő vitákat folytatnak. Negyed-

évente dugnak egyet minden fölösleges duma és előjáték nélkül, akár fel is írhatják majd a mikorokat a naptárba a kötelező befizetnivalók mellé. Kiitta a sörét; arra gondolt, hogy akkor most fizet és megy tovább, talán iszik még egyet máshol, de már csak pohárral. Ekkor egy korsó koppant az asztalon.

- Elnézést, de nem rendeltem újabb kört – tiltakozott.
- A cég ajándéka – mondta a pincér, és rámosolygott.

Aztán cikázott tovább az asztalok között, de a szeme sarkából mindvégig figyelte Lujzát. Lujza még a harmadát sem itta meg a második sörnek, amikor a pincér letett elé egy fernetet. Ez jól begyorsított, gondolta Lujza.

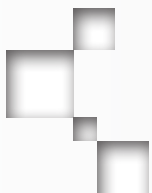
– A hölgy küldi a hátsó asztaltól – szűrte a pincér a foga közül. A lány a kocsmá másik végében ült, szintén a sarokban. Cigarettazott, előtte apró pohár. Felemelte, szimbolikus koccintásra. Lujza habozott, de végül győzött illemtudó énje, és felemelte a fernetet. A pincér megdermedt. Az utolsó pillanatig remélte, hogy nem lesz poháremelés.

Lujza nem tudta, hogyan tovább; feltűnés nélkül nézegette a lányt. Vagyis inkább lényt volt, lánynak túl robusztus, fiúnak túl törékeny. Kicsit szétesettnak tűnt, olyan ziláltnak, mint a mélyfekete haja. A se nem hosszú, se nem rövid haja. Mintha nem tudná eldönteni, milyennek is szeretné. Vagy csak nem volt pénze fodrászra. Zsebpénzen tengődő diáklánynak nézett ki, nem lehetett több huszonnégynél.

A pincér pedig Lujza felé pislogott sűrűn. Kevésbé figyelmesen vette fel a rendeléseket, és a járása is kissé mesterkéltté vált, olyan feszülten várta, hogy mi lesz. És hogy mi lesz, azt vélhetően Lujzának kellett eldöntenie. Hogy kiigya a pincér sörét és hagyja a fernetet a fenébe. Hogy átüljön a bárhoz, vagy a lány felé induljon. Egyik lehetőség sem vonzotta, legalábbis úgy nem, ahogy azt azok ketten esetleg gondolták. De a lény végül is érdekesnek tűnt, felállt hát, és elindult felé. A háta mögött törött üveg csörömpölt. A pincér tálcájáról borult le néhány pohár.

– Kérsz egy cigit? – kérdezte a lány. Előtte dohány, cigipapír.

– Kérek – felelte Lujza. Nem dohányzott, de látni akarta, hogyan sodorja a másik a cigarettát. A lánynak finom ujjai voltak, rövid körme itt-ott a húsáig vágva. Belebotort a zacskóba, és a kihalászott dohányt ügyesen beletekerte a papírba. A cigaretta vékony volt, kompakt,

látszott, hogy van benne gyakorlata. Tüzet adott Lujzának, meggyújtotta a saját cigijét, kifújta egy füstfelhőt és hallgatott.

– Na? Hogy megy az élet? – kérdezte Lujza.

– Egész jól – felelte a lány. – Magánzárkába tettek, de egyébként zsír minden.

– A börtönben? – próbált humorizálni Lujza.

– Hehe, nem, csak a koleszon. A Teológusházban.

Azta, furá név, gondolta Lujza. – Akarsz róla beszélni?

A lány vállat vont; úgy tűnt, akar is, meg nem is. – Szóval teológiára jársz? Mi lesz, ha végeztél?

– Lelkész. Mi más? – kortyolt bele a lány a vodkájába.

Lujza önkéntelenül elmosolyodott. A lány elbűvölve nézte.

– Mi is a neved?

– Lujza.

– Menő. Az enyém Anna. Semmi extra, de mákom van, hogy nem Mária Magdolna lettem...

A pincér összesöpörte az üvegcserepet. Bevitte a pult mögé, majd fogott egy új tálcát a megrendelt italokkal, és közben oda-odasandított rájuk. A lányok szemében nevetés bujkált, ahogy összenéztek. Anna önkéntelenül közelebb tolta a kezét Lujzáéhoz. Tetovált Dávid-csillag volt a tenyere élén, a hüvelykje alatt.

– Nem vagy te tiszta véletlenül keresztény? – mosolyodott el Lujza.

– Na és?

– Hogyhogy na és? A teológián nem csípi a szemüket?

– A csoportársaimnak vannak hülye megjegyzései, de fel szoktam őket homályosítani, hogy Jézus is zsidó volt.

– És te? – kérdezte Lujza.

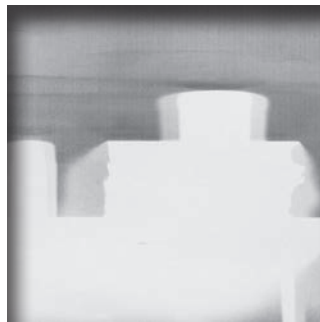
– Én nem. De ha az is lennék... Egy az Isten! – jelentette ki.

Volt benne valami rokonszenvesen érintetlen. Lujzának ez imponált.

– Szép – mondta, mintha a tetkót dicsérné.

– Köszö – felelte Anna, és elpirult.

Odaintette a pincért, és rendelt még egy vodkát. Lujza is kért egy sört. A pincér csak a sört hozta ki. A vodka később sem jött. Anna gúnyosan elmosolyodott. – Nem csodálom, hogy levegőnek néz. De mégiscsak ez a munkája, nem?

Felállt, és három határozott lépéssel a bárpultnál termett. Magas volt, csípőben viszonylag széles. Terepmintás nadrág volt rajta. Lujza most először vette észre, hogy női változatban is gyártják. A fekete-zöld-khaki kollázsba egymástól szabályos távolságba bordó foltokat pötytyintettek. A pincér hátrafordult, és majdnem szívszélhűdést kapott, mikor meglátta közvetlenül maga mögött a lányt.

Mivel Lujza spiccesen ment haza, Danka gond nélkül kihúzta belőle, hogy megismerkedett valakivel.

– Hogy hívják?

– Anna.

– Elájulok – nézett rá elragadtatva Danka. – És? Bejön?

– Ugyan, tudod, hogy ez nálam nem téma.

– Ne játszd az agyad. Kezdetből fogva gondoltam, hogy közülünk való vagy.

– Mire gondolsz? – meredt Lujza értetlenül a lakótársára.

– Vagy hát közülünk is, érted, bi – erőltette tovább Danka –, beszélünk erről Ninával, és szerinte is...

Danka szobájának ajtaja félig nyitva állt. A kanapéról rokonszenves barna lány integetett Lujzának, és feltartotta a hüvelykjét. Jaj, csajok, tiszta szekta vagytok. Nem tudta hirtelen, hogy ezt kimondta-e hangosan. Valószínűleg inkább csak gondolta.

A szobájából aztán átküldött Dankának néhány linket olyan emberekről, akik harminc-negyvenévesen még sosem csókolóztak, nem volt párkapcsolatuk, és nem rendelkeztek semmiféle szexuális tapasztalattal. Akadtak köztük, akik ettől rosszul érezték magukat, és azt kérdezték, hogy *what's wrong with me*, mások pedig büszkén ragasztották magukra az *aszexuális* címkét. Szóval voltak elegen. Nem Lujza közvetlen környezetében, de a World Wide Web tudott róluk ezt-azt.

A közösségi oldalon jelölése érkezett egy Nyolchengeres Motor nevű felhasználótól. A profilképről Anna mosolygott rá.

Lujza a tanteremben fel-alá járva ismertette a diákokkal a soron következő észak-kaukázusi etnikumot. Nagyon igyekezett tanársegédként viselkedni, ha már amúgy is az volt. Szenvedélyesen érdekelték a kisebbségek, és lenyűgözőnek találta, hogy csak a Dagesztáni Autonóm Köztársaságban több mint harmincféle él. Előadása végeztével levetített a hallgatóinak

egy dokumentumfilmet a szóban forgó térségről. Ő látta már vagy tízszer, beült hát az utolsó padba, lecsekkolta a mobilját. Három olvasatlan üzenete volt.

Szép a sulitok.

ismeretlen szám

Itt vagy?

ismeretlen szám

Meddig tanítasz? Ez a számom, Anna vagyok.

Lujza megdermedt. Honnan tudhatta meg a lány, hogy ő hol dolgozik, és honnan tudja, hogy most éppen hol van? Hogy merészelt bejelentés nélkül behatolni az ő területére? Elképzelte, ahogy Anna az iskola folyosóin lopakodik, emeletről emeletre, talán meg is kérdezte a portán, és tudja, hogy a 314-es teremben tart órát. Nemsokára benyit az osztályba. Fixírozta a kilincset, hogy mozdul-e. Nagyon nem akarta, hogy mozduljon. Nem akarta összekapcsolni a ködös magánéletében felbukkant lényt a térrel, ahol a legjobb énjét próbálja prezentálni. De fölöslegesen izgult. Az ajtó az óra legvégéig csukva maradt.

Lujza kilépett az utcára. Anna feje felbukkant, majd ismét eltűnt a szemközti fa vastag törzse mögött. Lujza felgyorsította a lépteit, el akarta kerülni a találkozást. Néhány métert tehetett csak meg, amikor határozott, tempós lábdobogást hallott maga mögül. Anna beérte. Jó ideig némán baktattak egymás mellett.

– Haragszol? – kérdezte Anna, dermedt kezét dzsekije ujjába húzva. Lehet, hogy végigállta az előadás két óráját az iskola előtt? Lehet, hogy nem is ment be, és pusztán azért látta szépnek az épületet, mert azt gondolta, Lujzát rejti.

– Nem haragszom – felelte Lujza –, de mondd, honnan tudad, hol vagyok?

– Gugli bácsi – vigyorgott rá Anna, aztán állával a kocsma felé bökött, ami mellett épp elmentek.

– Egy csöppet fázok – húzta meg a második szótagot jó kelet-szlovákiai módra –, benyomnék egy rumos teát.

– Kedves portás nénitok van – mondta Anna, amint megrendelte az italát. – Beengedett, még a személyimet sem kérte el.

Szóval mégis behatolt az épületbe.

– Muti. Imádom a béna igazolványfotókat – Lujza kérésében ott volt nyomokban a bosszú a privát szféráját ért durva betörésért.

Anna nem kérte magát, belekotort a dzsekijébe. – Nem is béna – mondta, és odacsúsztatta Lujza elé a pasztiklapocskát.

Anna Pavlíková, Chmelovec 256. Szlovák Köztársaság. Születési ideje: 1993. 10. 04.

Neme: N

A képről egy hirtelen megnyurgult kamaszfiú nézett Lujzára. A feje csaknem simára kopasztva; a felületét borító fekete árnyék legfeljebb két milliméteres lehet. A szemében leginkább harcias dac.

– A fényképezkedés előtt tolattam le a hajamat. Önmagamnak akartam kinézni a képen – mondta büszkén –, csakhogy a barátnőm anyja befújít anyámnak, anyám meg berongyolt a fényképészhez egy parókával.

– Tényleg? – nevetett Lujza.

– Öhöm. De a fotós csaj offolta. Hogy parókával csak akkor lehetne, ha rákos lennék.

Diadalittasan elvigyorodott. Mintha az lett volna életében az egyetlen pillanat, amikor a körülmények összjátéka az ő javára alakult.

– Nincs semmi dolgod, hogy ráérsz engem követni? – kérdezte Lujza.

– De van – felelte Anna, kis büntudattal a hangjában –, suliban kéne lennem. Bibliaismeretről meg gyakorlati teológiáról lógtam el.

– Ez nem hangzik túl jól – próbálkozott Lujza némi nevelő hangsúllyal.

Anna flegmán megvonta a vállát.

– Ugyan... Csupa dátum, hittétel, uncsi.

– Akkor minek jársz oda?

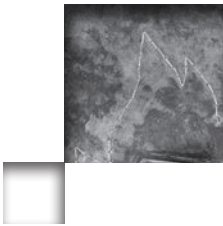
Anna meglepetten pillantott rá.

– Anyámék azt mondják, kell a diploma. Ráadásul apám sekrestyés. Nagyon szeretnék pálastban látni.

– És mit szeretnél te?

– Én? Mármint hogy teljesen magamtól én? – kérdezett vissza hitetlenkedve.

Lujza bólintott. Anna ivott a teából, amiben alig detektálható mennyiségű rum volt, de a szeme úgy felfénylett, mintha az arány fordított lett volna.

– Valami autós dolgot. Imádok vezetni. Autósiskolát szeretnék, vagy taxizni. De leginkább... leginkább talán kamionsofőr szeretnék lenni!

Lujza egy pillanatra látta őt néhány évvel később, kiteljesedve, önmagaként. Kamionos kollégái között. Hülye vicceket pufogatnak a rovására, hogy biztos csak tévedésből született nőnek, de alapjában véve tisztelik és elfogadják. Keresztül-kasul járja Európát, flörtöl a benzinkutakon a pénztáros csajokkal. Aztán lesz egy stabil szerelme, egy kölni darukezelőnő, akivel nagyokat nevetnek majd azokon az időközön, amikor még lelkésznek tanult és fák mögül leste Lujzát. A kamion visszapillantóján Jézuska himbálózik, akivel még bensőségesebb lett a kapcsolata. Jézus elfogadja Anna orientációját, Anna pedig Jézus zsidó származását.

Anna vágyakozó tekintete Lujzán ragadt.

– Jé, a Léon! – pillantott fel Lujza a falra, az egészen találó Jean Reno-graffitire a Profi-ból. Anna nem ismerte a filmet.

– Tök király a fegyvere – jegyezte meg.

Lujza most vette csak észre a pisztolyt a figura kezében. Arrafelé célzott vele, ahol a kocsmá vendégei kijöttek a vécéről.

– Fasza kilencmillis. A military shopban van egy hasonló. Elmegyek oda néha a nyálat csorgatni. És gyűjtöm rá a zsét – árulta el Anna.

Lujza szinte hölgynek érezte magát mellette. És nem volt ez egy rossz érzés.

Anna haza akarta kíséreni. Némán ültek a busz végében, és mikor kiszálltak, Anna próbált szoroson mellette menni. Sűrűn havazott, a fehér hótakarót csak az ő lábnyomaik mintázták. Lujza megállt a zsákutca végében magasodó bérháznál, és mit sem kívánt jobban, mint hogy Anna menjen most már el.

– Itt lakom. Na szia.

– Itt? – Anna olyan ábrándosan nézte a kaput, mintha valami zarándokhely bejárata lett volna.

– Itt – jelentette ki Lujza kategorikusan. Bízott benne, hogy lesz Annában annyi tapintat, hogy lelépjen. Anna azonban inkább úgy nézett ki, mint aki minden lehetséges módot számba vesz, ahogy bejuthatna a házba, kivéve talán a betörést.

– Felmehtek hozzád szarni?

Lujza tükön ülve várta, hogy Anna lehúzza végre a vécét. Danka nem volt otthon, de bármelyik pillanatban betoppanhatott. És ha betoppan, akkor egész biztosan rögtön pezsgőt bont, és esküvői időpontért telefonál Amszterdamba.

Végre meghallotta a várva-várt hangot, és nem sokra rá Anna is megjelent a konyhában.

– Mész? Dolgoznom kell.

Anna körbejártatta szemét a konyhán, meg-megállva egyes pontokon, mintha azok által szeretné birtokába venni a helyiséget. A karnisról csüngő kis fa hóemberek láttán elmosolyodott.

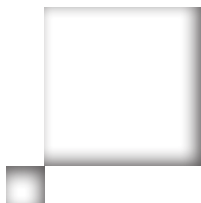
– Szépen laksz. Az én cellám borzalmas – mondta, majd felszólítás nélkül kihúzott magának egy széket. Lujza most már kíváncsi lett. Vizet tett fel teának, és megkérdezte, hogy került Anna a magánzárkába.

– Volt az év elején a teológián egy buli, ünnepélyesebb cucc. Dresszkóddal. Odatettem magam, vettem egy frakkot. Férfifrakkot. Turiban. Amikor beléptem a terembe, nézett mindenki, mint a moziban, aztán offolt mindenki. Ela is. A koleszos szobatársam. Szerelmes voltam bele. Néztem, ahogy szórakozik, egyfolytában felkérte valaki táncolni. Otthagytam a bulit. Vettem a trafikban egy kétdecis vodkát. És aztán jutyubos Strauss-keringőket nyomattam a szobámban full hangerőn. Táncoltam, és elképzeltam, hogy a kezem Ela derekán van. Mikor megjött, feltettem neki egy kérdést. Csak egy kérdést. Hogy szabad-e egy táncra. Nekiállt visítozni, elrohant, és a portással jött vissza. Végig ott állt a csávó, mint egy gestapós, míg Ela összeszedte a cuccát. Átment aludni a barátnőihez, a közös szobánkba nem is jött már vissza. A portás azt mondta, tájékoztatja a szupervizoromat.

– Szupervizor? – kapta fel a fejét Lujza.

Másnap jött is Brigita. A koleszos ifjúság lelki vezetője. Az egyik. Azt mondta, nem ítéli el Annát, sőt megérti. De azt gondolja, ez csak egy életszakasz, a felnőttiséghez vezető út számos szakaszának egyike, ami idővel lecseng. Nem szabad elnyomnia magában ezeket az érzéseket, de szítania sem kellene. Volt már tulajdonképpen fiúja? Nem? Meglátja, egyszer majd eljön az is, és ezerszer erősebb lesz ennél. Rá is segíthet egy kicsit, például azzal, hogy imádkozik, vagy megfelelő öltözéket választ az iskolai társasági eseményekre. Valami szoknyát, rövidebbet, de nem feltétlenül minit, az a teológus fiúknak nem is nagyon tetszene. Például egy szép, térdig érő rakottat, akár együtt is bemehetnek a városba megvenni. A frakk kedves tréfa volt, de az ilyesmit máskor inkább a farsangi bálra tartogassa. Ott aztán annyit bolondozhat és tréfálkozhat, amennyit csak akar.

Senki sem akart beköltözni Annához. A kollégium igazgatóságáról szóltak, hogy a szoba teljes árát kell fizetnie. Vagy átköltözhet. A hármas számú szobába, az egyetlen egyágyasba az egész házban. A pénze már azelőtt sem tartott ki semeddig.

A hármas a földszinten volt, a portáskrecli mögött. Ebbe a szobába járt néha aludni az éjszakai portás, de szentül megígérte, hogy azontúl nem fog. Az éjjeli híradót nézte jó hangosan, hogy ébren tartsa magát. Anna sosem szólt, hogy halkítsa le a tévét. Félt, hogy a portás megharapja.

Búcsúzásakor, a ház előcsarnokában váratlanul megölelte Lujzát. Mint egy magára maradt gyerek, akinek muszáj valakihez odabújni. Lujza Anna hátára tette a kezét. Anna enyhített a szorításon, gyengéden a szemébe nézett, majd megölelte újra. Kevésbé követelőzőn, ám vágyakozóbban. Lujza megérezte a testén Anna mellét. Aztán Anna megcsókolta, sőt egy pillanatra a nyelvét is bedugta Lujza ajkai közé. Lujza nem tiltakozott, meg akarta tudni, hogy nem lenne-e ez netán mégiscsak kellemes a számára. Az érzés intenzitása a nullával volt egyenlő. Az igazat megvallva egyáltalán nem értette, miért csókolóznak tulajdonképpen az emberek. Az eszközök állítólag az orrukat döngölik össze, amit kedvesebbnek tartott, de ezt sem szeretne volna csinálni Annával. Hátralépett.

Ekkor vette észre, hogy Danka a postaládáknál áll.

– Nálad aztán tényleg nem számítottam ilyen gyors tempóra – mondta elismerően Lujzának, miközben a bevásárlást pakolta ki a konyhában –, ezt meg kellene ünnepelnünk.

– Ugyan kérlek, ez nem az volt, aminek látszott.

– Na persze. Anička nagy fazon, illedek egymáshoz.

– Részemről csak kísérlet volt. És jelezném, hogy befejezett.

– Meddig akarsz még kísérletezni? Szerintem mindenkinek szüksége van valakire. Férfira, nőre, transzira... Minden jobb, mint a száz év magány.

– Úgy beszélsz, mint egy szupervizor... – jegyezte meg Lujza.

– Mi van? Milyen szupervizor?

Anna a következő két hét során üzenetekkel bombázta Lujzát. Hívta, hogy menjenek valahova együtt, kérdezgette, hogy van, szép napot, szép álmokat, jó éjszakát kívánt. Lujza szűkszavúan válaszolt. Vagy sehogy. Ennek ellenére fáradhatatlanul jöttek a cuppantós emodzsig, és a messzengerből egyszer egy nagyfülű kutyus tengernyi szívecskét köpött felé. Ez egy kicsit bevonzotta, reagált is rá egy apró szmájlival. Mire Anna lelkesen közölte, hogy szerzett két belépőt az Autószalonra, ahol majd bérelnek egy kabriót, és elviszi őt kocsikázni a városba. Lujza nem válaszolt. A nagyfülű kutya szeméből ömleni kezdett a könny, és kétségbeesetten verdeste magát a földhöz. Tiszta szerencse, hogy a facebook-palettán olyan nem volt, amelyik az ablakon ugrik ki. Persze ki tudja, hogy a való életben mi van. Aggódni kezdett kissé Anna miatt.

Sötét novemberi koraeste volt. Lujza a szobájában ült, jegyzeteket készített az adigékről és cserkeszekről szóló előadásához. A kijelzőre pillantott. Sms, Annától.

Szia, itt vagyok. Gyere le.

Hol itt?

Itt. A ház előtt.

Lujza leblokkolt, aztán olyan düh hullámzott rajta végig, mint amikor azt írta Anna, hogy *szép a sulitok.*

Nem beszélünk meg találkozót. Húzz el, légy szíves.

De ami a kezemben van, amiatt érdemes lenne lejönnöd.

Mi a fenéről beszél? Lujza hátradőlt a fotelben, lehunyta a szemét, próbált lecsillapodni.

Léon képe tolakodott elé. Fegyverrel a kezében. A király kilencmillissel. Olyannal, amilyenre Anna spórol. Talán össze is jött rá már a pénze... Na ne, próbálta elhessegetni a képtelen gondolatot. Felállt, kiment a konyhába.

Kellemes, otthonos melegségbe lépett. Dankához feljött a barátnője, és palacsintabulit rendeztek. Tele volt a konyha tejszínhabbal, lekvárral, gyümölcscsel. Úgy érezte, rontja a jelenléte a hangulatot. Az ablakhoz lépett, kipillantott a rövid, megsárgult függönyön át. A földszinten laktak. A leaszfaltozott placcon, a járda mentén parkoló kocsik között megpillantotta az impozáns sziluettet. Anna a házzal szemben állt, széles terpeszben, keze a háta mögött összekulcsolva. Mint egy mesterlövész.

– Mi az? Vársz valakit? – érdeklődött Danka.

– Hát épp ez az, hogy nem.

Danka enyhén megemelte a függönyt, és belehunyorogott a sötétbe.

– Anička? Látod, elhanyagoltad, ezért most rajtad üt. Zér romantis.

– Hát nem tudom. Nekem inkább kicsit pszichónak tűnik...

Elmondta, hogy Anna korábban is lesett már rá. Hogy képes volt egy fa mögé bújva fagyoskodni órákon át. Hogy az érzelmei egy másodperc alatt gyorsultak nulláról százra, és azóta mágnesként tapad rá.

– Lehet, hogy csak meg van borulva egy kicsit, de manapság ki nincs. Az összes csajom pszichológushoz járt, vagy tolt a Lexaurint – nyugtatta Danka.

Nina megütközve pillantott rá.

Nehogy magadra vedd! Te vagy a kivétel. Az én wonderwomanem. – Kiborított Nina elé a serpenyőből egy palacsintát, és megcsókolta a feje búbját.

De ami a kezemben van, amiatt érdemes lenne lejönnöd, olvasta Lujza fennhangon az üzenetet. Döbbenet néztek össze.

– No para – próbálkozott az optimista vonallal Danka –, biztos egy doboz belga csoki...

– Vagy egy kalasnyikov – mosolyodott el fanyarul Nina.

Nevettek, de mikor összeakadt a tekintetük, mindegyikük szemében volt egy leheletnyi pánik.

– Csajok, itt az ablakban gyakorlatilag kirakatban vagyunk – mondta egyszer csak valamelyikük.

– Bukjatok le! – vezényelt Danka.

Leguggoltak. Danka még felemelkedett egy kicsit, kinyúlt a villanykapcsoló felé, és leoltotta a lámpát. Visszafojtott lélegzettel vártak.

Lujza telefonjára kisvártatva üzenet érkezett. Egy fénykép. Hosszú szárú rózsza, ügyetlenül fotózva az utcai lámpa gyér fényében. A virág méretes fehér feje körül hópihék kavarogtak.

– Tiszta lélek ez a te Aničkád – mosolygott Danka. A szeme sarkába meghatottság ült.

– Kissé hűvös van az efféle szórakozáshoz, nem gondolod? – kérdezte Lujza odakint.

– Nem számít – szívta meg az orrát Anna. A rózsza lógott leeresztett kezében. Hirtelen talpra állította, Lujza elé emelte.

– Nekem ne hozz virágot. Majd a csajodnak.

– Azért vedd csak el – tartotta Anna rendületlenül Lujza előtt a rózsát.

– Na jó, köszi. Egyébként hogy vagy?

– Szarul – mondta mosolyogva Anna, de nyomban el is komorodott –, nem tartozom sehova...

Párafelhő szállt fel a szájából, szertefoszlott a hidegben. Lujza nagyon is értette. Tudta, hogy nem véletlenül találkoztak. Azt mondta, elugorhatnak majd valamikor egy teára vagy sörre. Csak úgy, haverilag. Anna vívódott egy darabig, majd bólintott.

Elhúzott mögöttük egy busz. Anna futásnak eredt, hogy elérje. Lujza a ház felé ballagott, kezében a rózsza. Elhatározta, hogy ha hervadásnak indul, fejjel lefelé lógatva kiszárítja. Hogy minél tovább megmaradjon.

Mészáros Tünde fordításai

KOSSUTH, TILI-TOLI TÁBLAJÁTÉK, 2019, ACÉL, 40,5x40,5 cm

KOSSUTH, TILI-TOLI TÁBLAJÁTÉK, 2019, ACÉL, 40,5x40,5 cm, RÉSZLET

CSIBY ÉDUA BOGLÁRKA

BELTERJES

felengedtek benned régmúlt évek
fagyos másai. leengedted vállaid
súlyát, hogy ráérezkedjenek vágyott
emlékeid. megtéveszt hiányos táncuk,
amelyben mellékszereplőként harcolsz.
kérdőzősködsz hogylétük felől, de
nem nyilatkoznak meg előtted.
szégyelled már ezt a találkozást.
mondatokat tagadsz helyettük.
vegyes halmazállapotúvá sorvadnak.
nem lehet ebből műalkotás.
végül kitelepültek nyugatra,
hogy a nappal keveredj velük.
folyamatos a szívmengetés.
hiányos a félelem játéka,
deformált szárazjégbe meredő,
lassulj te is velük jelenséggé.

VILLÁSREGGELI

zaklatott fűnyírózaj kelt, egészben
várod megélni a reggelt,
segít a várakozásnyi feketéd.
tények helyett csak hazugságokról
tudósít. megbújsz a hűtő mögött,
nem falod fel ezt a látványt.
csámcsog feletted az idő, hogy
jóllakjál a kikészített reggelivel.
gőzölögve csavarod meg a tested
ebben a vigyázó közegben.
a kávédaráló műalkotást készített,
míg te fehér árnyalat vagy a falon.
magyarázd ki létezésed ilyen
elégtelen egyenletek közé szorítva.
hisz ő úgyis felállva vár rád.

VÁRT IGAZ

élő metaforákat tagadsz,
szemeidbe beleragad a
hiányos kérdések súlya.
megszakadt szorongás üli
benned valóságát, a
bányatavak mélyén él az
éles élethosszad, felejtés
bágyaszt, mint nem várt
napokon a napsütés.
kivársz, hogy a kérdőmondatok
egyértelművé tegyék szándékosodat.
belassulsz, de a szerpentin
csak vinne magával,
társat keres a város egyedüli
temploma. szemüregidben
hazug vádak építkeznek,
egy újabb kilátásra használható
szőrengeteg. itt a hajlandóság
ébreszti a halk tényeket.
egy veszendő életképet tartogat,
vele ígérek én is szépeket.

SZÉL JEGYZET

ha majd fogyatkoznak fogaid,
akkor szeress önmagadba.
kockázatos most az igazmondás,
segítsd magad szórt fénnel.
felfút újra a táj szépsége,
köszönj nekem kifésülve vele.
összefüggnek a kimondás árterei,
szólítsd magad végre neveden.
görcsös a kért bizonyosság,
mozdulj háttal a közlés felé.
légies térben közlekedik a hajnal,
vesd össze vele alaktalanságod.
most a lépéseid vonatkoztatnak el.

MŰ-EMLÉK-MŰ, 2023, BETON, 40x35 cm

LESITÓTH CSABA

A KERINGÉS TEKINTÉLYES FÖLGYORSULÁSA

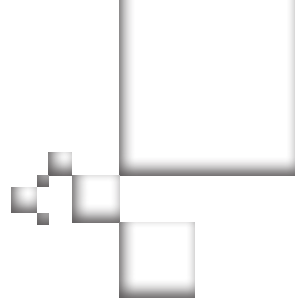
Ma, tizennégy óra huszonkilenc perckor harmincéves néma lassulást követően mint a függőlegesen fölérugott játéklabda néhány átmeneti napra megállt a Maros. Felszíne tükörsima, kanyargós zöld tó szeppent hordaléka tanácstalan figyel. Hát nem sodor magával innentől senki? Kíváncsian tekintget a szeleskedő habra jobbra evezne, nem megy, vissza balra valahogy csak megússza, túlél mindent. Igen ám, de mostantól csak rajta múlik halad-e valahová, vagy helyben dekkol mélyre merül, vagy a színén levegőzget. Maga se tudja, mit tegyen. Hátha kiderül íveket rajzol és figyel, ma ki ül a partra a terméskő milyen ízű gyümölcsöt érlel.

Egymás kezét fogva jön egy fiatal pár. Fűre terítik pokrócukat, hengergőznek kacarásznak. A lány egyszer csak felül pajkos mosolyában hadvezértekintet. Döntenünk kell, mi legyen. Mit akarsz. A fiú nem szól, csupán válla rebben, két lekötözött madárszárny sóhaja. Figyelj, ez most fontos kettőnk között. Nem tudom, még nem vagyok felnőtt. Se lakás, se kereset. Nincs semmink csak téged szeretlek, ez nem kérdés. Mégis, mi hogyan nevelhetnénk fel. Akkor miért nem vigyáztál rám jobban. Bevettem utána. Tudod, min rágódom? Azt akarom tudni, számíthatok-e rád. Persze, mindenben, de ez most más.

Fölvettek Magyarországon egyetemre.
Szeptemberben kezdek, van szállás
hogy gondolod, maradjak itt inkább?
Az is igaz, én nem mehetek veled.
Van más lehetőség is. Oldjam meg?
Téged is biztos fölvesznek jövőre.
Csillagász akarsz lenni, megnyerted
a fizikaversenyt, ne add föl az álmod.
Milyen álmot baszki. Az ambíciómért?
Ezt akarod, tényleg? Hogy élhetnék
ezzel. Túl korán van, pár év múlva
vállalnám, most nincs rá megoldás.
A lány föl pattan és elrohan, a fiú ül
tovább, a perchez tapadva, szemét
törli, zsebkendőjét a Marosba hajítja.
Most veszi észre, nem viszi sehova.
Hirtelen szedelődzködik és lelécel.

A partra telepedik egy férfi és egy nő.
Kábé ötvenesek. Cigaretára gyújtanak.
Mennyire vagyok fontos? Kérdezi a nő.
A pasi kifüstöl szájrésén egy nagyont.
Akkor miért nem veszed föl a telefont
és vissza se hívsz teljes két hónapig.
Apa vagyok, családom van, értsd meg.
Jó hát én meg anya vagyok, amikor
családom volt, sose offoltalak. Na hát
azért az egyetem alatt eleget vártalak,
jól otthagytál az albérletben. Két éven
át azt hittem, dobtál a fakezú gitáros
csávó miatt. Ja, de utána visszajöttem.
Persze, mikor már útban volt a gyerek.

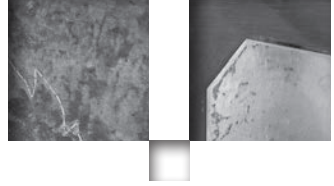
Mégis, mit vártál tőlem. Hát azt ígérted
beszélj vele és átköltözzél hozzám.
Erre most nem alkalmas a helyzet.
Befizettünk egy mauritiusi nyaralásra
három hét az egész családdal. Erre
még elmegyek, utána megbeszéljük.
Ezt mondtad tavaly is. Na jó, menjünk.

Úgy tűnik, a déli ebédidő kimarad ezen
a száguldozó napon. Érkezik egy férfi
horpadt arcán olyan beteg ábrázattal
mintha az életre még átmenetileg se
volna joga. Keskeny száján kibuggyan
egy-egy sóhaj vagy mondatfoslány.
Jól bevált. Minek kellett! Még imát se.
Ravasz, alattomos, irigy. Nézze magát.
Szilágyi, mostantól Balogh és szabad.
Hogy nem volt elég. Hány lap hiányzik.
Tépett körmökkel a borítón. Mocskok!
Örülhetek, hogy különben. Szégyen.
Ki hívta ide. Az biztos. Álgyökerek.
Tapétaajtó, kedves kortárs. Milyen
bizalmába? Ugyan már őrnagyjankó.
Még lovad sincsen. Jön a napszállta.
És ki éri meg? Inkább szemből, halál.
Felnőg a férfi, de megtorpan némileg.
Nem érti mi lett a Maros örvényeivel
ahova tán veszejteni tervezte életét.
Megáll a víz. Mire jutottunk kozák.

Bukik a nap, földre dobja sátrát az éj
teleszkóp lábait igazgatja a fővenyen
Ariadné, a csillagászsnő. Magyarázat
után kutat, mi okozhatja a vén folyó
nem folyását, miért pont most dacol.
Fölnéz és alig hisz szemének. Mintha
a Maros örvényei odafönt magasan
keringőznének, csak a sarkcsillag áll
medve, bika, kígyó, Jóbnak szekere
e szédületbe forgató égi ringlispílen
rója neonpöttyökkel kivilágított köreit.
Ámulatában kihullik kezéből kulacsa
forró tea ömlik ferde kőre, s a telefon
rávilágít a lejtőn vastagodó tükörré
és mint Heurékát kiáltó Archimédesz
a megértés mantrázása visszhangzik.
Hisz a Föld forgása gyorsult annyira
kipörgeti hátáról, amik folynak azon
és a galaktikus védőmágnes máris
továbblendít e többórás holtponton.
Lódul egy nagyot a felszín és róla
ettől minden élő és élettelen lassan
elemelkedik, visszazuhan és újabb
ívet véve egyre magasabbra lendül
mígnem valamennyi földi hordalék
sötét szemétként bolyong az űrben.

VADKERTI TETTEK

Elvadult kertünkben cigánymeggyfa,
soraink rendbetétele várólistán,
Az ágyon megvetett lábam pihen,
tölthetek még egy pohárral? Pistám,
milyen alkalomra is iszunk ma?
Ünnepeinket folyton elfelejtem,
bivalyerős a rövidtávú memóriám,
de pár perc után semmi emlék,
csak az ölembe morzsáló kétszersült.
Nyomozzunk, hogy jutottunk ide.
Pista, szólhatnál már te is valamit.
Látod, benőtte szobánkat a gaz,
de követhetjük fotelünk nyomait.
Jelentős szerzők olvasása
a jelentéktelenség homályából kaland
előtetőn füttyül a huzat és a lapszél
visszafúj egészen a sorok elejére.
Darazsak és dongók járőröznek közben
eleven ez a rovarzene, mint a patak
az áttelelt aranyeső is megered
hányszor laktunk jól buja őszibarack
foszladozó bordó héjtakarója alatt
vörösessárga húsos test kalandjaiban
könyvünk lapjától magban válunk,
hosszan csöppent illateryő alatt
micsoda lányokkal kergetőztünk,
mielőtt martak rovarok csáprágói
lassan – adhatok még egy szalvétát? –

fölfalnak, ha nem vigyázunk barátom
aranyárga mézzé emésztenek
fogságunk keserűfű mártásai után
a szabadulás gyümölcsét élvezzük
még töretlen hintázunk dióágon
azt mondod, tovább kell jutnunk innen
a csalánosra sújtasz és kettéválik
a termékenység földje még messze
a mi generációnk meg sem éri
panelcélától a vágyott cseresznyésig,
hogy kiderüljön mennyire fölösleges
fülünk mellett zúgnak el a seregélyek
falják tókéknkről a lédús fürtöket
oltjuk a reményt, amit palántáztunk
késve hajt virágot a lenyesezt faág
termése nem lesz, csak elhalóban
kínálja beporzóknak apadt illatát.
Felszínre forgatva éveink gyökereit
tollakat hagytunk a sorközben
kifogyva, szorultan, korrodáltan.
Azt mondd meg, drága mesterem,
bocsánatot nyerünk-e férget ölten.
Talán. Na Isten éltesen komám.

„AZ AZ ÉRZÉSEM, HOGY MA A FÉL VILÁG IDEJÖTT TALÁLKOZNI”

TRANSZKULTURÁLIS TALÁLKOZÁSOK PÖSTÉNYBEN – A WINTER-VAKÁCIÓ

A kortárs gyerek- és ifjúsági irodalom befogadói igényekhez való dinamikus alkalmazkodásáról árulkodik, hogy nemcsak az irodalompedagógiai, szövegfeldolgozási stratégiák között nyernek egyre nagyobb teret a digitális eszközök és technológiák,¹ hanem a fikciós szövegek is egyre inkább nyitnak a digitalizációs (játék)lehetőségek integrálása felé. A hagyományos olvasási módot kívánó, nyomtatott kiadványok mellett növekvő számban jelennek meg az interaktív könyvek,² amelyek általában vagy digitális könyvek, vagyis a táblagépeken vagy okostelefonokon futtatható alkalmazástípusok, vagy olyan papíralapú könyvek, amelyek a képi és szöveges elemek kapcsolódása mellett egy szerzői utasítások mentén konstruálható többletnarratívát hoznak létre, melyet az olvasó kreatív együttműködése kelt életre.³ Nem véletlen, hogy a nem-lineáris olvasói szokásokat preferáló, digitális bennszülött generáció szívesen fordul az észleleti élményeket (is) kínáló interaktív könyvek felé, sőt külön üdvözli az interaktív könyv újabb és újabb alakváltozatait. Tanulmányomban Benyovszky Mánya Ágnes 2021-ben megjelent *Winter-vakáció. Nyári kaland Pöstyénben*⁴ című, sajátos interaktív könyvének transzkulturális sajátosságait vizsgálom meg, amely a papíralapú megjelenést ötvözi a digitalizációval, és QR-kódok révén egy digitálisan beékelte narratívát, vagyis nyomtatott formában érzékelt és digitálisan dekódolható narrációs szintet is felkínál az olvasó számára.

A többféle narrációs szint találkozási pontját egy heterotópiaként⁵ is értelmezhető, transzkulturális csomópont, Pöstyén fürdőváros képezi, amely a szövegtérben belül sokféle szempontból összekötő kapocs, gócpont, a találkozássok helyszínévé érik. Ezek a találkozások látszólag egymáshoz nem illeszkedő elemeket forrasztanak egybe: a szövegtérben kirajzolódó Pöstyén – melynek metonímiájaként „egy funkionalista építmény, híd és találkozóhely”⁶, a Kolonád híd jelenik – transzgenerációs kapocsként összeköti a különböző generációkat (nemcsak a 13 éves Natit, a középkorosztályt képviselő Igorkot, a 60-as

1 KAPPANYOS András, *Irodalom a digitális közegben*, Literatúra, 2003/1, 59–79.; FENYŐ D. György, *Hogyan olvasnak a fiatalok?* Gyermeknevelés, 2015/1, 60–73.

2 VARGA Emőke, *Az interaktív könyv. Teóriák és példák*, Budapest, 2019, L'Harmattan.

3 VARGA, I. m., 10–15.; BRUTOVSZKY Gabriella, *Múzeumi mesekönyvek interaktív jellege*, Partitúra, 2020/2, 41.

4 BENYOVSZKY MÁNYA Ágnes, *Winter-vakáció. Nyári kaland Pöstyénben*, illusztrálta APA Eszter, Dunaszerdahely, 2021, SIK Polgári Társulás.

5 FOUCAULT, Michel, *Más terekről*, ford. ERHARDT Miklós, Exindex, 2004. 8. 9. [online]: <https://exindex.hu/nem-tema/mas-terekrol-1967/> (Letöltve: 2023. 9. 22.)

6 BENYOVSZKY MÁNYA, I. m., 36.

éveiben járó Igor Kovár szállodaigazgatót, a 90-es éveket taposó Dédit és Böbe nénit rántva egy közös történetbe, hanem a 20. és 21. századbeli pöstyéni eseményeket is egymásra írva), transzkulturális közvetítőként pedig hidat képez a különböző nyelvek és nemzetek képviselői között⁷ – transzkulturális nyelvi tájképet⁸ kirajzoló magyar, szlovák, német, cseh, angol, francia, latin feliratok és megszólalások tarkítják az írott és beszélt nyelvi kommunikációt). A kulturális, generációs, nyelvi találkozások azonban túlmutatnak a textuálisan megképződő narratíván, mert a kötetben artikulálódó Pöstyén-arculatba – az interaktív könyvre jellemző vizualitás- és játékségnak köszönhetően – erősen beleíródnak a városról készült, transzkulturalitás jegyében készült képi reprezentációk, melyek a szövegszerűsége túl a vizuálisan megjelenített kulturális sokféleség nyomait⁹ hordozzák magukon. Sőt, a transzkulturális csomópontokról szóló, többszörös narrációs szinten artikulálódó verbális és vizuális narratíva a valóság és fikció találkozásának is lehetőséget kínál. Nézzük részleteiben ezeket a pöstyéni találkozásokat!

VALÓSÁG ÉS FIKCIÓ TALÁLKOZÁSA PÖSTYÉNBEN

A könyv egyik vitathatatlanul legizgalmasabb vonása a többszörös narrációs szint kialakítása, ami interaktivitásra serkenti, közös játékra ösztönzi az olvasót. A narrációs szintek megtöbbszörözése a kutatási, nyomozási kedvet kívánja felkelteni, és a szintek között kialakult feszültséget a fikciós és referenciális elemek egybefűzése szeretné fokozni. A könyv ugyanis egyszerre tartalmaz egy fiktív pöstyéni kalandtörténetet és számos, Pöstyénről szóló kultúrtörténeti adalékot – a narrációs szintek határmezsgyéjén pedig egy, a fikció és valóság segítségével megrajzolt Pöstyény születik meg az olvasó előtt. A fikciós és referenciális elemek azonban nem szálazhatók szét egyszerűen az egyes narrációs szintek elválasztásával, hiszen valóság és fikció rafinált módon már az elsődleges narrációs szinten is indázoan egybefonódik – elég csak a szövegtörzsben dőlten szedett szómagyarázatokra gondolni. A papíralapon közzétett narráció eleve egy kerettörténetből és több beágyazott narratívából áll, amelyben a kerettörténet – a potenciális célkö-

7 NÉMETH Zoltán, *Transzkulturalizmus és bilingvizmus. Elmélet és gyakorlat = Transzkulturalizmus és bilingvizmus az irodalomban*, szerk. NÉMETH Zoltán – ROGUSKA, Magdalena, Nyitra, 2018, Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem, Közép-európai Tanulmányok Kara, 11–18.; NÉMETH-ROGUSKA Magdalena, *A transzkulturalizmus. Metodológia és fogalomtörténet = Transzkulturalizmus és bilingvizmus*, szerk. HEGEDŰS Orsolya – NÉMETH Zoltán – N. TÓTH Anikó – PETRES CSIZMADIA Gabriella, Nyitra, 2019, Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem, Közép-európai Tanulmányok Kara, 11–19.

8 BAUKO János, *Névszemiotikai tájkép – társadalom – identitás*, Hungarológiai Közlemények, 2019/4, 61–80.

9 PRESINSZKY Károly, *Hogyan festenek nyelvi tájképeink? (Adatközlői vélekedések a vizuális nyelvhasználatról Szlovákiában) = Nyelvi tájkép, nyelvi sokszínűség. Nyelvhasználat, nyelvi tájkép és gazdasági élet. I. kötet*, szerk. TÓDOR Erika Mária. Kolozsvár, 2018, Scientia, 71–82.

zönség kaland-, akció- és rejtélyfelfedezési vágyát kiszolgálva – egy ifjúsági bűnügyi regény motívumait¹⁰ tartalmazva, egy pöstyéni nyaralás közben eltűnt gyűrű utáni nyomozásról szól, a beágyazott szakaszok pedig a nyomozási munkát kísérő terepfelmérések, -megfigyelések és beszélgetések apropóján közzétett, Pöstyénről és főleg a pöstyéni fürdőkulturáról szóló referenciális adatok megosztásának kínálnak teret. Az ismeretterjesztő narratívát integráló fikciót tehát folyamatosan közbeékelések, ekphrasiszyszerű¹¹ kultúrtörténeti leírások szakítják meg, amelyek az elsőfokú narratív helyzeten belül egy másodlagos narratív szituációt hoznak létre.¹² Mindezt tetézi a digitális térbe csábítás gesztusa, amely a már említett QR-kódok beolvasásával léptet át a harmadlagos narrációs szintre, amely a fikciós szinten megjelenített, Pöstyénről szóló vagy Pöstyénhez kapcsolódó épületek, emblémák, tárgyak, anekdoták stb. kultúrtörténeti háttérinformációit gyűjtik egy helyre. A narrációs szintek közös pontja, hogy a referenciális Pöstyén-képet kívánják megerősíteni. Ez a szándék olyannyira erős, hogy a legmarkánsabban fikcióhoz kapcsolódó elsőfokú narrációs szint inkább ürügyként szolgál arra, hogy a másodlagos és harmadlagos narrációs szinten minél többféle referenciális adatot megoszthasson a mű a pöstyéni fürdőkulturáról. Az ismeretterjesztő információk a tizenhárom éves alkalmi nyomozó, Nati figyelméért is folyamatosan versengenek, ami még inkább egymásba gabalyítja a valóság és fikció rétegeit, és az egyes narrációs szintek közti kapcsolódási pontokra irányítja a figyelmet. Jó példa erre az első QR-kóddal való találkozás, amely az elsődleges narrációs szinten, cselekményszerűen is megtörténik. A jelenet szereplői ugyanis, dédi és Nati együtt lapozgatják a pöstyéni fürdőről szóló brossurát, és dédi arra kéri Natit, olvassa be a telefonjával a szövegben elhelyezett QR-kódot:

„Dédi a szobánkba készített fürdőt reklámozó füzetecskében lapoz. (...) Kapd elő a telefonodat, drágám! [...] Tedd csak ide, erre a kicsodára! – mutat rá egy QR-kódra. *A legenda szerint Pöstyén tulajdonosai, az Erdődy grófok pávákat is tartottak...*”¹³

Az olvasott szöveggel párhuzamosan elhelyezett illusztráción (1. sz. kép) szereplő QR-kód részletesen leírja a páva-szimbólum köré épülő eseményeket, mintegy kiegészítve az elsődleges narrációs szinten négy sorba zanzásított információkat (2. sz. kép). A kiemelt szöveghely egyszerre fedezteti fel az olvasóval és az olvasott történet szereplőivel a QR-kód mögötti tartalmakat, metaleptikusan az elsődleges narrációs szövegterbe lépteti az olvasót,¹⁴

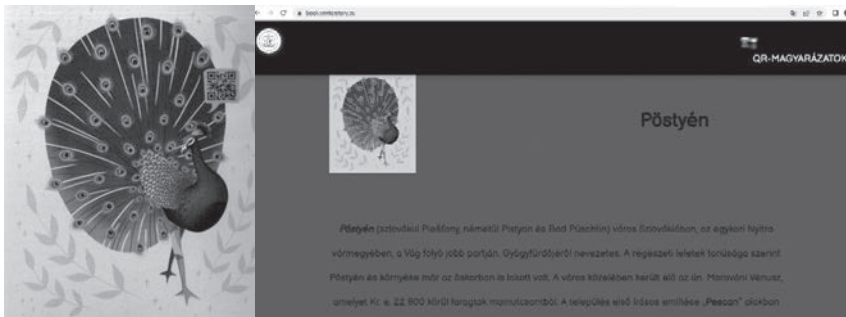
10 BENYOVSZKY Krisztián, *Ifikrimik. Válogatott a detektívtörténetre a gyermek- és ifjúsági irodalomban = Lepipálva. Tanulmányok a krimiről*, szerk. Uő, Dunaszerdahely, 2009, Liliium Aurum.

11 MILIÁN-BOGYAI Réka Orsolya, *Az ekphrasisz fikciói. Elméleti, történeti és diszciplináris átrendeződések az ekphrasisz teoretikus diszkurzusaiban*, doktori értekezés, Szeged, 2009, Szegedi Tudományegyetem, Irodalomtudományi Doktori Program. [online]: http://doktori.bibl.u-szeged.hu/986/1/orsi_disszertacio.oldalszamokkal.pdf (Letöltve: 2023. 8. 28.)

12 FÜZI Izabella – TÖRÖK Ervin, *Bevezetés az epikai szövegek és a narratív film elemzésébe*, Szeged, 2006. [online]: <http://gepeskonyv.btk.elte.hu/adatok/Magyar/58F%FCzi/Vizu%E1lis%20%E9s%20irodalmi%20narr%E1ci%F3%20%28E%29/tankonyv/bibliografia.html> (Letöltve: 2023. 9. 3.)

13 BENYOVSZKY MÁNYA, *I. m.*, 12.

14 GENETTE, Gérard, *Metalepszis*, ford. Z. VARGA Zoltán, Pozsony, 2006, Kalligram.

a kíváncsiság felébresztése révén közös narrációs szintre helyezi a szereplőket és az olvasót, és a harmadlagos narrációs szint megismerésére csábítja.

1. sz. kép: Pöstyén szimbóluma¹⁵
(Apa Eszter illusztrációja)

2. sz. kép: A páva-szimbólum magyarázata¹⁶

Szintén a narrációs szintek találkozására kínál példát, amikor a gyűrűt kereső Nati a dédi holmijai között egy könyvre bukkan: „A mankótörő. Fekete-fehér borító. Még egy cím rajta, kisebb betűkkel: Egy kapitalista önvallomása. Hihetetlen. Most komolyan: a dédin kívül ki olvas ilyen lehetetlen című, szintelen, szagtalan, sűrű sorokban írt könyvet?!¹⁷” Az ironikus megjegyzés ellenére – vagy éppen arra reflektálva – a 29. oldalon található illusztráció az elsődleges narrációs szinten említett fekete-fehér könyvborítón található alak színes változatát tartalmazza (3. sz. kép), az illusztrációba ékelt QR-kód pedig nagyon is érdekes részleteket közöl az említett könyvből. A könyv ezzel azt a választ kínálja a szereplő által feltett kérdésre, hogy a mindenkori olvasó magára vállalja a szubjektív nézőpontból szürkének-unalmasnak minősített szövegrészek elolvasását.

15 BENYOVSZKY MÁNYA, I. m., 13.

16 <https://www.book.winterstory.eu/>

17 *Uo.*, 28.

18 *Uo.*, 29.

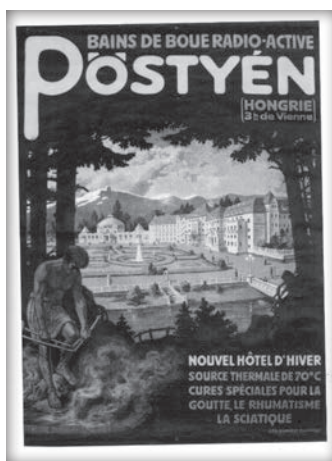
3. sz. kép. A mankótörő¹⁸ (Apa Eszter illusztrációja)

A narrációs szintek játékán kívül figyelemre méltó a vizuális elemek transzkulturális jelentésképzése is. A 62 oldalán elmesélt szöveget 62 illusztráció teljesíti ki, vagyis a bal oldalon folyó szöveggel párhuzamosan minden jobb oldalon képi reprezentációt találunk. Azonban ahogy a textuálisan kibomló narratívát többféle narrációs szinten lehet dekódolni, úgy a vizuális narratíva is rétegzett lesz: az elsődleges narrációs szinten körvonalazódó ifjúsági nyomozós történethez Apa Eszter számítógépes grafikával készített illusztrációi kapcsolódnak, a másodlagos és harmadlagos narratív szinten beékelte referenciális adatokhoz pedig az anekdoták elbeszélte idejéből származó plakát- és fotólenyomatok kerülnek. Valóság és fikció a vizualitás révén is összefonódik, és az idősíkok egymásra vetítésével egy izgalmas, transzkulturális Pöstyén-kollázs hoznak létre, hiszen a megrajzolt, 21. századi Pöstyén-képet a 20. század elején készült Pöstyén-reprezentációk teszik teljessé. A beékelte, referenciális vonatkozású narratívák, valamint a szövegvegi kommentárral kiegészített és többnyire ekphrasisz-szerű leírásokkal is kísért fotók, plakátok a fikciós szinten megképződő elsődleges történet szerves részévé, sőt azok értelmezésének feltételévé és egyben a másik narrációs szintre való átlépés kapujává, közvetítőjévé válnak. A kétféle kifejezőmód itt is számos helyen összekapcsolódik, és egymásra vetítésük révén izgalmas kulturális találkozásokat hoz létre: ilyenek például a pöstyéni fürdőzéshez kapcsolódó emblémák, szimbólumok számítógépes grafikával készített illusztrációi (melyek a fikciós történet középpontjából álló Nati látásmódját közvetítik) és a 20. század eleji plakát- és fotóbeli reprezentációi (melyek a referencialitásra történő törekvést nyomatékosítják). A kétféle típusú képi megjelenítés ugyanannak a térnek és tárgyaknak különböző időbeli-kulturális ábrázolása, ami egyszerre összeköt és elválaszt: ezt tapasztaljuk rögtön az első két illusztráción (4. és 5. sz. kép), ahol a 9. oldalon elhelyezett számítógépes grafika a cselekmény központi helyszínének, a Thermia Hotelnek a 21. századi belterét ábrázolja (amiről a berendezés, a térben található digitális eszközök, az ábrázolt szereplők öltözködése árulkodik), a 11. oldalon pedig egy 1912-ből származó, hotel külsejét ábrázoló plakát látható (amelyen korabeli öltözetű alakokat fedezhetünk fel). A két kép ugyanannak az épületnek a kétféle kor- és kultúrtörténeti ábrázolása, ami a hotel állandóságát, ugyanakkor folyamatos változását hivatott kifejezni, és a köztük feszülő időbeli ugrást a szövegből kibomló narratíva íveli át. A központi helyszín kétféle időbeli és vizuális ábrázolása ezáltal egyszerre vezeti az olvasót a 20. és 21. század eleji Pöstyén világába.

4. sz. kép: A Thermia Hotel 21. századi beltere¹⁹
(Apa Eszter illusztrációja)

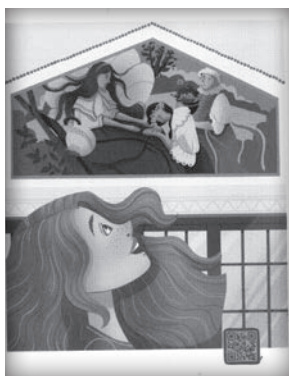
5. sz. kép: Thermia Hotel – plakát 1912-ből²⁰

19 Uo., 29.

20 Uo., 29.

Izgalmasak azok a reprezentációk is, amelyeken egy-egy műtárgy különböző narrációs szinten megidézett nyelvi-képi ábrázolásával, a kulturális felfedezési vágy sokarcúságával és a műtárgyak közti kommunikáció sajátos eseteivel találkozunk. Ilyen például a hotel étkezdéjében elhelyezett Mucha-festmény bemutatása,²¹ a Kursalonban található moraváni Vénusz-szobrocska ábrázolása,²² Winter Lajos szobrának megrajzolása – aminek számítógépes grafikás változatán a fikciós szint elemei és szereplői is megjelennek, vagyis a 20. századi és 21. századi figurák egy képre, egymás mellé kerülnek²³ vagy az Irma Fürdő előtti Sisi-szobor megjelenítése²⁴ –, amit Nati le is fotóz, tehát az ekphrasisz révén, számítógépes grafikával és QR-kódon keresztüli fotólenyomattal való rögzítés mellett a fikciós szinten belül is dokumentálásra kerül a szobor. Az egyik legérdekesebb vizuális egymásrafestést Mucha festményének ábrázolása kínálja, amely az elsődleges, másodlagos és harmadlagos narrációs szinten is megtalálható. A 87. oldalon szereplő elsődleges szinten Alfons Mucha *Légy üdvözölve, gyógyulás áldott forrása* című festményének számítógépes grafikus változata és az azt csodáló Nati arca látható (6. sz. kép). A másodlagos narrációs szinten, a textuálisan kibomló narratívában megismerjük a festmény 2000-ben történt elrablásának az anekdotáját. Az illusztráción elhelyezett QR-kód a harmadlagos narrációs szintre vezetve bemutatja a Mucha-festmény lenyomatát és részletezi a festmény keletkezéstörténetét is (7. sz. kép). A kétféle kor kétféle vizuális tükrözésében ábrázolt festmény izgalmas viszonyban áll egymással – Apa Eszter Mucha-változata a könyvbeli illusztrációs világ stílusához igazított ábrázolás, a nyomokban mangás alakmegformálást követő kifejezőmód reflektálása (óriási szemű, erőteljes mimikájú, tincsekben lobogó hajú figurák), amely apró részleteiben tudatosan, másságát és eltérő funkcióját jelezve eltér a Mucha-festménytől (pl. gyümölcskosár helyett virágkosarat tart a kezében a jobb oldali alak). A grafikán ráadásul az elsődleges narrációs szint középpontjában álló Nati kerül a figyelem fókuszába, sőt hasonlít is a festmény fő figurájára. A festmény és a történet főszereplőjének egymásra vetítése a személyes sorsesemények közti párhuzam lehetőségét is felkínálja, hiszen mindkét lány életében egy rövid időre fontos szerephez jut a pöstyéni fürdő.

6. sz. kép: A Mucha-festményt csodáló Nati²⁵ (Apa Eszter illusztrációja)

7. sz. kép: Egy a Mucha-festményt ábrázoló korabeli képeslap²⁶

Képeslap, melyen Alfons Mucha és a híres kép látható

21 Uo., 87.

22 Uo., 107.

23 Uo., 57.

24 Uo., 51.

25 Uo., 87.

26 <https://www.book.winterstory.eu/>

Érdekes a 20. század elejéről származó plakátokat és fotókat külön is megvizsgálni, melyek több esetben önmagukban is kulturális találkozásokat ábrázolnak. A 17. oldalon szereplő fotólenyomaton (8. sz. kép) például Pöstyén mint az európai és ázsiai kultúra találkozásának helye figyelhető meg, melyen az európai ruházatot viselő Winter Imre, a pöstyéni fürdő tulajdonosa beszélget az indiai viseletbe öltözött Bhópál navábjának feleségével, bégum Maimunával. A két világ képviselőjét a gyógykezelés iránti vágy köti össze, a pöstyéni fürdő természetes kapcsolódási lehetőséget kínál az egyébként egymás világától távol álló személyek között. A 15. oldalon található fotón (9. sz. kép) a pöstyéni fürdőkultúrához kapcsolódó hagyományos és modern elemek békés egymásmellettségéről találunk bizonyosságot: egy infanterista kocsi (mellyel hagyományosan a betegeket szállították Pöstyénben) mellett egy 20. századi eleji modern automobil parkol, melybe egy európai öltözetbe bújt beteget támogat be egy népviseletbe öltözött személy. A fürdő itt is transzkulturális közvetítőként funkcionál, összekötő kapocs a nagyvilági látogatók és a helyi személyzet között.

27 BENYOVSZKY MÁNYA, *I. m.*, 15.

28 *Uo.*, 15.

9. sz. kép: Infanterista kocsi²⁸

8. sz. kép: Kultúrák találkozás Pöstyénben

NEMZETEK ÉS NYELVEK TALÁLKOZÁSA PÖSTYÉNBEN

A transzkulturalizmus elméleti kerete szempontjából Pöstyén a nemzetek és nyelvek kavalkádjaként, találkozási csomópontjaként válik leginkább érdekessé. A pöstyéni fürdő a létrejöttétől fogva rendkívül befogadó a különböző nyelvek és nemzetek irányában: az intézmény életében ez nemcsak a vendégek nemzetközi összetételén (a 21. században játszódó narratívában magyar, szlovák, angol, francia nyelv csendül fel, emellett az angol mint közvetítő nyelv elfedi az ázsiai turisták nemzetiségét), hanem a fürdő ország-beli hovatarozásának nemzetiségfelettségén is artikulálódik. A nemzetek és nyelvek találkozásáról tanúskodik Gvadányi József 1787-ből származó *Pöstyényi fürödés* című versének idézése (amelyet dédi szaval el Natinak), amelyben Pöstyén mint a különböző kultúrájú és identitású embereket összefogó gyűjtőhely szerepel: „Mossa rühét zsidó, szennyét a cigánység,/ Fürödik Tóth, Németh, és Magyar Polgárság.”²⁹

Emellett a történet azt is elárulja, hogy a pöstyéni fürdő a 20. századi történelmi eseményeknek, határmódosításoknak köszönhetően Magyarországhoz, Csehszlovákiához, majd Szlovákiához tartozott, alapítói és a kommunista államosítást megelőző fenntartói az ipolysági illetőségű, magyar zsidó származású Winter Sándor és fiai, a Bécsi Műszaki Egyetemen tanuló Winter Lajos és az Olaszországból hazahívott Winter Imre voltak. A 20. század eleji hagyományos közép-európai polgári gondolkodásmódot képviselő és többnyelvű képzésben részesülő, többféle kultúrát ismerő Winterék számára teljesen természetes volt, hogy a fürdőt határokon és nyelveken átívelően reklámozzák (A *mankótörő* részletében, Winter Lajos könyvében a szerző maga is kijelenti, hogy a fürdőről szóló reklámanyagot öt nyelven készítette el), a személyzetet viszont a helyiekből (tótokból, magyarokból, svábokból) válogatják össze. Erről tanúskodik a település többnyelvű megnevezése is. Az 1. QR-kód rögtön a város többnyelvű megnevezésével indítja a szövegfolyamot: a magyarul megnevezett Pöstyény kifejezés után zárójelben közlésezi, hogy „szlovákul Piestany, németül Pistyan és Bad Püschtin”. A többnyelvűség fontosságáról tanúskodik az is, hogy a 11. oldalon megjelenített, Winterék által megrendelt 1912-es fürdőplakáton a településnév magyarul, a többi információ francia nyelven szerepel. Pöstyén geográfiai dekodolása Bécshez mérten, magyarországi város-

ként történik: „Hongrie, 3 h de Vienne”. A 13. oldalon található 1. QR-kódon keresztül ugyanennek a plakátnak a cseh nyelvű változata is elérhető, melyen már a településnév is cseh nyelven szerepel – Píšťany. Találunk példát a magyar–német nyelvű feliratra is, QR-kódon elérhető városi embléma feliratában ez olvasható: Das Symbol des Bades Pöstyén – Pöstyén fürdő védjegye. (Az érdekesség kedvéért megjegyzem, hogy a QR-kódon keresztül elérhető összes anyag szlovák nyelven is olvasható, kétnyelvű változatban kerül közzétételre.) A Fürdőszigetről kilépve azonban a városban is folyamatosan többnyelvű feliratokra bukkanunk: a város szívében, a Winter utcában található patikamúzeum homlokzatán magyarul, németül és szlovákul is olvasható a patika neve, Gyógyszer-tár a Szt. Józsefhez, a régi bútorokon pedig latin nyelvű feliratok szerepelnek.³⁰

Ötletes megoldásnak minősül a kétnyelvű információközlés kétféle narratíván keresztüli közzététele: a patikamúzeum közelében található botlatókő feliratát a törzsszöveg magyarul, a vele párhuzamos oldalon, az illusztráción szlovák nyelven teszi közzé: „Itt élt Schulcz Mária, lánykori nevén Winter, született 1907-ben, deportálva 1945. 1. 5-én, megölve 1945 májusában Bergen-Belsenben.”³¹ A nyomozástörténet középpontjában szereplő, magyar anyanyelvű Nati szlovákul és angolul is zökkenőmentesen kommunikál, így a többnyelvűséget természetesnek kezelt szövegből nem derül ki világosan, hogy a botlatókő referenciális mása vajon csak egynyelvűen vagy kétnyelvűen szerepel a városban. Az elsődleges narrációs szinten kibontakozó történetben időnként nehéz azonosítani, az egyes szereplők milyen nyelven kommunikálnak, például a fürdőigazgató és a dédi melyik közös nyelvet választja – talán ez nem is releváns számukra, mert a később színre lépő, szlovák nyelvű Igor Kováron keresztül világossá válik az olvasó számára, hogy a magyar és szlovák anyanyelvű szereplők a másik nyelvének ismeretében akadálytalanul megértik egymást. Ez akár hibrid nyelvű kommunikációt is eredményez, amely során Béka (Igor Kovár) szlovákul, Nati magyarul beszél, mégis kijelentik magukról: „egy nyelvet beszélünk, csak másképp.”³² A 21. században játszódó történetben ez a szlovák–magyar nyelvi összekapcsolódás mégis szokatlannak minősül a hotelben, Nati meg is jegyzi: „Az asztalokat rendező pincérek közül többen is felfigyelnek ránk. Gondolom, nem fér a fejükbe, hogy hogyan érthetjük meg egymást, ha nem egy nyelven beszélünk.”³³ A közös nyelv keresése mégis megjelenik az elsődleges narrációs szinten is, de hangsúlyosabban preferálja az angolt mint közvetítő nyelvet: a fürdőigazgató an-

30 *Uo.*, 64, 66.

31 *Uo.*, 74.

32 *Uo.*, 84.

33 *Uo.*, 82.

gol nyelvű könyvet kölcsönöz Natinak, az ázsiai turistacsoporttal automatikusan angolul kommunikál a főszereplő, sőt a szövegtörzsbe is beékel egy magyar fonetikus írásmóddal átírt angol mondatot („Havdujudú?”³⁴). Az idegen nyelvű szövegbetoldás egyébként nem tipikus eljárása a szövegfolyamnak, a többnyelvűség inkább a vizuális narratívába ékelődik be. Az elsődleges narratív szinten körvonalazódó történet inkább csupán jelzi, mintsem idézi az idegen nyelv megszólaltatását, pl.: „- Segíthetek? – kérdezi egy férfihang szlovákul.”³⁵ Vagy: „- Kezít csókolom – teszi hozzá magyarul, furcsa hangsúllyal.”³⁶ Egyetlen mondatnyi kivételt találunk ez alól: Béka egy latin nyelvű levelet küld Natinak („Surge et ambula!”³⁷), ám ennek is megtaláljuk a magyar nyelvű fordítását (Kellj fel és járj!). A szöveg tehát inkább jelzi, mintsem integrálja a többnyelvűséget a narratívájába.

Összességében elmondható, hogy Benyovszky Mánya Ágnes Winter-vakációja egy igazi interaktív-transzkulturális kalandtúrára hívja az olvasóját, amelyben különböző narratív szintek, fikciós és referenciális elemek, idősíkok, generációk, nemzetek és nyelvek találkoznak egy szövegtéren belül. A szövegtérben Pöstyén mint kulturális gyűjtőhely funkcionál, és arra csábítja az olvasót, hogy minél többféle szempontból és nyelven próbáljon minél többet megtudni róla.

34 *Uo.*, 62.

35 *Uo.*, 68.

36 *Uo.*, 82.

37 *Uo.*, 90.

BIBLIOGRÁFIA

- BAUKO János, *Névszemiotikai tájkép – társadalom – identitás*, *Hungarológiai Közlemények*, 2019/4, 61–80.
- BRUTOVSZKY Gabriella, *Múzeumi mesekönyvek interaktív jellege*, *Partitúra*, 2020/2, 41–50.
- BENYOVSZKY Krisztián, *Ifkrimik. Változatok a detektívtörténetre a gyermek- és ifjúsági irodalomban = Lepipálva. Tanulmányok a krimiről*, szerk. UŐ, Dunaszerdahely, 2009, Lilium Aurum.
- BENYOVSZKY MÁNYA Ágnes, *Winter-vakáció. Nyári kaland Pöstyénben*, illusztrálta APA Eszter, Dunaszerdahely, 2021, SIK Polgári Társulás.
- FENYŐ D. György, *Hogyan olvasnak a fiatalok? Gyermeknevelés*, 2015/1, 60–73.
- FOUCAULT, Michel, *Más terekről*, ford. ERHARDT Miklós, *Exindex*, 2004. 8. 9. [online]: <https://exindex.hu/nem-tema/mas-terekrol-1967/> (Letöltve: 2023. 9. 22.)
- FÜZI Izabella – TÖRÖK Ervin, *Bevezetés az epikai szövegek és a narratív film elemzésébe*, Szeged, 2006. [online]: <http://gepeskonyv.btk.elte.hu/adatok/Magyar/58F%FCzi/Vizu%E1lis%20E9s%20irodalmi%20narr%E1ci%F3%20%28E%29/tankonyv/bibliografia.html> (Letöltve: 2023. 9. 3.)
- GENETTE, Gérard, *Metalepszis*, ford. Z. VARGA Zoltán, Pozsony, 2006, Kalligram.
- KAPPANYOS András, *Irodalom a digitális közegben*, *Literatúra*, 2003/1, 59–79.
- NÉMETH Zoltán, *Transzkulturalizmus és bilingvizmus. Elmélet és gyakorlat = Transzkulturalizmus és bilingvizmus az irodalomban*, szerk. NÉMETH Zoltán – ROGUSKA, Magdalena, Nyitra, 2018, Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem, Közép-európai Tanulmányok Kara, 11–18.
- NÉMETH-ROGUSKA Magdalena, *A transzkulturalizmus. Metodológia és fogalomtörténet = Transzkulturalizmus és bilingvizmus*, szerk. HEGEDŰS Orsolya – NÉMETH Zoltán – N. TÓTH Anikó – PETRES CSIZMADIA Gabriella, Nyitra, 2019, Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem, Közép-európai Tanulmányok Kara, 11–19.
- MILIÁN-BOGYAI Réka Orsolya, *Az ekphraszisz fikciói. Elméleti, történeti és diszciplináris áttekintések az ekphraszisz teoretikus diszkurzusaiban*, doktori értekezés, Szeged, 2009, Szegedi Tudományegyetem, Irodalomtudományi Doktori Program. [online]: http://doktori.bibl.u-szeged.hu/986/1/orsi_disszertacio.oldalszamokkal.pdf (Letöltve: 2023. 8. 28.)
- PRESINSZKY Károly, *Hogyan festenek nyelvi tájképeink? (Adatközlői vélekedések a vizuális nyelvhasználatról Szlovákiában) = Nyelvi tájkép, nyelvi sokszínűség. Nyelvhasználat, nyelvi tájkép és gazdasági élet. I. kötet*, szerk. TÓDOR Erika Mária. Kolozsvár, 2018, Scientia, 71–82.
- VARGA Emőke, *Az interaktív könyv. Teóriák és példák*, Budapest, 2019, L'Harmattan. <https://www.book.winterstory.eu/>

ÉGHAJLATI JELENSÉGEK II., 2021, ACÉLLEMEZ, RELIÉF, HÍMZES, 45x35,5x2,7 cm

TRANSZKULTURALIZMUS ÉS BILINGVIZMUS A NÉMET IRODALOM TÖRÖK HÁTTERŰ SZERZŐINÉL

BEVEZETÉS

A latin *migrare* kifejezés elvándorlást jelent, amely legtöbbször menekülés formájában valósul meg: Kiváltó oka lehet politikai elnyomás, környezeti vagy háborús válság által fenyegetett életfeltételek, etnikai ill. társadalomspecifikus megkülönböztetés, jobb gazdasági körülményekre való kilátás. Történelmi szempontból nézve a migráció nem ismeretlen fogalom – szinte minden kornak voltak menekültjei, menekült státuszú alanyai vagy csoportjai. A migráció okai lehetnek katonai, gazdasági, demográfiai, ökológiai okok, pl. totalitárius rezsim, területek újrafelosztása, a nemzetek ill. nemzetiségek mesterséges kialakításának buktatói (pl. országok közötti vagy országon belüli konfliktusok, polgárháború, szeparatizmus).

Németország második világháború utáni újjáépítésének következtében az 1950-es, '60-as években gazdasági fellendülésről beszélhetünk. A német állam 1960 és 1968 között több országgal (főleg a Földközi-tenger országaival) egyezményt írt alá, amelynek értelmében az érintett országok munkavállalói meghívást és lehetőséget kaptak németországi gyárakban való elhelyezkedésre. A török féllel 1961-ben írták alá az egyezményt. Ennek értelmében a németországi munkaadók a Törökországból érkező munkaerő számára segítséget nyújtanak, s ily módon, illetve közös szervezetek kialakításával a német és a Németországban dolgozó török munkavállalók szervezeti képviselőjének hatóköre kibővíthető.¹ Ez az egyezmény és határozat lett a későbbi Német–Török Közgazdasági Kapcsolatok Kutatóintézetének² alapja (Şahin, 2010). Az egyezmény szerint az előre meghatározott munkaidő leteltével a munkásoknak vissza kell térniük hazájukba, hiszen a németországi munkavégzés során szakképzetté váló munkaerőt a küldő ország is alkalmazni szeretné. Öt év eltelte után azonban mind a német, mind pedig a török kormány az egyezmény meghosszabbításának igényével szembesült, hiszen mindkét fél – a német munkáltatók és a török munkavállalók egyaránt – a kölcsönös munkaviszony folytatását szorgalmazta. Ily módon alakult ki az a lehetőség, hogy a török (és természetesen az olasz, a görög stb.) munkavállalók továbbra is Németországban dolgozhassanak és életvitelszerűen ott maradjanak. Ez egyszersmind azt is jelentette, hogy az időközben szakképzetté vált török munkaerő nem tért vissza Törökországba. Sőt, egy újabb kivándorlási hullám indult el Németország felé (Schührer, 2018, 14–15).

- 1 Mindenekelőtt a Német Kézműipar Hamburgi Központi Egyesülete (Hamburgischer Zentralverband des Deutschen Handwerks), illetve a Török Kézműiparosok és Művészek Konföderációja (Konföderation Türkischer Handwerker und Künstler) tartozik ide.
- 2 Forschungsinstitut zur Förderung für deutsch-türkische Wirtschaftsbeziehungen / Türk-Alman Ekonomik İlişkiler Araştırma Enstitüsü.

Az 1970-es évek demográfiai adatait tekintve akkoriban 2,5 millió bevándorló személy élt Németországban (Şahin, 2010, 79). Ez a szám olyan szintű növekedést mutatott a Németországba települő munkavállalókról és családjukról, amely Németország bevándorlási politikájának újragondolását, újraszervezését szükségessé tette: A családgyejesítő programmal, illetve a kettős állampolgárság lehetőségének megteremtésével a német kormány biztosította a külföldi munkások Németországban maradásának legalapvetőbb feltételeit. Ugyanakkor megállapítható, hogy a török munkások csoportja ebben az időszakban vált etnikai kisebbséggé Németországban.

Tíz év elteltével, a 80-as években azonban megváltozott a bevándorlók hosszú távú letelepedését támogató politikai helyzet. Németország szerette volna megakadályozni még ennél is több külföldi munkaerő beáramlását az országba, s vízumkötelessé tette az országba való belépést. Egyúttal ún. hazatérési támogatást (*Rückkehrhilfegesetz*) is nyújtott a hazájukba visszatérő bevándorlóknak (Münz et al., 1997, in: Schührer, 2018, 15). Ekkor a török munkások többsége visszatért Törökországba. A Németországban maradtak pedig újabb nehézségekkel szembesültek, hiszen nem csak a beutazással kapcsolatos vízumkötelezettség, hanem az országban maradás feltételei, az *integráció* folyamatának felgyorsítása és az ezzel kapcsolatos elvárások mind-mind eddig nem létező kihívást jelentettek. Ezen elvárások közül már a (mai szemmel nézve) legalapvetőbbek is kényes kérdéseket hoztak felszínre. Például az oktatás területén felmerülő integrációs törekvések következtében a török vendégmunkások egyébként is nehéz oktatási helyzetben lévő gyermekeinek nyelvet és kultúrát kellett választani. Emellett természetesen voltak olyan török családok, amelyek nem akarták taníttatni, iskolába küldeni gyermekeiket, s emiatt összeütközésbe kerültek a német kormány, ill. az oktatási rendszer szabályaival. Legfőképpen a lánygyermeknek háztartásban való segítése, testvéreik gondozása, felügyelete jelentett gondot – hiszen a nehéz anyagi helyzetben lévő török családok berendezkedési gyakorlata szerint gyerekeik először otthon, utána pedig egy munkahelyen dolgoztak tovább, s ez az iskolai előmenetelt nem (vagy nem feltétlenül) foglalta magába. Csakhogy ezek az iskolázatlan (leány)gyermek azután sem saját magukat, sem pedig családjukat nem tudták kihúzni a nehéz anyagi helyzetből (Schührer, 2018, 26 és Şahin, 2010).

A szociális integráció az 1990-es években erőteljes nyomásgyakorlással folytatódott. A német kormány látva, hogy a török munkások nem szeretnék visszatérni Törökországba, és még tovább terveznek Németországban maradni, ismét politikai megoldások keresésébe fogott. Ezen megoldások a németországi szociális berendezkedés, ill. a német kultúra elfogadását és befogadást szorgalmazták a bevándorlók körében is. A teljes körű beilleszkedést, az *asszimilációt* elfogadtatni próbáló tendencia napjainkban is tart – lassanként ugyan, de talán sikerül a németországi török lakosság szociális integrációján keresztül a teljes asszimilációt is megvalósítani. Ez

a folyamat természetesen több szempontból is kérdéseket von maga után, hiszen egy rendkívül összetett és hosszadalmas, a társadalom széles rétegeit érintő problémakört foglal magába.

A Törökországba visszatérő harmadik generációs bevándorlók helyzete pedig azért figyelemre méltó, mert ők többségükben avégett tértek vissza Törökországba, hogy magasabb életszínvonalon élhessenek. Ez azt jelenti, hogy az első kivándorlási hullám nagyrészt vidéki, sok esetben iskolázatlan török munkavállalója ugyan Németországban maradt, de ugyanezen emberek unokái iskolázott, városi élethez szokott, magas tudásszintű munkaerőként tértek vissza Törökországba. Elmondható tehát, hogy ekképp, több évtized elmúltával valósul meg a német–török munkavállalási egyezmény szerinti eredeti elképzelés: a németországi iskolákat végzett és modern gyárakban, intézményekben, nemzetközi környezetben munkatapasztalatot szerzett fiatalok hasznos és keresett munkaerőt, hatékony gazdasági potenciált jelentenek a török, ill. a nemzetközi munkaerőpiacon. Ugyanakkor ennél a csoportnál is felmerül a társadalmi beilleszkedés kérdésköre, hiszen végül is egy *reintegrációs* folyamatról beszélünk.

Demográfiai szempontokat tekintve pedig szintén nem elhanyagolható tényező a Németországban maradt török családokban rejlő potenciál, amely reménysugarat jelenthet az öregedő Európa számára a népesség megújulását illetően – az általában többgyermekes török családok fontos alapját képezik Németország demográfiai növekedésének is.

1. A NÉMETORSZÁGBAN ÉLŐ TÖRÖK HÁTTÉRŰ SZERZŐK IRODALMI MUNKÁSSÁGA

Az általános értelemben vett német irodalom a következő kategóriákat különbözteti meg (l. Es-selborn, 2004, 8):

a) vendégmunkás-irodalom

(*Gastarbeiterliteratur* / Gurbetçi İşçi Edebiyatı)

b) az érintettség irodalma

(*Literatur der Betroffenenheit* / Maruz Kalma Edebiyatı)

c) migránsirodalom (bevándorlók irodalma)

(*Migrantenliteratur* / Göçmen Edebiyatı)

d) kultúrák közötti (interkulturális) irodalom

(*Interkulturelle Literatur* / Kültürlerarası Edebiyat)

e) transzkulturális irodalom

(*Transkulturelle Literatur* / Kültür-aşırı Edebiyat)

Ahogy az irodalomtudományi kutatások nem köteleződnek el kizárólagosan egyetlen fönt említett kifejezés mellett sem, úgy természetesen a kutatásokhoz tartozó szakirodalmakban, forrásmegjelölésekben is valamennyi szerepel és használatos. Ez is a németországi török szerzők irodalomban elfoglalt helyének bizonytalanságát, meghatározatlanságát mutatja. Jelen tanulmányban az *interkulturális irodalom* és a *transzkulturális irodalom* szakkifejezések használatára helyezem a hangsúlyt, mindazonáltal röviden kitérek az ún. *vendégmunkás-irodalom* (*Gastarbeiterliteratur*), az *érintettség irodalma* (*Literatur der Betroffenheit*) és a *bevándorlók irodalmának* (*Migrantenliteratur*) jelentésére is.

Az *interkulturális irodalom* (Schnell, 2000, 231–232) kiindulópontja az a felfogás, amely szerint a kultúrák nem magukba zárt, homogén entitások, hanem olyan nyílt szabályrendszerek, amelyek egymást konstituálják, kölcsönösen kiegészítik és állandóan változnak. Az *inter-* előtag szemantikai jelentése: *között/egymással/oda-vissza*. A kultúrákközöttség nem csupán a másik idegen kultúra ismeretét (alteritás), hanem a saját kultúra ismeretét, valamint a megértés kultúrájának felerősítését, tudatosítását is megkívánja. Egy kapcsolat / viszony, akkor interkulturális, ha:

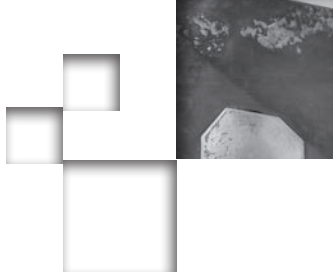
- a fogalmak nem binárisak, hanem relációsak, tehát vonatkozasként értelmezhetők
- a másik megértéséhez a saját kiindulópont és saját felfogás is hozzájárul
- minden ilyen kapcsolat az önmagunktól való eltávolodás által tulajdonképpen saját magunk felvilágosításához és önkritikához vezet
- ez az önkritika az önmagunkon való túllépést, tehát önmagunk megváltozását implikálja
- s ez a személyiségváltozás egy, az adott kultúrák közötti új minőségű kapcsolatot eredményez.

Mindehhez természetesen a párbeszédre való igény, kritikus hozzáállás és *interkulturális kompetencia* szükséges. Az interkulturális kompetencia azt a képességet jelöli, amely különböző kultúrájú emberek között olyan köztes teret hoz létre, amelyben a nyitottság, az empátia és a tolerancia mérvadó, s mindezek által a közös párbeszéd gyümölcsözően alakítható.

Ha a *transzkulturális irodalom* (Welsch, 1999) fogalmát vizsgáljuk, akkor alapvetően egy más-fajta szemlélettel foglalkozunk. Bár az *inter-* és *multi-*kulturális irányultságú kutatások legalább kettő vagy több egymástól különböző kultúra termékeit hasonlítják össze, a *transz-*kulturalitás egy átívelő, összefogó, egyesítő szemléletet próbál kialakítani.

Az egyneműsítés (*social homogenization*), az állandósulás (*ethnic consolidation*) és a kultúrák közötti elhatárolódás (*intercultural delimitation*) azok az előfeltevések, amelyek Johann Gottfried Herder szerint egy kultúrát meghatároznak (Welsch, 1999). Herder 19. századi elképzelése sokáig befolyásolta, sőt talán még ma is befolyásolja a közgondolkodást. Elavultsága ellenére

is használatosak e teória bizonyos részletei, amelyek nemcsak egy kultúrát jellemeznek, hanem különböző kultúrák egymásba kapcsolódásának mikéntjét is leírják. A kultúrák ma már nem homogének, és nem választhatók el egymástól. Ehelyett egy új formát öltenek, amelyet *transzkulturalizmus*nak nevezhetünk, s amely a klasszikus értelemben vett (l. herderi) kulturális alakzatokat és működéseket felülmúlja. A mai kulturális berendezkedés széles körben jellemezhető a *kevertség*, a *szórtság*, az *átmenet* fogalmaival.

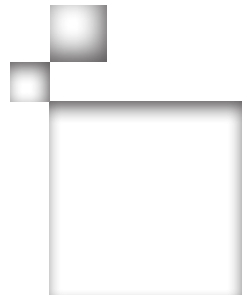
Kialakulását tekintve a transzkulturalitás elsősorban a belső elválasztódás és a modern kultúrák összetetté válásának következménye. Másodszor pedig, ezen kultúrák összefonódása által egy olyan külső hálózat alakult ki, amely felülmúlja a régi, egyneműsítő és elkülönítő elméleteket. A kultúrák manapság egymással extrém módon összekapcsoltak, szinte az összegabalyodásig átszövik egymást (*interkonnekció*). S az egyes népek különböző életmódjai immár nem egy ország határánál végződnek. A transzkulturalitás elmélete az eddigi megszokottól eltérő, új képet vázol fel a kultúrák közötti viszonyokról. Nem az izoláció vagy a konfliktus, hanem az összefonódás, az összekeveredés és az általánosan elfogadott, a mindenhol meglévő közös alapanyag (*commonness*) viszonyait, értékeit karolja fel és teszi hozzáférhetővé (Welsch, 1999).

A fentebb említett *vendégmunkás-irodalom*, az *érintettség irodalma* és a *bevándorlók irodalma* kategóriáit az *inter-* és a *transzkulturális irodalom* fogalmain belülre helyezném:

■ *vendégmunkás-irodalom* (*Gastarbeiterliteratur*) – A Németországba kivándorolt munkavállalók közül irodalmi pályára lépő szerzők művei tartoznak ide. Az első generáció irodalma, amelyben a szerzők jellemzően az anyanyelvükön írják műveiket (l. alább).

■ az *érintettség irodalma* (*Literatur der Betroffenheit*) – A kifejezés a második generáció irodalmát jelöli, amelyben a nyelvválasztás már nem olyan egyértelmű. Tematikailag is változások mutathatók ki az első generáció irodalmához képest (l. alább).

■ *bevándorlók irodalma* (*Migrantenliteratur*) – Egy általános, összefoglaló jellegű terminus technicus azon szerzők munkásságára vonatkozóan, akik migrációs háttérrel rendelkeznek. A küldő vagy a befogadó ország nyelvén egyaránt íródhat, s az interkulturális, illetve a transzkulturális irodalom első fokozata, amely még megjelöli a szokatlan élethelyzet, a kivándorlás tényét. Míg a szakirodalomban az első és a második generáció irodalma jól elkülöníthető, pontosan megnevezett csoportokra oszlik, a harmadik generációtól kezdődően egybeemosódnak a fogalmak. Az újonnan keletkezett művek ('90-es és 2000-es

évek) többnyire az általános 'Migrantenliteratur' kifejezés alá tartoznak, vagy pedig a szintén általánosító jellegű inter-, ill. transzkulturális irodalom fogalmához csatolják ezeket. Jellemzőek továbbá a körülíró fogalmak (l. pl. 'Németországban élő török háttérű szerzők irodalma', 'migrációs háttérű szerzők', stb.).

Ha mindezt a Németországban élő török szerzőkre vetítve vizsgáljuk, akkor a következő csoportok (generációk) irodalmáról beszélhetünk:

1.1. AZ ELSŐ GENERÁCIÓ ('60-AS, '70-ES ÉVEK)

Ahogy följebb említettem, az 1950-es évek gazdasági fellendülésének köszönhetően Németország vendégmunkásokat hívott meg, legfőképp (Portugáliából, Spanyolországból, Olaszországból, Jugoszláviából, Görögországból, Törökországból, Marokkóból és Dél-Kóreából). Ennek folyamánként a későbbi években bilaterális szociális megegyezést kötött ezen országok vezetőivel a Németországba beáramló külföldi munkaerő, illetve népesség szabályozására. Az egyezmény egyben arra is törekedett, hogy a kultúrák között gördülékenyebben oldódjanak fel a vallás, az életmód, a gondolkodásmód és a hagyományok tiszteletének kérdései.

Az irodalomban mindez a szerzőket eddig szokatlan élethelyzetek elé állította: a konfrontáció leginkább az új környezetbe való beilleszkedést jelentette, a másság, az idegenség, az otthontalanság, a kisebbségi lét, a multinacionális jellegű berendezkedés elfogadását, illetve egyúttal németországi ipari területekre való költözést (pl. Duisburgban, Erlangenben vagy Berlin környékén). Emellett természetesen nemcsak az idegen vidék, hanem az idegen nagyvárosi életvitel is kihívások elé állították a bevándorlókat.

Ezeket az élményeket az '50-es, '60-as években kivándorolt első migrációs hullám szerzői leginkább anyanyelvükön fogalmazták meg – tehát törökül, olaszul, görögül stb. Érvényesnek mondható, hogy a szociális integráció eme legkorábbi szakaszában a bevándorlók leginkább saját kultúrájuk és hagyományaik megőrzésére törekedtek, s inkább konfliktuskerülő beilleszkedésről, mint a fogadó ország kultúrájához való bármilyen közeledésről beszélhetünk. Ugyanakkor lassanként hatályba léptek a német kormány asszimilációt szorgalmazó intézkedései, s mivel az egymáshoz való közeledés fix és rugalmatlan szabályrendszerre hasonlított leginkább, amelyet a bevándorlók nem tudtak értelmezni, egyfajta elidegenedés és egymástól

való elszigetelődés jellemezte az első generációt, ami természetesen az irodalmi művek tematikájában is lecsapódott (Kuruyazıcı, 2006, 61).

A '60-as, '70-es évek tematikáját tehát a hontalanság, a hátrahagyott élet nosztalgikus felértékelése és az idegenben töltött időszak naplószerű leírása jellemzi. A szerzők felismerték, hogy idegenségük által képesek jobban reflektálni saját identitásukra, illetve megkérdőjelezték ennek az újonnan felismert identitásnak a valóságosságát. Az önmaguktól való elidegenedés által pedig „új hazát”, új egzisztenciát kezdtek keresni maguknak. Ezt voltaképpen az irodalom felé fordulva kezdték el megvalósítani, amely egyfajta (kommunikációs) kiutat jelentett az önmagukba zárkózott, de onnan kitörni vágyó, s új lehetőségeket kereső szerzők számára. Volt, aki saját magában, volt, aki az anyanyelvében, más megint az idegen ország nyelvében kereste a megoldást. Az írók és költők egyfajta híd-szerepkörbe helyezték saját magukat, akik két kultúra között tolmácsolják a lényeges megbeszélni valót.

1.2. A MÁSODIK GENERÁCIÓ SZERZŐI ('80-AS ÉVEK)

A '80-as évek elején alakult ki egy újfajta irodalom, amely önmagával és a társadalommal szemben kritikus volt és egy új, kettős identitást tudhatott magáénak. Jellemzői a „közöttség”, a *bi*-kulturalitás és a kétnyelvűség:

A Német Szövetségi Köztársaság (BRD) török kisebbségi irodalma ebben az időszakban egyrészt arra törekedett, hogy az egyén eredeti kultúráját és saját irodalmi hagyományait a fogadó ország irodalmi véráramába beépítse, másrészt, hogy a fogadó ország kultúráját is valamilyen szinten elsajátítsa, megértse. A '80-as évek szerzői nagyrészt német nyelven születő téma- és formagazdag irodalmi alkotásokat hoztak létre, amelyekben ugyan legfőképpen még mindig az idegenség, gyökértelenség, az elidegenedés és hontalanság problémakörét járták körül, ám a művek keletkezésének motivációs háttere időközben változáson ment át:

- a) nem az érintettség érzése, hanem leginkább a bikulturális nevelés problémái kerültek előtérbe
- b) jellemzőnek mondható a két kultúra különbségeinek kiemelése (otthon, az iskolában, a mindennapokban),
- c) valamint az *idegenség* élményének túlzott jelenléte a művekben (erősen kifejtett/előrehaladott közlési szándékkal kísérvé).

Két fő csoport különböztethető meg:

- azok a szerzők, akik szüleikkel, gyermekként kerültek Németországba (BRD)
pl., Zehra Çirak, Zafer Şenocak, Akif Pirinçci, Kemal Kurt
- azok a szerzők, akik későbbi életkorban, tanulmányaik végezték érkeztek Németországba
pl. Alev Tekinay, Ertunç Barın, Gültekin Emre, Dursun Akçam és Özdemir Başargan.

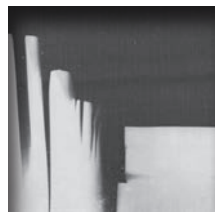
Műveikre jellemző: a „közöttiség / köztesség” élménye – s annak ellenére, hogy Németországban nőttek fel, itt jártak iskolába, otthon a családban török hagyományok szerinti nevelésben részesültek, s így kérdéssé vált egzisztenciájukban a két kultúra közötti átjárhatóság, amelyhez hovatartozásuk bizonytalanságának érzése társult.

1.3. A HARMADIK GENERÁCIÓ SZERZŐI ('90-ES ÉVEK)

A '90-es években kiterjedtebbé vált az irodalmi infrastruktúra (például német–török könyvkiadók alapítása által), és a kisebbség öntudata valamiképpen megerősödött (Sölçün, 2000, 141 in: Bilan, 2010). Megállapítható, hogy a '70-es években kezdődő vendégmunkás-irodalom (Gastarbeiterliteratur), illetve a '80-as években a hovatartozási krízis, a gyökértelenség, a gyökerek elfeledése, a híd és a gyökértelen fa motívumokkal jellemezhető a németországi török irodalom (Kuruyazıcı, 2006, 36–38). A '90-es évektől számítva ezek a témák és motívumok már nem mérvadóak, a múltat hátrahagyva a szerzők új utakat keresnek.

Olyan szerzők lépnek színre, mint például Emine Sevgi Özdamar, Renan Demirkan, Zafer Şenocak, akik egyrészt saját tapasztalataikat írják le autobiográfiai művekben, másrészt – s ezt jellemző módon egy újfajta nyelvezet alkalmazásával teszik – eltávolítják az olvasót a vendégmunkás-irodalomban megszokott témáktól. Műveik manapság már nemzetközi szinten elismert irodalmi alkotások, amelyeket a német irodalom kétségkívül magáénak tekint, a török irodalom pedig figyelemmel követi ezen művek, illetve szerzőik életútját, s jegyzi azokat.

A bátor és szókimondó szerzők felhívják magukra az olvasók figyelmét, akiket aztán egy másfajta élet, egy alternatív életstílus, többek között gettók látogatására invitálnak. Másnak lenni, akarva-akaratlanul más helyzetben találni magunkat, sem idegennek, sem pedig a nemzeti többséghez tartozónak nem lenni, Törökországban „alamanci”-nak (ún. „németes”-nek), Németországban „töröknek” számítani...

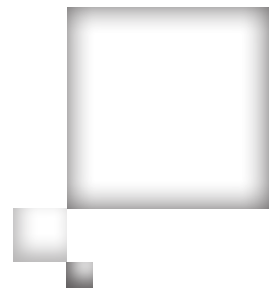
Az idő elmúltával a negatív töltetű *hontalanság* és *hazátlanság* egy másféle perspektívát nyitott meg: A Németországban élő törökök csoportja sem nem teljesen német, sem nem teljesen török. Kulturális szempontból többféle hovatartozást mutat, hiszen legfőbb ismérvei közé a soknyelvűség, a kultúraköziség (interkulturalitás), a kevertség és a szórtság (transzkulturalitás) tartozik. Ezekből kiindulva egy különleges és új szociológiai csoport kialakulásáról beszélhetünk (Esselborn, 2004, 14).

Természetesen sok megoldatlan kérdés van még ezzel kapcsolatban, de az irányvonal a világ népeinek lassú, de biztos keveredése. Úgy tűnik, a fenntartható értékek között immár a nemzetieskedésen túllépve a nyelv, a kultúra és a művészet tekintetében új dolgok létrehozásában keresendő, valamint abban, hogy az egyén egy nemzetek feletti (transznacionális) társadalom részeként működhesen (Esselborn, 2004).

A 2000-ES ÉVEKTŐL NAPJAINKIG

Az ezredforduló óta kritikai hangvételű beszámolók és humorisztikus rövid történetek nyújtanak betekintést a német–török témákba. Necla Kelek beszámolóiban például a kényszerházasságokról és integrációs problémákról van szó populáris irodalmi formában tálalva. Dilek Güngör tárcászerű miniatűr-írásokban írja le az interkulturális együttélést. Más szerzők, például Feridun Zaimoğlu azzal hívják fel magukra a figyelmet, hogy kritikus hangnemben tárgyalják a bevándorlókat érintő diszkriminációt és az integráció folyamatát. A problémák az elmúlt évtizedek alatt alapvetően nem változtak. Ennek két legfőbb oka az adott problémára való állandó személyes rákapcsolódás és a problémás helyzetekbe való belehelyezkedés, illetve a kitaszítottság-érzés folyamatos jelenléte (Bilan, 2010).

Természetesen mindezen negatívumok és nehézségek között kikristályosodik egy-egy valóban figyelemre méltó szerzői életpálya, amely kitüntetésre érdemes. S itt szeretném megemlíteni, hogy a 2022-es *Georg Büchner-Preis* a főttebb már említett második generációs szerző, a '70-es ill. '80-as években Nyugat-Berlinbe kivándorolt színész- és író, Emine Sevgi Özdamar vehette át *Ein von Schatten begrenzter Raum* c. regényéért.

Méltatásából³ néhány mondatot kiemelve szeretném befejezni tanulmányomat: Emine Sevgi Özdamar egy különleges szerző, akinek a német nyelv és a német irodalom új látóhatárt, új témákat és egy erősen lírizált hangnemet köszönhet. Többnézőpontú szövegeit szokatlan irodalmi stílusesszközök és a török nyelv sajátosságainak használata által inspirált beszédmód jellemzi, amelyek intim, személyes tapasztalatok mellett széles körű betekintést nyújtanak a német és a török történelembe – az első világháborútól a hatvanas és hetvenes évek forradalmi hangulatán át egészen napjainkig. Emine Sevgi Özdamar munkássága egy intellektuális-poétikus párbeszédet nyit meg különböző nyelvek, kultúrák és világnézetek között, amelyben mi, olvasók szintén részt vehetünk.

ZÁRSZÓ

Ha csak a 20. századot tekintjük, az első világháború és a népek önmeghatározáshoz való joga (amely magában foglalta az etnikai homogenitás képzetét) és a többnemzetiségű birodalmak felbomlása – t. k. ezek okozták az európai kisebbségek nagymértékű migrációját (l. Szovjetunió felbomlása, Jugoszlávia felbomlása). A második világháború egyik következménye is az elvándorlás és a menekülés lett, valamint a kelet–nyugat ellentétének kiéleződése. Ehhez számítandóak továbbá a kelet–európai térség háborús menekültjei és a jobb megél-

- 3 »Mit Emine Sevgi Özdamar zeichnet die Deutsche Akademie für Sprache und Dichtung eine herausragende Autorin aus, der die deutsche Sprache und Literatur neue Horizonte, Themen und einen hochpoetischen Sound verdankt. Einst aus der Türkei ins geteilte Berlin gekommen, bereichert Özdamar seit über drei Jahrzehnten die deutschsprachige Literaturszene mit ihren Romanen, Erzählungen und Theaterstücken, zuletzt mit dem Opus magnum ‚Ein von Schatten begrenzter Raum‘. Ungewohnte literarische Stilmittel und aus dem Türkischen inspirierte Sprechweisen prägen ihre multiperspektivischen Texte, die neben intimen persönlichen Erfahrungen ein breites Panorama deutsch-türkischer Geschichte entfalten – vom Ersten Weltkrieg über die Aufbruchstimmung der sechziger und siebziger Jahre bis in unsere Gegenwart. Emine Sevgi Özdamars Werk eröffnet einen zugleich intellektuellen wie poetischen Dialog zwischen verschiedenen Sprachen, Kulturen und Weltanschauungen, an dem wir lesend teilhaben dürfen.« Forrás: <https://www.deutscheakademie.de/de/akademie/presse/2022-08-09/buechner-preis-2022-an-emine-sevgi-oezdamar>, Utolsó megtekintés 2023. 09. 15.

hetést kereső dél-, ill. dél-kelet-európai kivándorlók, vendégmunkások. A vándorlások szabad áramának a '70-es évek recessziója (olajválság) vetett gátat. A '80-as éveket pedig már a közgazdaság globalizációja jellemzi, amelynek következtében a gazdaság átszervezésére és az információs technológiák forradalmára került sor. Ez ismét nemzetközi migrációhoz, a népességszám gyors növekedéséhez és növekvő politikai instabilitáshoz vezetett. A szabad piac (a piacok liberalizációja), a tömegmobilitás, a globális medializáció és a globális hálózatok erőteljes és folyamatos jelenléte miatt mind nehezebb az elvándorlás ellenőrzése egy nemzetállamon belül, csakúgy mint nemzetközi szinten. A migráció folyamata tulajdonképpen a statikus nemzetállam fogalmát írja fölül. A lakosság elvándorlása bizonyos országokból több okra vezethető vissza. Ha csak a közelmúltat tekintjük, azonnal a 2015-ben indult menekültválságra kell gondolnunk, amely napjainkban is tart. A 2022-ben megtámadott Ukrajna példája pedig azt mutatja, hogy a 21. század embere sem különbözik az előző történelmi korok emberétől – a gazdasági / politikai (röviden hatalmi) érdekek keresztülvitele sajnos felülír demokráciát, humánus társadalmi berendezkedést. A migráció ezért is marad mindig aktuális és befejezetlen – az egyetlen bizonyosság a változás maga. Ezt legkésőbb Nietzsche óta tudjuk, elméleti és tapasztalati szinten. A feladat, hogy alkalmazkodni is tudjunk a folyamatos változáshoz, hogy el tudjuk fogadni a másikat, s nem idegenként tekinteni egymásra.

SZAKIRODALOM

ESSELBORN, Karl, *Deutschsprachige Minderheitenliteraturen als Gegenstand einer kulturwissenschaftlich orientierten 'interkulturellen Literaturwissenschaft'*. = DURZAK, Manfred – KURUYAZICI, Nilüfer, Hrsg., *Die andere Deutsche Literatur, Istanbul Vorträge*. Würzburg: Verlag Königshausen & Neumann, 2004. KURUYAZICI, Nilüfer, *Wahrnehmungen des Fremden*. Istanbul: Multilingual, 2006.

ŞAHİN, Birsen, *Almanyadaki Türkler. Misafir İşçilikten Ulusötesi (Transnasyonal) Bağların Oluşumuna Geçiş Süreci*. Ankara: Phoenix Yayınevi, 2010.

SCHNELL, Ralph (Hrsg.), *Metzler Lexikon Kultur der Gegenwart. Themen und Theorien, Formen und Institutionen seit 1945*, Stuttgart – Weimar: Verlag J.B. Metzler, 2000, 231–232.

SCHÜHRER, Susanne, *Türkeistämmige Personen in Deutschland. Erkenntnisse aus der Repräsentativuntersuchung „Ausgewählte Migrantengruppen in Deutschland 2015“ (RAM)*. Bundesamt für Migration und Flüchtlinge, 2018.

SÖLÇÜN, Sargut, *Literatur der türkischen Minderheit*. = CHIELLINO, Carmine (Hg.): *Interkulturelle Literatur in Deutschland. Ein Handbuch*. Stuttgart/Weimar, 2000. S. 141. = BILAN, Katharina Johanna, *Die Inszenierung einer instabilen, einer beweglichen und einer Lifestyle-Identität in deutsch-türkischer Prosa*. Schau ins Blau, Zeitschrift des interdisziplinären Zentrums für Literatur und Kultur der Gegenwart der Friedrich Alexander-Universität Erlangen, 2010. <http://www.schauinsblau.de>, Utolsó megtekintés: 2023. 09. 15.

WELSCH, Wolfgang, *Transculturality: The Puzzling Form of Cultures Today*. = FEATHERSTONE, Mike – LASH, Scott (ed.): *Spaces of Culture. City, Nation, World*. London – Thousand Oaks – New Delhi: SAGE Publications Ltd., 1999.

Veres Erika (1986), költő, műfordító, jelenleg szabadúszó irodalmár. Tanulmányait a pozsonyi Comenius Egyetemen és az Isztambul Egyetemen végezte. Kutatási területe az összehasonlító irodalomtudományon belül a modernitás költészete, valamint az interkulturális irodalom.

TALAPZAT 3, ALUMÍNIUMMARATÁS, 100x70 cm, 2022

NÉMETH ZOLTÁN

HALLUCINÁCIÓK 1.

AZ ASSZIMILÁCIÓ ZENÉJE

Mennyi szörnyű éjjelt virrasztott át! Kereste a legborzasztóbb és legédesebb élményeket, amelyeket csak az éjszaka sötétje adhat. Kereste a homályos fényeket, a ködös sarkakat, az elmosódó tekinteteket, a feliratok betűinek álmos, fátyolos kontúrjait. A sötétségben elkapott szavak, mint egy kiadós nátha, fojtogatták. Kapkodta a levegőt, de fuldoklása mögött ott lapult az elpusztíthatatlan vadállat.

Az éjjeli vonatot várta, félórás késéssel robogott be az állomásra. A varsói Központi Pályaudvar, a Dworzec Centralny a föld alá vezeti sínjeit. A vagonok sötétben siklottak előtte, csak egyetlen kupé világított fényeivel. Joggal remélhette, hogy legalább tizenkét órán át egyedül maradhat képzelgéseivel. Az utazásoknak ugyanis kétféle típusuk létezik: amikor érintkezésbe, kommunikációs helyzetbe kerül társaival – és amikor nem. Ez utóbbira semmi sem alkalmasabb, mint egy éjszakai vonatozás, amikor hatszáz kilométeren át egyedül utazik.

A Varsó–Budapest járaton az éjjeli vonat kusztkájának berendezése a következő: kétoldalt háromemeletnyi ágy, mindegyiken pokróc, lepedő, kispárna. A berendezési tárgyak egyik legfontosabb darabja azonban szinte teljesen rejtve van, mint csikló a női testen. A fekvőhelyes kocsik esetében a belső zár alatt, az ajtó alsó részén egy rövid, 10-15 cm-es lánc lóg, a tolózár része, amelyhez az éjjeli vonat kísérője ad redukció céljára csavart a megfelelő foglalat. Egyszer megkérdezte, talán némi iróniával a hangjában, ugyan már, biztos, hogy szükség van még erre is? A lengyel kalauz csak ennyit vetett oda: uram, ha ön tudná, milyen alakok mászkálnak itt éjféltájban, nem kérdezne ilyet.

A vonat megállt, és ő még élvezte azt a pár másodpercnyi szabadságot, a határozatlanság szabadságát, hogy vajon tényleg felszáll-e, vagy sem. A vagon egyetlen kivilágított ablaka éppen előtte állt meg. Benézett: három japán nő, valószínűleg turisták. Még elképzelte, milyen lehet három japán nővel egy kocsiban utazni, aztán kabátzsebéből kihúzva a jegyét, amelyre a kocsi száma mellett a kabin és az ágy számát is rányomtatták, felszállt.

Szinte hihetetlen, de az a jegy az egyetlen kivilágított fekvőhelyes kocsiba szolt. Új-fent megállt, a tolóajtó előtt, és mivel három nőről volt szó, bekopogott. Oldalra húzva az üvegajtót három arc fordult felé. Három generáció. A legidősebb egy hatvan-hetven éves alacsony, hajlott korú nő volt, arcán rengeteg barázdával. Mellette egy negyven év körüli nő, aki éppen a takarót húzta fel a pokrócra. A jobb oldali legfelső ágyon pedig egy kb. tizennégy-tizenhat éves lány.

Természetesen van olyan lehetőség, hogy négy négyzetméteren összegyűlnek négyen, mégsem kerül sor semmilyen kommunikációra. Némán felmászik a bal oldali legfelső ágyra, megágyaz, utána lemászik, a hátizsákból fogkefét, vizespalackot, törülközőt vesz elő, átbotorkál a folyosó végi koszos vagy épp tiszta, csak irtózatosan leélt mosdóba, a füle háromszor dugul be és ki a huzattól és a zajoktól, fogat mos, visszabotorkál, elpakol, felmászik, nyakig betakarózik, befordul a fal felé, és reggel 6-ig meg sem szólal.

De nem így történt. Talán az arca, vagy esetleg a szeme bátorítja az embereket, hogy kapcsolatba lépjenek vele. A két idősebb nő beszélni kezdett hozzá, kérdéseikre válaszolni próbált. Mindháromnak egyenes fekete haja volt. A két idősebbnek kerek, a fiatalnak hosszúkás arca. Szépek voltak. A legidősebb ráncai bölcsességet és szelidséget sugároztak. A középsőé intelligenciát és pragmatizmust. A legfiatalabbé magától értetődő szépséget.

Szépek voltak, a maguk korának megfelelően, de nem japánok. Először nem értette ezt a helyzetet. Az ismeretlen test játékát, az arc vonásait, ahol milliméterek döntenek a szépségről és rútságáról, a rassz sztereotípiáiról. Saját barbár, szelíd és vad arcát órákig szokta vizsgálni a tükörben, hátha megtud belőle, az arc csíkjaiból, domborulataiból valamit. Az idegen arc legalább olyan rejtély, mint a saját, emberbőrből varrt maszk.

Jakutok voltak. Távoli és hideg területről érkeztek. Orosz-lengyel keveréknyelvükre ő szlovák-lengyel-orosz keveréknyelven válaszolt. Fogcsikorgató telekről, lábakra épülő házakról, befagyott vezetékekről meséltek. A legidősebb nő valóban Jakutföldről érkezett, több ezer kilométerről. Lánya azonban már Lengyelországban élt, a férje lengyel, a legfiatalabb pedig Varsóban született. Még egyikük sem járt Budapesten, innét jött a kirándulás ötlete. Ó, Budapest.

Háton fekve, két méterrel a padló fölött hallgatta társalgásuk zenéjét. A legidősebb jakutul és oroszul beszélt. A középső oroszul és lengyelül. A legfiatalabb lengyelül.

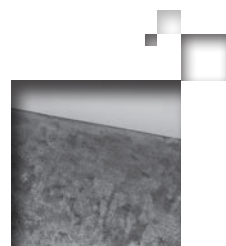
A legidősebb jakutul és oroszul beszélt a lányához, és oroszul az unokájához. A lánya oroszul beszélt az anyjával és lengyelül a lányával. Az unoka lengyelül beszélt az anyjához és a nagynanyjához.

Az asszimiláció zenéjét hallgatta. Kattogó zenéjét. Az asszimiláció dialektusát. Az asszimiláció csikorgásait, meg-megszakadásait, a jelentést előre és hátra rángató, a semmibe, az üres jelentésbe csapódó foszlányait.

De hiszen nem volt ismeretlen előtte ez sem. A történetek a két magyar szülőről, akik Pozsonyba költözve csak szlovákul beszéltek a gyerekükhöz, és a szlovákot törve beszélő nagyszülők aztán már nem tudtak szót érteni az unokával, vagy az anyukáról, aki a magyar tanítási nyelvű gimnáziumban majdnem megbukott szlovák nyelvből, de aztán a férje társaságában nem mert megszólalni magyarul, a gyerekeivel sem, és a három gyereke közül egyiknek sem volt esélye megtanulni az anyanyelvét.

Zötyögött a vonat, jobbra-balra rángatta a testét, minden pillanatban fel kellett készülnie rá, hogy lezuhan a keskeny ágyról. Az asszimiláció beszélt hozzá – paradox módon sok nyelven.

De egész éjjel nem aludt.

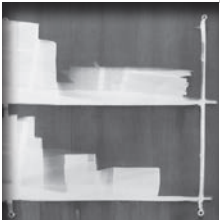

DECZKI SAROLTA

LAUDÁCIÓ SZÁZ PÁL BÁZIS-DÍJÁHOZ

Az ember sosem tudhatja, hogy ha elkezd valamit, akkor mi lesz belőle. Melyik történet melyik másikba kapcsolódik, milyen hagyományt kelt életre, milyen más történetekkel keveredik párbeszédbe. Pedig sejtethetnénk: minden történetből más történetek ágaznak ki, alig lépünk kicsit arrébb, máris egy másik történetbe csöppenünk, és mindegyik összeköttetésben van az összes többivel: így hálózzák be a történetek a földgolyót, a történelmet, az életünket. Kiváltképp ez a helyzet, ha nem csupán evilági dolgokról van szó, nemcsak a szikár, sóltan, prózai valóságunkról, hanem mitikus, túlvilági lények is szót kapnak. A mindennapi, dolgos, szürke életre ráakódik valami csillogó anyag, egy halvány réteg, amitől elkezd ragyogni, ha egy kicsit más szögből nézzük. S nem tudhatjuk, mikor és hogyan történik meg velünk a csoda. Erről szól a mese.

Persze, a mesékben könnyebben történnek fantasztikus dolgok, mint az életben. Még az is meglehet, hogy a homok arannyá változik, így egy hajdani derék bozaárus eleget tud tenni a fogadalmának, és meg tudja építeni a dzsámit, melyre fogadalmat tett, és még zarándoklatra is el tud menni. De az is lehet, hogy nem a dzsinnek a történet főszereplői, hanem bűbajos szépségű lányok, a vilák. Nem tudni, melyik verzió igaz, de Allah éppoly kegyesen fogadja a neki felajánlott dzsámit, akár a dzsinnektől, akár a viláktól származik a hozzá való pénz. Ez a bizonyos dzsámi pedig Szarajevóban épült fel 1555-56-ban, amikor a város a virágkorát élte, és amikor – ahogyan az elbeszélő szükségesnek tartja megemlíteni – a Magyar Királyság végzete már beteljesedett, az állam három részre szakadt. Így fonódnak egymásba a történetek, a történelem és a legendák, mesék, és az elbeszélő egyre csak azon töri a fejét, hogy „dzsinnek vagy vilák jutalmazták-e vajon meg a jámbor buzadzsját?”. Az olvasó pedig azon, hogy mi ennek a jelentősége számunkra, itt és most, azon túl, hogy egy szívünknek kedves, egzotikus, mesebeli világról van szó. Ráadásul egy olyan országról és városról, mely nincs is olyan távol tőlünk, sőt – mint

ahogyan az elbeszélő is szükségesnek látja megemlíteni – számos közös pont van a történelmünkben, még akkor is, ha az egyik felemelkedése szükségképpen együtt járt a másik bukásával. Aztán – ezt már én teszem hozzá – fordult a világ, és Magyarország az Osztrák-Magyar Monarchia országaként vett részt Bosznia meghódításában, és ennek a következménye lett a híres-hírhedt menylelet az ország fővárosában, Szarajevóban a Latin hídon.

Nem kérdés hát, hogy összefonódnak ezek a történetek, az országok történelme a mesékkel, a csodákkal, bár az elbeszélő maga is kételkedik: „Olyan cinikus idealista vagyok, aki ugyan imádja a csodát és valóságot vegyítő legendás mendemondákat, de a legsziszofrénebb állapotot kezdeményező materialistaként viszolyog is tőlük, és az ideált elhomályosító propagandát is látja mögötte.” A bolondját járhatja velünk: mintha valami megszállottság úzná, felkutatja a forrásokat, hogy a vilás vagy a dzsinnes verzió a helytállóbb, és közben cinikusként jellemzi magát, aki nem hisz a mesékben. Kétségbe vonja őket, sőt, azt állítja, hogy ez az egész valami jugó gondolat; „hangsúlyozzuk az idejétmúlt felekezeti falak helyett azt, ami közös: internacionális, és visszavezet az eredetünkhöz. Múltalakítás.” Amelyben egyébként ő maga is örömmel részt vesz, már ha valóban a múlt átalakításáról van szó. De ezt egyébként az a jól érzékelhető szenvedély is cáfolja, mellyel felkutatja a mese szálait, eredetét, összefűzi Bosznia és Magyarország történetével, egyiket a másikba kanyarintva. Rég világos, hogy az elbeszélés tétje nem az, hogy a dzsámi felépülésében a viláknak vagy a dzsinneknek volt-e szerepük, hanem maga a mesélés, a kutatás, az újramondás, az egybeszövés. Az elbeszélő egyszerre tartja magát rajongónak és cinikusnak, ezzel azonban csak jól jár az olvasója, hiszen ez a skizofrén állapot készíti arra, hogy minél több mesét felkutasson, megírjon erről a számmunkra egyszerre közeli és távoli világról, és elgyönyörködtesse az olvasóját, aki kíváncsian várja, mikor veheti majd kézbe Száz Pál teljes kötetét.

AZ EMLÉK MŰVE 2., 2019, ALUMÍNUMMARATÁS, 70x50 cm

SZERZŐINK

BARTALOS TÓTH IVETA (1980, DUNASZERDAHELY) ÍRÓ ■ **CSIBY ÉDUA BOGLÁRKA** (1993, DUNAÚJVÁROS) KÖLTŐ ■ **DECZKI SAROLTA** (1977, DEBRECEN) IRODALOMTÖRTÉNÉSZ, KRITIKUS, BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT ■ **DOBRY JUDIT** (1984, GALÁNTA) MŰFORDÍTÓ ■ **GÖMÖRI GYÖRGY** (1934, BUDAPEST) IRODALOMTÖRTÉNÉSZ, MŰFORDÍTÓ ■ **HRÍNOVÁ, BARBORA** (1984) ÍRÓ ■ **LESITÓTH CSABA** (1970, KALOCSA) KÖLTŐ ■ **MÉSZÁROS TÜNDE** (1970, POZSONY) MŰFORDÍTÓ ■ **NÉMETH ZOLTÁN** (1970, ÉRSEKÚJVÁR) KÖLTŐ, IRODALOMTÖRTÉNÉSZ (VARSÓI EGYETEM) ■ **PETRES CSIZMADIA GABRIELLA** (1981, HIDASKÜRT) IRODALOMTÖRTÉNÉSZ, EGYETEMI OKTATÓ (KONSTANTIN FILOZÓFUS EGYETEM) ■ **PUPALA, RICHARD** (1972, NYUSTA) ÍRÓ ■ **ŠULEJ, PETER** (1967, BESZTERCEBÁNYA) KÖLTŐ, ÍRÓ ■ **SZÁZ PÁL** (1987, VÁGSELLYE) ÍRÓ, EGYETEMI OKTATÓ (CO-MENIUS EGYETEM) ■ **TŐZSÉR ÁRPÁD** (1935, GÖMÖRPÉTERFALA) KÖLTŐ, MŰFORDÍTÓ ■ **VERES ERIKA** (1986, ÉRSEKÚJVÁR) KÖLTŐ, MŰFORDÍTÓ ■ **ZAGAJEWSKI, ADAM** (1945, LVIV) KÖLTŐ, MŰFORDÍTÓ

AZ IRODALMI SZEMLE MEGVÁSÁROLHATÓ

SZLOVÁKIÁBAN

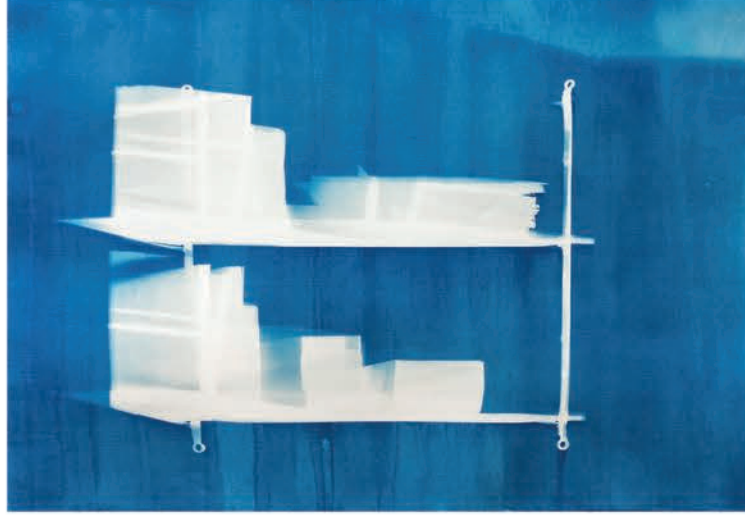
DUNASZERDAHELY - MOLNÁR-KÖNYV (GALÁNTAI ÚT [HYPERNOVA])
KOMÁROM - DIDEROT KÖNYVESBOLT (LÚDPIAC TÉR 4810. / TRŽNÉ NÁMESTIE 4810.)
ÉRSEKÚJVÁR - KULTÚRA KÖNYVESBOLT (MIHÁLY BÁSTYA 4. / MICHALSKÁ BAŠTA 4.)
GALÁNTA - MOLNÁR-KÖNYV (FŐ UTCA 918/2. / HLAVNÁ 918/2. [UNIVERZÁL])
KIRÁLYHELMEC - GERENYI KÖNYVESBOLT (FŐ UTCA 49. / HLAVNÁ 49.)
NAGYKAPOS - MAGYAR KÖNYVESBOLT (FŐ UTCA 21. / HLAVNÁ 21.)
NYITRA - MAGYAR NYELV ÉS IRODALOM TANSZÉK - KÖZÉP-EURÓPAI TANULMÁNYOK KARA. KONSTANTIN FILOZÓFUS EGYETEM (DRÁŽOVSKÁ 4.)
POZSONY - „SPOLOK MADÁCH - MADÁCH EGYESÜLET“, MADACH.ASIST@GMAIL.COM
SOMORJA - MOLNÁR-KÖNYV (FŐ ÚT 62. / HLAVNÁ 62. [VÚB MELLETT])
TORNALJA - TOMPA MIHÁLY KÖNYVESBOLT (BÉKE UTCA 17. / MIEROVÁ 17.)

MAGYARORSZÁGON

BUDAPEST - ÍRÓK BOLTJA (ANDRÁSSY ÚT 45., 1061)

TÁRGYAK. EMLÉKEK I., 2023, INSTALLÁCIÓ, CIANOTÍPIA, PAPÍR, RÉSZLETEK

TÁRGYAK. EMLÉKEK I., 2023, INSTALLÁCIÓ, CIANOTÍPIA, PAPÍR, RÉSZLETEK

KOSSUTH-SZOBORCSOPORT, HŰTŐMÁGNES, 2019, 7 db
 ACÉL, FIGUR, MAGASSÁG 11 cm

MŰ-EMLÉK-MŰ, 2023, 100x140 cm,
 CIANOTÍPIA, PAPÍR

MŰ-EMLÉK-MŰ, 2023, MŰFŰ, KAVICS, FA, CI-
 ANOTÍPIA, PAPÍR, FA, POSZTAMENS, RÉSZLET

